

UNIVERZITA KARLOVA

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Poškozený a oběť v trestním řízení

An Injured Person And A Victim in Criminal Proceedings

Rigorózní práce

Konzultant rigorózní práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Zpracovatel: Mgr. Gabriela Wagnerová

Katedra trestního práva

Červen 2014

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem rigorózní práci na téma Poškozený a oběť v trestním řízení vypracovala samostatně, řádně jsem citovala všechny využitá prameny a literaturu a tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 13. 6. 2014

Mgr. Gabriela Wagnerová

Poděkování:

Děkuji panu prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc. za laskavé vedení práce, cenné připomínky a rady poskytnuté v průběhu jejího zpracování.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Poškozený v trestním řízení.....	10
2. 1 Historie právní úpravy poškozeného	10
2. 2. Definice	15
2. 3 Procesní práva a postavení poškozeného podle nové právní úpravy.....	19
2. 3. 1 Práva, která náleží všem poškozeným bez rozdílu	19
2. 3. 1. 1 Právo být informován	19
2. 3. 1. 2 Právo na ochranu	20
2. 3. 1. 3 Právo být aktivním účastníkem trestního řízení	24
2. 3. 2 Práva, která náleží poškozeným s nárokem na náhradu škody.....	28
2. 3. 2. 1 Adhezní řízení	31
2. 3. 2. 2 Dohoda o vině a trestu.....	35
2. 3. 2. 3 Dohoda o narovnání	36
2. 4 Návrhy de lege ferenda.....	39
2. 4. 1 Nepřiznání postavení poškozeného	41
2. 4. 2 Trestní stíhání se souhlasem poškozeného	43
2. 4. 3 Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím.....	44
2. 4. 4 Ne (zastoupení) opatrovníkem.....	46
2. 4. 5 Nemožnost činit některé úkony v rámci trestního řízení	47
2. 4. 6 Právní úprava náhrady škody	50
3. Oběť trestného činu.....	51
3. 1 Historie právní úpravy obětí.....	53
3. 2 Mezinárodní úprava obětí.....	55
3. 3 Oběť vs. poškozený	60
3. 4 Viktimologie – nauka o obětech trestných činů	63
3. 4. 1 Znalecká psychologická praxe.....	70
4. Oběť podle zákona o obětech trestných činů	73
4. 1 Definice oběti	73

4. 2 Hlavní cíle a zásady nové právní úpravy.....	76
4. 3 Oběti a jejich práva podle zákona o obětech trestných činů.....	79
4. 3. 1 Právo na poskytnutí odborné pomoci	79
4. 3. 2 Právo na informace.....	82
4. 3. 2. 1 Policie a poskytovatelé pomoci obětem trestné činnosti	82
4. 3. 2. 2 Orgány činné v trestním řízení	86
4. 3. 2. 3 Zdravotnická zařízení a jiné orgány veřejné moci.....	87
4. 3. 3 Právo na ochranu před druhotnou újmou	88
4. 3. 4 Právo na peněžitou pomoc.....	92
4. 3. 4. 1 Změna koncepce posuzování peněžité pomoci	93
4. 3. 4. 2 Změna paušálních částek odškodnění	95
4. 3. 4. 3 Změna lhůt pro podání žádosti o peněžitou pomoc	96
4. 3. 4. 5 Nárok oběti na náhradu škody přechází na stát	97
4. 4 Pomoc obětem ze strany státu	97
4. 4. 1 Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů.....	98
4. 4. 2 Akreditace.....	101
4. 4. 3 Restorativní justice	103
4. 5 Návrhy de lege ferenda.....	110
6. Komparace české právní úpravy se slovenskou právní úpravou.....	119
7. Závěr.....	123
9. Seznam zkratk.....	129
10. Seznam použité literatury a pramenů	130
11. Resumé	149
12. Summary	151
13. Klíčová slova v českém a anglickém jazyce.....	153

1. Úvod

Doba, ve které zájmy obětí byly výhradně podřízeny zájmům státu a primárním účelem trestního řízení bylo zjistit trestný čin a spravedlivě potrestat pachatele, je pryč. Problematice úpravy obětí trestné činnosti je v posledních několika letech věnována zvýšená pozornost. Dokládá to činnost mezinárodních a vnitrostátních nevládních organizací (dále jen NNO) i proměňující se legislativa v Evropě a ve světě. Změnu kurzu postupně přijímají i organizace veřejné správy.

Vlna zvýšeného zájmu zasáhla v 90. letech 20. století i ČR. Doposud realizované novelizace příslušných právní norem, zejména zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen trestní řád nebo TrŘ) skončila na počátku roku 2012, kdy česká vláda předložila Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR první komplexní návrh právní úpravy obětí trestné činnosti, zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (dále jen zákon o obětech trestných činů nebo ZoOTČ). Tento zákon měl nejen vytvořit ucelenou právní úpravu obětí trestné činnosti a napravit tak její dosavadní roztržitost, odstranit nedostatky implementace práva EU, ale měl práva obětem ještě více rozšířit.

Cílem mé rigorózní práce je představit analýzu účinné právní úpravy poškozeného a oběti trestného činu, její zhodnocení, vyhledání nedostatků a načrtnutí záměrů *de lege ferenda*.

V rigorózní práci vycházím z platné právní úpravy, především trestního řádu a zákona o obětech trestných činů, ale i z dalších souvisejících předpisů. Významným zdrojem mi jsou nejen odborné publikace, ale i množství odborných článků a statí různých autorů, materiály Ministerstva spravedlnosti ČR, praktické poznatky NNO, vlastní osobní poznámky ze seminářů a školení věnující se zákonu o obětech trestných činů apod. Během studia literatury jsem nevynechala ani soudní judikaturu.

Rigorózní práce je rozčleněna do čtyř kompaktních celků. V prvním z nich pozornost soustředím na poškozeného, zkoumám vývoj jeho historické úpravy, definici, procesní postavení a některá práva. Není ambicí ani cílem práce podat vyčerpávající popis a analýzu všech práv poškozených, které má podle právní

úpravy de lege lata, proto se věnuji postupně jen těm, o kterých jsem přesvědčena, že tvoří jakýsi základ základních práv a souvisí s postavením poškozeného jako strany trestního řízení (právo být informován, právo na ochranu a právo být účastníkem trestního řízení). Činím rozbor poškozeného a jeho procesního postavení ve světle nové právní úpravy zákona o obětech trestných činů, kterým došlo k poměrně značné novelizaci i trestního řádu. Neopomím ani práva poškozených majících nárok na náhradu škody, přičemž se zevrubně věnuji i možným způsobům, jak se domáhat náhrady škody, výhradně jen těm, které mají souvislosti s trestním řízením a postavením poškozeného. V poslední kapitole se snažím naznačit některé nedostatky platné právní úpravy a představit návrhy de lege ferenda.

Ještě před celkovým rozbohem oběti trestného činu podle nové právní úpravy zákona o obětech trestných činů stručně vymezuji rozdíl mezi poškozeným a obětí ve zvláštní kapitole, která tvoří méně rozsáhlý druhý celek. Nelze se divit skutečnosti, že pro laickou veřejnost je někdy rozdíl mezi poškozeným a obětí neuchopitelný a nedůležitý, vždyť v minulosti dlouho ani žádný takový rozdíl neexistoval. Historie pamatuje jak období, kdy proti sobě stál v rámci trestněprávního vztahu pouze pachatel a poškozený, tak období, kdy stát zcela přejal roli, která původně příslušela poškozenému, a zcela si uzurpoval moc vystupovat jménem poškozeného. Tato kapitola proto pojednává o nejdůležitějších milnících v historii právní úpravy oběti a věnuje se mezinárodní úpravě obětí. Patříčný, byť samozřejmě s ohledem na rozsah a charakter práce omezený, prostor zde ponechávám dílčímu rozdílu mezi „obětí trestné činnosti“, „obětí z pohledu viktimologického“ a „obětí podle zákona o obětech trestných činů“. Závěrem této kapitoly se zabývám viktimologií jako vědou, která zkoumá oběti a její biosociální a psychologické vlivy, neboť duševní a fyzická integrita nejvíce trpí vlivem spáchaných trestných činů, a její narušení znesnadňuje obětem zapojit se znovu do běžného života.

Při studiu literatury jsem nejméně jednou zabloudila na internetové servery různých NNO,¹ inspirovalo mne však jedno heslo na banneru internetové prezentace obecně prospěšné organizace Bílý kruh bezpečí: „*Kriminalitu zastavit*

¹ Bílý kruh bezpečí, Acorus, Respondeo, Persefona, ProFem, In Iustitia, Cesta integrace, Adra, Člověk v tísni, Armáda spásy atd.

nedokážeme. Pomáhat jejím obětem však umíme.“ Jsem přesvědčena, že právě toto heslo je mottem pro třetí celek, který taktéž tvoří obsáhlejší část rigorózní práce, a ve kterém se zaměřuji na oběť trestného činu podle zákona o obětech trestných činů.

Při spáchání trestného činu je prvořadým úkolem orgánů činných v trestním řízení dopadnout a potrestat pachatele. Napříč všemi stádii trestního řízení příslušné orgány činné v trestním řízení, popřípadě další subjekty, plní postupně své úkoly (povinnosti) a vykonávají svá práva s cílem dosáhnout účelu trestního řízení.² Oběti a její nejbližší příbuzní často zůstávají bez povšimnutí. Pomoc, která směřuje k obětem a jejich nejbližším příbuzným ze strany státu, mnohdy není dostatečně intenzivní a systematická. Ústředním tématem práce v této kapitole je proto snaha čtenáře podrobněji seznámit s novou definicí oběti, kterou přináší zákon o obětech trestných činů a katalogem práv obětí podle této nové právní úpravy. Pojem oběti trestného činu se významně přiblížil poškozenému ve smyslu trestního řádu a její práva mají podstatný význam pro trestní řízení (právo na informace, právo na ochranu před druhotnou újmou, právo na peněžitou pomoc).

Stane-li se občan obětí trestného činu, jde o okolnost traumatickou a zneklidňující. Málokdy ví, na koho se může obrátit, a vyhodnotit situaci může být velmi složité. Terčem zájmu třetího celku je proto i nová právní úprava v oblasti, která se týká vztahu mezi obětí trestného činu, státem a dalšími subjekty. Konkrétní pomoc obětem byla do účinnosti zákona o obětech trestných činů „roztroušená“ v různých právních předpisech a dosažitelná na jiných místech. Oběti mohly vyhledat různorodou pomoc, kterou nabízelo množství NNO na svých internetových stránkách.³ Nikde však neexistoval ucelený seznam, ve kterém by mohla oběť nalézt vhodnou pomoc, a to podle konkrétního druhu trestného činu, místa bydliště či jiných kritérií. Považuji tedy za důležité věnovat ve své práci podrobný prostor Registru, který obětem dnes pomůže vyhledat

² MUSIL, Jan; KRATOCHVÍL, Vladimír; ŠÁMAL, Pavel et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 514.

³ https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-CZ-maximizeMS-cs.do?clang=cs&idSubpage=4&member=1, <http://www.profem.cz/pravni-poradenstvi.aspx>, <http://www.mvcr.cz/clanek/dokumenty-nasili-neziskove-organizace-poskytujici-pomoc-obetem-domaciho-nasili.aspx> [cit. 12. 6. 2014]

poskytovatele pomoci „přímo na tělo“. V další dílčí části této kapitoly pojednávám i o novém procesu akreditovaných programů poskytovaných obětem trestné činnosti.

Vězeňská služba ČR ve své strategické Konceptci rozvoje českého vězeňství do roku 2015 říká, že „*pouze odplatou nelze účinně chránit společnost před nebezpečným chováním, a to z jednoduchého důvodu: každý trest odnětí svobody má svůj konec.*“⁴ Samostatnou kapitolu čtvrtého celku proto tvoří problematika restorativních programů, za jejíž cíl považuji shrnutí základních principů a mechanismů restorativní justice. Představuje restorativní justice a celková snaha nalézt vhodný teoretický koncept, v jehož rámci by bylo možné překonat problémy při stíhání a trestání pachatelů a při snaze řešit nárůst kriminality skutečně budoucnost trestní justice? Stejně jako u předchozího celku, který se zabývá procesním postavení poškozeného a jeho právy, i tento celek obsahuje závěrečnou kapitolu, ve které pojmenovávám některé nedostatky platné právní úpravy a představuji návrhy de lege ferenda.

Poslední čtvrtou kapitolou věnuji srovnání procesního postavení poškozeného se slovenskou právní úpravou, které může být pro českého zákonodárce inspirací pro budoucí právní úpravu.

Rigorózní práce vychází z platné právní úpravy účinné k 1. 6. 2014

⁴ Konceptce rozvoje českého vězeňství do roku 2015. Praha: Vězeňská služba ČR, 2005, s. 8

2. Poškozený v trestním řízení

Od počátku 90. let 20. století se vlivem snahy nevládních i vládních organizací začalo právní postavení poškozeného zlepšovat, resp. ve vztahu k pachatelům zrovnoprávňovat. Přijetím evropských směrnic či smluv, novel zákonů však „práce pro oběti“ zdaleka nekončí a je otázkou, do jaké míry jsou poměrně pokrokové právní předpisy v praxi vynucovány. Abych však dokázala alespoň rámcově pojmenovat některé dostatky právní úpravy a potažmo i aplikační praxe, musím nejprve sumarizovat právní úpravu jako takovou.

2.1 Historie právní úpravy poškozeného

V průběhu historie se pohled na trestný čin a odpovědnost za jeho postih výrazně proměnil. Ve starověku a středověku leželo potrestání pachatele převážně na iniciativě poškozeného. Zásada, která ukládala orgánům činným v trestním řízení postupovat v řízení z úřední povinnosti, a to co nejrychleji a s plným šetřením zaručených práv a základních svobod, se prosadila až v období absolutismu.⁵ V počátcích českého státu (10. a 11. století) nebyl trestný čin považován za útok proti společnosti nebo státu, ale proti soukromé osobě, převládala obžalovací zásada a trestní řízení mělo soukromoprávní charakter. Prosazoval se princip svémoci (lex talionis), který byl postupně omezován, a který spočíval v ochraně práva tím, komu toto právo náleželo podle rodových obyčejů. Např. při únosu měli unesená i její otec právo vlastnoručně potrestat pachatele stětím. Pokud otec nebo manžel dopadl manželku při cizoložství, měl právo zabít ji i jejího milence. Princip osobní odplaty, zásada „oko za oko, zub za zub“, v českých zemích přežívala téměř až do 15 století.⁶

Vznik právní úpravy postavení poškozeného spadá do 19. století. S pojmem poškozený začal pracovat poprvé rakouský trestní řád z roku 1873. Vydání tohoto trestního řádu předcházela tzv. Prosincová ústavy z roku 1867, podle níž

⁵⁵ 17., 18. století.

⁶ MALÝ, Karel et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 142-144.

se poprvé skutečně konstituoval v trestněprávní historii princip soudcovské nezávislosti a procesní zásady veřejnosti, ústnosti a volného hodnocení důkazů.⁷

Rakouský trestní řád rozlišoval postavení poškozeného podle toho, zda šlo o delikty stíhané z moci úřední, nebo o delikty, jejichž stíhání stát vyhradil soukromé žalobě. Proto zakotvoval dvě pozice, které mohl poškozený trestným činem v řízení před soudem zaujmout, soukromý účastník a soukromý žalobce.⁸

Vojenské soudy se řídily vojenskými předpisy, např. vojenský trestní řád z roku 1912 přiznával poškozenému jen omezená práva.⁹

Československý trestní řád z roku 1950 definoval poškozeného jako osobu, která byla poškozena trestným činem, tj. skutkem, který byl předmětem žaloby. Poškozený byl oprávněn uplatnit v trestním řízení své nároky vzešlé z trestného činu a činit návrhy v hlavním i odvolacím líčení. Tento trestní řád považoval za poškozeného jen toho, komu přiznal oprávnění žádat uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení (§ 48 odst. 1 zákona č. 87/1950 Sb.).

Trestní řád z roku 1956 definici poškozeného v podstatě nikterak nezměnil. Zpřesnil ji však v otázce způsobené škody, když stanovil, že nárok na náhradu škody poškozenému nepřísluší, jestliže ji uplatnil již v řízení ve věcech občanskoprávních (§ 41 odst. 3 zákona č. 64/1956 Sb.), a tato právní úprava poškozeného také výslovně uváděla mezi stranami řízení (§ 7 odst. 5 zákona č. 64/1956 Sb.).

Dnes platný trestní řád č. 141/1961 Sb. byl v minulosti několikrát novelizován. Příkladnou změnu přinesla novela provedená zákonem č. 57/1965 Sb., která zavedla možnost prokurátora navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit škodu způsobenou trestným činem (§ 177 odst. 2 zákona č. 57/1965 Sb.).

⁷ KALLAB, Jaroslav. Osnova jazyková a poměr její k trestnímu řádu. *Právník*. 1909, ročník 48, s. 597.

⁸ STORCH, František. *Řízení trestní rakouské. Díl I*. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty, 1887, s. 284.

⁹ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 72.

Jak je ze shora uvedeného patrné, předchozí právní úpravy do té doby neznala poškozeného, jemuž byla způsobena újma na zdraví bez možnosti uplatnění peněžitých nároků nebo morální či jiná škoda. Nejdůležitější změnou bylo proto dodnes platné právní rozdělení na poškozeného, který má nárok na náhradu škody (§ 43 odst. 3 TrŘ) a na poškozeného, který nemá nárok na náhradu škody (§ 43 odst. 1 TrŘ). Tato změna zavedla širší pojetí poškozeného, kromě majetkové škody mohlo být poškozenému trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena morální či jiná škoda.¹⁰

Trestní řád z roku 1961 dále zavedl, že nárok na vydání věci poškozenému přestal být součástí soukromoprávních nároků, přestože se někteří autoři domnívali, že škoda poškozeného by primárně měla být nahrazena vydáním věci nebo naturální náhradou, a teprve pokud to nebylo možné nebo účelné, měla být škoda nahrazena v penězích.¹¹

Významnou novelou po roce 1989 byla novela trestního řádu provedená zákonem č. 178/1990 Sb., účinná od 1. 7. 1990, která přinesla do trestního řádu změn v podobě rozšíření práv obviněného, obhájce, ale také se týkala poškozeného. Jednou ze změn bylo zrušení oprávnění prokurátora podat návrh na náhradu škody v adhezním řízení.¹² Další změnou bylo zavedení institutu trestního stíhání se souhlasem poškozeného (§ 163a zákona č. 178/1990 Sb.) a opatrovníka.¹³

Novela trestního řádu provedená zákonem č. 558/1991 Sb. se týkala v rámci poškozeného práva podat stížnost proti usnesení o odložení věci, kterou dosud měl pouze oznamovatel, nikoliv poškozený. Ten se o odložení věci pouze vyrozuměl (§ 159 odst. 4 zákona č. 558/1991 Sb.).

¹⁰ CÍSAŘOVÁ, Dagmar; ČÍŽKOVÁ, Jana. *Poškozený v československém trestním řízení*. Praha: Univerzita Karlova, Acta Universitatis Carolinae. Iuridica Monographia, 1982, č. 37, s. 37.

¹¹ GRUS, Zdeněk. Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. 2004, ročník 3, č. 7, s. 203-204.

¹² RŮŽEK, Antonín. *Trestní řád: komentář. 2. díl. 2. přepracované a doplněné vydání*. Praha: Panorama, 1981, s. 147-148.

¹³ JELÍNEK, Jiří. Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 1993. *Kriminalistika*. 1994, ročník 27, č. 1, s. 46.

Novela trestního řádu provedená zákonem č. 292/1993 Sb. se věnovala převážně přípravnému řízení a v rámci ní došlo ke zjednodušení trestního řízení. Touto novelou se také změnilo postavení poškozeného v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. Byl upraven nový odklon – podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 zákona č. 265/2001 Sb.), zaveden institut trestního příkazu (§ 314e zákona č. 265/2001 Sb.), v jehož rámci bylo možné rozhodnout o nároku na náhradu škody (§ 314f odst. 1 písm. e) zákona č. 265/2001 Sb.).

Další novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 152/1995 Sb. došlo k dalšímu rozšíření možnosti odklonů v trestním řízení, tj. zavedení institutu narovnání (§ 223a zákona č. 152/1995 Sb.).

Nejrozsáhlejší změny pak obsahovala až novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb., s účinností od 1. 1. 2002. Uvedenou novelou došlo k upřesnění pojmu poškozeného. Ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ zůstalo, avšak odstavcem 2 uvedeného paragrafu došlo k zúžení pojmu poškozeného, kdy za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem (§ 43 odst. 2 zákona č. 265/2001 Sb.). Současně podle § 44 odst. 2, § 51a odst. 1, 3 zákona č. 265/2001 Sb. došlo k rozšíření procesních práv poškozeného (např. možnost nechat se zastupovat zmocněncem, bezplatná právní pomoc zmocněncem nebo za sníženou odměnu aj.) a podle § 43 odst. 4 tohoto zákona zavedení možnosti poškozeného vzdát se svých procesních práv. Odborníci se shodují, že tento institut je využitelný zejména tam, kde vyrozumívání o procesních úkonech a doručování písemností představuje pro poškozeného tzv. sekundární viktimizaci, tedy opětovné zraňování poškozeného v souvislosti s trestným činem. Poškozený však ani v tomto případě není zbaven povinnosti podat v trestním řízení svědeckou výpověď.¹⁴

Novela trestního řádu, zveřejněná ve Sbírce zákonů pod č. 283/2004 Sb., účinná od 1. 7. 2005, do trestního řádu zakotvila nové právo poškozeného

¹⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila; VITOUŠOVÁ, Petra et al. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 12.

ustanovení, aby byl orgány činnými v trestním řízení, v případě, že poškozenému hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného na svobodě (§ 44a odst. 1 zákona č. 283/2004 Sb.).

Další novelou trestního řádu, provedenou zákonem č. 181/2011 Sb., byl rozšířen pojem újmy o nemajetkovou újmu a bezdůvodné obohacení, přičemž tímto byl nahrazen pojem morální a jiné újmy používaný dosud (§ 43 odst. 3 zákona č. 181/2011 Sb.).

K omezení rizika vzniku sekundární viktimizace jednoznačně přispěla i novela trestního řádu provedená zákonem č. 459/2011 Sb., která mj. umožnila k provádění procesních úkonů v trestním řízení využívat videokonference a za určitých podmínek i čtení úředních záznamů o vysvětlení osob, což oběti umožní aspoň v některých případech vyhnout se kontaktu s pachatelem. Videokonference je nástrojem, pomocí níž lze usnadnit a urychlit soudní řízení. Jak ukazují poznatky ze zahraničí, videokonference může být praktická zejména při výslechu ohrožených, zastráňovaných či zranitelných svědků, rovněž tak jako při výslechu znalců nebo při činnosti tlumočnicků. Možnost je využívat v trestním řízení existuje v řadě států, např. Rakousku, Belgii, Bulharsku, Francii atd. V jednotlivých státech jsou zařízeními pro videokonferenci vybaveny zejména soudy, státní zastupitelství, policie a věznice. Dále jsou mezi institucemi vybavenými zařízeními pro videokonferenci uváděny např. univerzity, velvyslanectví, správní orgány a forenzní ústavy. Tyto státy zpravidla disponují zabudovanými i mobilními zařízeními pro videokonferenci (mobilní zařízení se využívají např. v případě, že je osoba v nemocnici nebo v případě znalců či utajených svědků). Zařízení jsou buď ve vlastnictví státních institucí, nebo jsou pronajímána od soukromých firem, které pak zajišťují i jejich technický provoz.¹⁵

¹⁵ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 459/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony (sněmovní tisk č. 335). [cit. 16. 3. 2014].
Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=335&ct1=0>.

Významná byla pro postavení poškozeného v trestním řízení novela trestního řádu č. 193/2012 Sb., která vnesla do trestního řízení zcela nový institut, nazývaný též jako odklon, a to dohodu o vině a trestu (§ 175a zákona č. 193/2012 Sb.).¹⁶

Postavení poškozeného v historii ČR neměnily pouze novely trestního řádu, ale také návrhy na změny jiných trestněprávních předpisů. Rozsah a téma rigorózní práce mi neumožňuje věnovat se těmto změnám podrobněji, proto zmíním např. novelu zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, provedenou zákonem č. 218/2011 Sb., která od soudních poplatků osvobodila navrhovatele v řízení o náhradě škody nebo nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení, který byl pravomocným odsuzujícím rozhodnutím v trestním řízení se svým nárokem nebo v jeho zbytku odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních (§ 11 odst. 1 písm. m) zákona č. 218/2011 Sb.).

2. 2. Definice

Poškozené odborná literatura v zásadě rozděluje na dva typy. Za prvé na poškozené jen s některými procesními právy, které od počátku nemají nárok na náhradu škody způsobené spácháním trestného činu, nebo ho sice proti obviněnému měli, ale již zanikl (došlo k úplné náhradě škody ještě před trestním stíháním). Takovou zákonnou definici poškozeného obsahuje ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ, který jej vymezuje jako toho, „komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.“

Rozdíl mezi „újmou“ a „majetkovou újmou“, kterou definuje trestní řád, řešila i soudní judikatura. Majetkovou újmou je vedle újmy i jiná materiální újma, pokud její náhradu příslušné předpisy o odškodňování přiznávají.¹⁷ Zatímco dříve platný občanský zákoník pojímal újmu pouze jako újmu majetkovou, trestní řád

¹⁶ OBOŇOVÁ, Katarína; VÍTKOVÁ, Martina. Uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody ve světle novely a úprava zajištění nároku na náhradu škody v trestním řízení. In *EPRAVO.CZ* [cit. 16. 3. 2014]. Dostupné z WWW: <http://www.epravo.cz/top/clanky/uplatneni-naroku-poskozeneho-na-nahradu-skody-ve-svetle-novely-a-uprava-zajisteni-naroku-na-nahradu-skody-v-trestnim-rizeni-90153.html>.

¹⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 6. 1962 sp.zn. 2 Tz 1/62, publikováno pod č. 35/1962. In *Sbírka rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1962, s. 28.

újmou považuje za širší pojem a zařazuje mezi ní morální nebo jinou újmu. Podle trestního řádu lze považovat za poškozeného např. osobu pohlavně zneužitou, křivě obviněnou nebo pomluvenou.¹⁸ Tento právní stav tehdy platného občanského zákoníku byl terčem kritiky Ústavního soudu ČR, který v této věci vydal v roce 2005 nález, který doporučoval opustit stávající pojetí škody jako majetkové újmy a pokládat za škodu i újmu vzniklou působením na tělesnou a duchovní integritu poškozeného.¹⁹ Nový občanský zákoník doporučení Ústavního soudu ČR vyslyšel a pod pojem újmy již nezahrnuje pouze újmu jako ztráty na majetku, ale i nemajetkovou újmu.²⁰

Majetkovou újmou jsou prezentovány majetkové hodnoty, které je třeba vynaložit, aby došlo k uvedení věci do původního stavu.²¹ Jedná se o skutečně vzniklou škodu, kterou lze vyjádřit v penězích, a ušlý zisk, který poškozenému ušel. Nemajetkovou nebo i jinak nehmotnou újmou je taková újma, kterou lze pozorovat i v jiných sférách života než v majetku, což ale neznamená, že nemůže mít majetkové důsledky.²²

Trestní řád definuje i bezdůvodného obohacení, za které považuje „*majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu, plněním z právního důvodu, který odpadl, nebo majetkovým prospěchem získaným z nepoctivých zdrojů.*“²³

Druhým dělením jsou poškození, kteří mají nárok na náhradu škody způsobenou spácháním trestného činu, a proto mají další procesní práva s tím

¹⁸ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 2. 1967 sp.zn. Pls 3/67. In *Sbírka rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1967, s. 225.

¹⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 5. 2005 sp.zn. Pl. ÚS 16/04, publikováno pod č. 265/2005, In *Sbírka nálezů a usnesení ÚS ČR*. 2005, s. 321.

²⁰ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku (sněmovní tisk č. 362), s. 16, s. 521, s. 564 [cit. 5. 5. 2014]. Dostupná z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

²¹ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 11. 1970, sp.zn. Cpj 87/70, uveřejněné pod č. 55/1971. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1971, s. 341.

²² ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád I. – komentář – svaz. 1. 7.* doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 511.

²³ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád I. – komentář. 7.* doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 511.

související.²⁴ Taková zákonná definice je v § 43 odst. 3 TrŘ a definuje poškozeného jako toho, kdo „je oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal.“

Práva podle § 43 odst. 1 TrŘ nepřísluší osobě, které sice byla způsobena škoda, ale ne v příčinné souvislosti s trestným činem.²⁵ Toto bylo výslovně do trestního řádu zakomponováno až novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., a to proto, aby bylo zřejmé, že za poškozené nelze považovat osoby, které jsou jednáním pachatele postiženy nepřímo a definice se tak podstatně zpřesnila. Někteří trestní právníci se však domnívají, že k původně zamýšlenému zpřesnění nedošlo, a že se pojem poškozený zúžil a umožnil tak vyloučit určitou osobu jakožto poškozeného, a to nikoliv na základě objektivních okolností prokázaných dokazováním.²⁶

Poškozený je subjektem v trestním řízení, který má způsobilost k právním úkonům, může být proto jak fyzickou, tak právnickou osobou.²⁷ Pokud je poškozeným stát, může se dopustit spáchání trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby (§ 240 TZ), porušení zákazu v době nouzového stavu v devizovém hospodářství (§ 247 TZ) či porušení předpisů o oběhu zboží s cizinou (§ 261 TZ).²⁸

Poškozený může v trestním řízení vykonávat svá práva osobně v zastoupení. K zastoupení dochází zpravidla v několika případech. Často jde o zákonného zástupce poškozeného, je-li poškozený zbaven či jinak omezen ve způsobilosti k právním úkonům, jedná se např. o nezletilé osoby (§ 45 TrŘ). Je-li však poškozený trestným činem ublížení na zdraví podle § 223 TZ nezletilým

²⁴ HENDRYCH, Dušan et al. *Právníký slovník*. 2. rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 679-680.

²⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 7. 1967 sp.zn. 3 Tz 19/67, publikované pod č. 2/1968. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS*. 1968, s. 10.

²⁶ JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003, č. 2, s. 112-117.

²⁷ HENDRYCH, Dušan et al. *Právníký slovník*. 2. rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 679-680.

²⁸ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 312.

potomkem pachatele, je třeba k vyjádření souhlasu (či nesouhlasu) s trestním stíháním podle § 163a odst. 1 TrŘ ustanovit nezletilému opatrovníka (§ 45 odst. 2 TrŘ), což je zároveň další způsob, jak může poškozený vykonávat svá práva v zastoupení.²⁹ Nejvyšší soud ČR judikoval některé případy, kdy rodič nemůže vykonávat práva opatrovníka. Jedná se o případy, kdy jeden z rodičů spáchá na vlastním dítěti trestný čin. V takovém případě nemůže ani druhý rodič nezletilého dítěte vykonávat práva poškozeného dítěte, neboť může nastat střet zájmů mezi oběma rodiči a dítětem.³⁰

Dále existují případy, kdy před zahájením nebo i v průběhu trestního řízení dojde k přechodu práv poškozeného na jeho právního nástupce, např. při úmrtí fyzické osoby nebo při zániku právnické osoby.³¹ V případě, že je více takových právních nástupců, je zapotřebí provádět složité dokazování, a tak soud odkáže právního nástupce usnesením podle § 229 odst. 1 TrŘ na civilní řízení, neboť trestní řízení by se tím zpomalilo.³²

Posledním způsobem, kterým se může poškozený nechat zastupovat, je zmocněncem. Tím bývá nejčastěji advokát, i když zákon nevyklučuje osobu bez právnického vzdělání.³³ Velkou novelou trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb. byla zakotvena možnost zvolit si společného zmocněnce, čímž se měly ušetřit finanční náklady poškozeným. Smyslem společného zmocněnce byla i snaha zrychlit trestní řízení za situace, kdy počet poškozených je příliš vysoký. Není zdaleka ojedinělým případem, že se v rámci řízení o konkrétním trestném činu vyskytuje více poškozených. Tento počet se může celkem bez zvláštních obtíží, zejména v případech hospodářské kriminality, sériových krádeží atd., vyšplhat až ke stovkám či tisícům.³⁴ Přesto dosavadní praxe ukazuje, že tento institut není

²⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 4. 1991 sp.zn. 6 To 57/91, publikované pod č. 33/1992. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS*. 1992, s. 192.

³⁰ Obdobně též usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. 4. 1991 sp. zn. 6 To 57/91, publikované pod č. 33/1992 Sb. rozh. tr. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 1992, s. 192.

³¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 9. 2005 sp.zn. 8 Tdo 1019/2005, publikované pod č. 22/2006. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 2006, s. 299.

³² LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti, 1994, s. 19.

³³ JELÍNEK, Jirí. *Poškozený v trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, s. 168.

³⁴ POLMOVÁ, Olga. Problematika institutu společného zmocněnce. *Trestněprávní revue*. 2011, ročník 10, č. 4, s. 111-113.

příliš využíván, neboť pojem „mimořádně vysoký počet poškozených“ je považován za příliš neurčitý. Někteří autoři se dokonce domnívají, že společný zmocněnec vede k účelovému vylučování poškozených, aby se zabránilo případným neshodám mezi více zmocněnci.³⁵

2. 3 Procesní práva a postavení poškozeného podle nové právní úpravy

Systém trestního soudnictví je jakýmsi „integrovaným celkem“, jinými slovy celkem, v rámci něhož existují propojené vazby. Co se stane na počátku trestního řízení, má značný dopad i na další fáze trestního řízení.³⁶ V rámci popisu jednotlivých práv začnu tedy postupně od práv, které může poškozený proti pachateli uplatňovat již od samého počátku trestního stíhání.

2. 3. 1 Práva, která náleží všem poškozeným bez rozdílu

Poškozený má právo vystupovat v trestním řízení bez ohledu na to, zda mu pachatel nahradil způsobenou škodu. Poškozený je samostatnou procesní stranou, která je v rámci trestního řízení nezávislá na ostatních procesních stranách. Z postavení procesní strany plyne poškozenému řada procesních práv. Jak jsem již uvedla, trestní řád rozlišuje dvě skupiny poškozených – poškozené s nárokem na náhradu škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení a poškozené bez takového nároku.

2. 3. 1. 1 Právo být informován

Právo na informace je jedním z prvních důležitých práv poškozeného v rámci přípravného řízení. V rámci tohoto práva má poškozený právo být poučen o svých

³⁵ JELÍNEK, Jirí. Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu. *Kriminalistika*. 2002, č. 1, s. 32-34.

³⁶ MAGUIRE, Mike; MORGAN, Rodney; REINER, Robert. *The Oxford Handbook of Criminology*. New York: Oxford University Press, 1994, p. 802.

právech a má právo na poskytnutí plné možnosti k jejich uplatnění (§ 46 TrŘ).³⁷ Orgány činné v trestním řízení byly podle příslušných ustanovení trestního řádu do přijetí nové právní úpravy zákona o obětech trestných činů povinny poskytnout obětem některá poučovací práva, např. o právu na náhradu škody a podmínkách, za nichž lze žádat poskytnutí peněžité pomoci od státu. Jak pojednám samostatně v kapitole věnované obětem trestné činnosti, podle nové právní úpravy jsou příslušné orgány, mezi něž patří advokáti, některé NNO, zdravotnická zařízení nebo Vězeňská služba ČR, povinny poučit poškozené o právech podle zákona o obětech trestných činů.

Jak dovodila v minulosti soudní judikatura, nedostatečné poučení je sice vadou řízení, nikoliv však vadou závažnou, jež by odůvodňovala vrácení věci státnímu zástupci k došetření ve smyslu § 188 odst. 1 písm. e) TrŘ.³⁸

2. 3. 1. 2 Právo na ochranu

Ochraně poškozených věnuje trestní řád dostatečnou pozornost, což má svůj význam především u poškozeného v postavení svědka, který má především právo žádat o výslech v nepřítomnosti pachatele (§ 183a, § 209 TrŘ). To je důležité zejména v případě utajeného svědka (§ 55 odst. 2 TrŘ), ale lze o něj požádat i v případech, kdy totožnost svědka není utajena.³⁹ Řádné právo na ochranu naplňuje povinnost státu zabránit sekundární a opakované viktimizaci.

Předseda senátu může obžalovaného vykázat z jednací síně po dobu výslechu svědka, případně nařídí vyslýchat svědka pomocí audiovizuální techniky. Obžalovaný musí být následně s výslechem svědka seznámen a musí mu být umožněno klást vyslýchanému dotazy. S tímto právem poškozeného souvisí i povinnost předsedy senátu bezodkladně učinit všechna potřebná opatření k ochraně vyslýchaných osob po ukončení výslechu a obecně povinnost učinit opatření vhodná k zajištění bezpečnosti a utajení totožnosti svědka

³⁷ V přípravném řízení je samozřejmě nutné, aby byl poškozený tak poučen o svých právech jako svědek, pokud je v takovém postavení.

³⁸ Rozhodnutí Krajského soudu Plzeň ze dne 3. 2. 1997 sp.zn. 6 To 51/97. In *Soudní rozhledy*. 1997, s. 161.

³⁹ Podrobněji k ochraně svědka v zákoně č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením, ve znění pozdějších předpisů.

(§ 55 odst. 2 TrŘ). Může jít o různá opatření organizačního a technického rázu, aby bylo zabráněno kontaktu svědka s obžalovaným nebo jinými osobami, od kterých mu hrozí nebezpečí (§ 3 zákona č. 137/2001 Sb.). Příkladem takového opatření je i doprovod justiční stráže, předseda senátu může požádat o pomoc příslušný útvar Policie ČR.⁴⁰ Z důvodu ohrožení bezpečnosti či jiného důležitého zájmu svědka je možné za určitých okolností vyloučit veřejnost (§ 200 TrŘ).⁴¹

Zákon o obětech trestných činů nově zakotvil do trestního řádu některá opatření, která přispějí k větší bezpečnosti svědka. Ilustrativním příkladem je právo poškozeného v postavení svědka požádat o informace, kdy poškozenému hrozí nebezpečí v souvislosti s pohybem obviněného nebo odsouzeného (§ 103a TrŘ).

Aby mohl poškozený uplatnit svá práva a aby s ním bylo při provádění úkonů trestního řízení jednáno tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel trestního řízení, vždy musí být šetřena jeho osobnost a ústavou zaručená práva (§ 52 TrŘ). Taková zásada je vykládána v kontextu obecných zásad hmotného i procesního trestního práva, neboť „...zákonost úkonů trestního řízení se posuzuje podle trestního řádu účinného v době jejich provádění.“⁴² Konkrétním příkladem této zásady může být i ustanovení § 8a TrŘ, podle kterého v přípravném řízení nesmějí orgány činné v trestním řízení jednak zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného a druhá sdělovat informace, které přímo nesouvisejí s trestnou činností.⁴³

Nový zákon o obětech trestných činů přinesl i další zvýšenou ochranu poškozeným a výslovně zakotvil právo poškozeného, aby na základě jeho žádosti nebyly jeho osobní údaje uvedeny v protokolu o provedení úkonu, pokud to samozřejmě není nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení (§ 55 odst. 1 písm.

⁴⁰ Viz § 22 odst. 7 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁴¹ K postavení poškozeného a svědka podrobněji Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 11. 2004 sp. zn. III. ÚS 587/04, publikované pod č. 53/2004. In *Sbírka nálezů a usnesení ÚS ČR*. 2004, s. 621.

⁴² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 6. 2012 sp.zn. 3 Tdo 672/2012. In *Původní nebo upravené texty pro ASPI*.

⁴³ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 337-338.

c) TrŘ). Poškozený má v souvislosti s tím tak nově možnost žádat přijetí opatření k utajení údajů, se kterými se podle § 55 mohou seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení a úředníci PMS (§ 65 odst. 6 TrŘ). Na tuto skutečnost odkazuje i nově naformulované ustanovení týkající se výslechu svědka, které omezuje kladení otázek směřujících do intimní oblasti poškozeného. Klást je lze je tehdy, je-li to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, a to jen zvláště šetrně a po obsahové stránce vyčerpávajícím způsobem, jejich formulaci je třeba přizpůsobit věku, osobním zkušenostem a psychickému stavu poškozeného (§ 101 odst. 3 TrŘ).⁴⁴

Právo na ochranu zvyšuje zavedení dosud neznámého institutu – tzv. předběžných opatření (§ 88 až 88o TrŘ), který představují taxativně vymezený okruh povinností, které lze obviněnému uložit v průběhu trestního řízení, již od zahájení, nejdéle však do právní moci rozsudku nebo jiného rozhodnutí, kterým řízení končí. Jejich obecným účelem je ochrana života, svobody, lidské důstojnosti i ochrana společnosti jako celku. Snaží se chránit poškozené před druhotnou viktimizací. Dnes jsou aktuální především v případech některých deliktů (vykořisťování, zneužívání dětí), ale i trestné činnosti záležející v obchodování s lidmi anebo v případě organizovaného zločinu.⁴⁵

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů zdůvodňuje zavedení tohoto nového institutu mj. i tím, že dosud „*právní úprava znala pouze možnost ukládat obviněnému v souvislosti s náhradou vazby písemným slibem nebo dohledem probačního úředníka omezení stanovený ve výroku rozhodnutí o náhradě vazby a zákaz vycestování do zahraničí.*“⁴⁶

Podle § 88b odst. 2 TrŘ musí být před uložením některého z předběžných opatření splněny následující podmínky:

⁴⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání podle stavu k 1. 10. 2013. Praha: Leges, 2013, s. 731.

⁴⁵ JELÍNEK, Jiří. Předběžná opatření v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2013, ročník 2013, č. 5, s. 27-30.

⁴⁶ Tamtéž, s. 27-30.

- uložení předběžného opatření vyžaduje ochrana života, zdraví nebo lidské důstojnosti poškozeného nebo osob blízkých, nebo ochrana zájmů společnosti
- lze jej uložit pouze obviněnému
- hrozí, že obviněný trestný čin dokoná nebo jej zopakuje
- nelze ochrany práv poškozeného dosáhnout jiným způsobem (zásada proporcionality).

Přehled předběžných opatření (§ 88b a násl. TrŘ):

- zákaz styku s určitými osobami (poškozený, osoby blízké, svědci),
- zákaz vstoupit do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí a zdržovat se v takovém obydlí,
- zákaz návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,
- zákaz zdržovat se na konkrétně vymezeném místě,
- zákaz vycestování do zahraničí,
- zákaz držet a přechovávat věci, které mohou sloužit k páčání trestné činnosti,
- zákaz užívat, držet nebo přechovávat alkoholické nápoje nebo jiné návykové látky,
- zákaz hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek nebo
- zákaz výkonu konkrétně vymezené činnosti, jejíž povaha umožňuje opakování nebo pokračování v trestné činnosti.

Poškozený má v souvislosti s předběžnými opatřeními právo podat stížnost proti rozhodnutí o předběžné opatření zákazu styku s určitými osobami (podle § 88d TrŘ) a zákazu vstupu do obydlí (podle § 88e TrŘ).⁴⁷

Posledním právem, o kterém se zmíním v návaznosti na snahu zákonodárce více posílit ochranu práv poškozeného, je právo poškozeného, pokud je obětí trestného činu ve smyslu zákona č. 45/2013 Sb. učinit v kterémkoli stádiu řízení tzv. prohlášení o dopadu trestného činu na jeho dosavadní život. Písemné

⁴⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání podle stavu k 1. 10. 2013. Praha: Leges, 2013, s. 714.

prohlášení se před soudem provede jako listinný důkaz (§ 43 odst. 4 TrŘ, § 212a TrŘ).

2. 3. 1. 3 Právo být aktivním účastníkem trestního řízení

Jedním z dalších práv poškozeného, kterým se budu krátce věnovat, je právo poškozeného aktivně se účastnit trestního řízení. Mezi jedno ze základních práv, které není nijak specifické, neboť jím disponuje jakákoli fyzická nebo právnická osoba, patří právo dát podnět k trestnímu stíhání a právo na přijetí jeho podání (§ 158 odst. 1 a 2 TrŘ). V souvislosti s tím má pak poškozený řadu dalších práv, jejichž rozborem se nemohu s ohledem na rozsah práce podrobněji zabývat, dovolím si však uvést jejich příkladný výčet. Patří sem např. právo být na základě žádosti do měsíce vyrozuměn o učiněných opatřeních (§ 158 odst. 2 TrŘ), právo, aby mu bylo oznámeno usnesení o postoupení věci (§ 171 odst. 2 TrŘ), právo být vyrozuměn o zastavení trestního stíhání (§ 172 odst. 3 TrŘ), právo být vyrozuměn o přerušení trestního stíhání (§ 173 odst. 3 TrŘ) právo na doručení usnesení o odložení věci, pokud je poškozený znám a právo podat stížnost proti tomuto usnesení (§ 159a odst. 6 a 7 TrŘ), právo být vyrozuměn o odložení, odevzdání a vrácení věci policejnímu orgánu nebo podání návrhu na potrestání ve zkráceném přípravném řízení (§ 179c odst. 4 TrŘ) aj. Výčet těchto práv doznal změn i přijetím nové právní úpravy o obětech, Jiří Jelínek ve svém komentáři poukazuje na nové právo na doručení opisu usnesení o zahájení trestního stíhání, pokud o to poškozený výslovně požádá (§ 160 odst. 2 TrŘ).⁴⁸

Do zvláštní kategorie práv, které se týkají účasti poškozeného v trestním řízení, patří právo vyjádřit souhlas s trestním stíháním (§ 163 a §163a TrŘ). Tomuto institutu se v minulosti dostalo značné pozornosti z oblasti nauky trestního práva i justiční praxe. V rámci trestního řízení se v tomto případě významně projevuje zásada legality i zásada ofiiality, která znamená, že orgány činné v trestním řízení musí stíhat trestné činy na základě zákona a ex offa, tedy z úřední povinnosti, a to bez ohledu na stanovisko poškozeného. Určitou výjimkou

⁴⁸ Tamtéž, s. 817.

je právě trestní stíhání, které je možné u taxativně vymezených trestných činů⁴⁹ zahájit pouze se souhlasem poškozeného. Vztahuje se na případy, pokud je mezi pachatelem a poškozeným příbuzenský nebo obdobný vztah vymezený v zákoně. Zákonodárce zavedl tento institut do trestního řádu novelou č. 178/1990 Sb. a poprvé tak potlačil zájem státu na trestním stíhání pachatele ve prospěch poškozeného.⁵⁰ Podle judikatury Nejvyššího soudu ČR se souhlas poškozeného vyžaduje ale i na jiné osoby než na shora uvedené, např. při trestním stíhání pro trestný čin porušování domovní svobody (§ 238 odst. 1 TZ) je zapotřebí dožádat souhlas u všech osob, které v daném domě, do něhož pachatel vnikl, oprávněně bydlí.⁵¹

V přípravném řízení má poškozený důležité procesní právo zabránit průtahům v trestním řízení. Tato žádost není vázána žádnou lhůtou a podává se státnímu zástupci, přičemž o výsledku přezkoumání musí být žadatel vyrozuměn (§ 157a TrŘ). Během hlavního líčení již poškozený, stejně jako ani žádná ze stran, takovou možnost nemá. Účastníci řízení se poté mohou bránit proti průtahům odkazováním na § 2 odst. 4 TrŘ, který zakotvuje projednat věc co nejrychleji. Zákon č. 6/2002 Sb., soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších zákonů, deklaruje právo každého žádat, aby jeho věc byla projednána a rozhodnuta bez zbytečných průtahů, a možné je v takových případech bránit se stížností.⁵²

Více se zastavím u dalšího z výrazných práv poškozeného - právo účastnit se hlavního líčení. Poškozený musí být vyrozuměn o době a místě konání hlavního líčení se zachováním zpravidla třídní lhůty k přípravě (§ 198 odst. 1, 2 TrŘ). Stejně jako v přípravném řízení, i v rámci hlavního líčení nařízeného před soudem

⁴⁹ Výčet některých trestných činů, které patří mezi trestné činy, pro které je zapotřebí zahájit trestní stíhání se souhlasem poškozeného patří např. trestné činy ublížení na zdraví, podle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů: trestné činy sexuálního nátlaku (§ 186 odst. 1, 2 TZ), krádeže (§ 205 TZ), zpronevěry (§ 206 TrZ) atd.

⁵⁰ KUČERA, Petr; RIZMAN, Stanislav; TERYNGEL Jiří. K rekodifikaci trestního řádu. *Trestní právo*. 1996, č. 1, s. 4.

⁵¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 10. 1996 sp.zn. 2 Tzn 179/96, publikováno pod č. 28/1997. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1996, s. 160.

⁵² JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003, ročník 36, č. 2, s. 26-27.

mohou však některá práva poškozeného kolidovat s jeho postavením svědka. Předseda senátu by měl dbát, aby dosud nevyslechnutý svědek nebyl přítomen při výslechu obžalovaného a jiných svědků. Smyslem je, aby výpověď svědka nebyla ovlivněna jeho přítomností u hlavního líčení. V praxi ovšem není zpravidla výjimkou, že svědek je zároveň poškozeným a takový výslech svědka by pak neměl být v rozporu s jeho právy, např. s uvedeným právem klást vyslychajícím otázky, příp. navrhopat důkazy. Jiří Jelínek v publikaci věnované poškozenému píše, že k tomuto problému se vyjádřila již judikatura z roku 1967, a to ve smyslu, že „je vhodné, aby v hlavním líčení byl poškozený, který je současně svědkem, vyslechnut přednostně, tj. po výslechu obžalovaného, aby jeho výpověď nebyla ovlivňována znalostmi získanými přítomností při výslechu dalších svědků event. při provádění jiných důkazů.“⁵³

Během hlavního líčení před soudem má pak poškozený řadu práv. Důležitým právem, na které je navázána řada dalších práv, je právo činit návrhy na doplnění dokazování (§ 43 odst. 1 TrŘ)⁵⁴, se kterým úzce souvisí i právo nahlížet do spisů, s výjimkou protokolu o hlasování, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí (§ 65 TrŘ). Právo nahlédnout do spisu může být v přípravném řízení poškozenému zakázáno, a to v případě, že by mohlo být potřeba ho později vyslechnout jako svědka, což by mohlo snížit hodnotu důkazu.⁵⁵ K povinnosti dostatečně odůvodnit závažné důvody ve vztahu k omezení práva nahlížet do spisů se ve své rozhodovací praxi vyjadřoval i Ústavní soud.⁵⁶

V praxi mají orgány činné v trestním řízení někdy problémy s tím, zda může poškozený nahlédnout do spisu i před zahájením trestního stíhání. Podle argumentů právní logiky převládá názor, který byl mj. vyložen již ve Stanovisku Nejvyššího státního zástupce ze dne 8. 10. 1996, a tj. že poškozený má právo nahlížet do spisu nejen v přípravném řízení, ale i ve stádiu prověřování, tzn. i

⁵³ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, s. 47–48.

⁵⁴ Poškozený má možnost důkaz i sám vyhledat (§ 89 odst. 2 TrŘ).

⁵⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 2. 1967 sp.zn. Pls 3/67, publikované pod č. R III/1967. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1967, s. 269.

⁵⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 1. 2001 sp. zn. IV. ÚS 472/2000, publikovaný pod č. 15/2001. In *Sbírka nálezů a stanovisek ÚS ČR*. 2001, s. 107.

v době před zahájením trestního stíhání, a to právě s odkazem na důležitost práva na náhradu škody, které nelze uplatnit jinak, než včasným nahlédnutím do spisu.⁵⁷

Dalším významným právem, uplatňovaným v hlavním líčení, je právo závěrečné řeči (§ 43 odst. 1 TrŘ). Poškozený má právo před skončením řízení vyjádřit se k věci a může přednést závěrečnou řeč, pokud není zastoupen zmocněncem, je-li totiž zastoupen, přísluší toto právo zmocněnci (§ 216 odst. 2 TrŘ). Závěrečná řeč by měla upozornit na skutečnosti, které poškozený považuje za důležité z hlediska rozhodnutí ve věci, co považuje za prokázané nebo naopak neprokázané. Poškozený se může jak vyjádřit k uplatněnému nároku na náhradu škody, ale může také provést zhodnocení celého případu, proběhnutého dokazování nebo uloženého trestu obžalovanému.⁵⁸ Podle ustanovení § 216 odst. 3 TrŘ a § 217 TrŘ nemůže soud přednést poslední slovo jako obžalovaný a nemůže ani pronést repliku.

Na závěr se zastavím u procesní úpravy práv poškozeného podat některé opravné prostředky. Poškozený má omezené možnosti vystupovat proti úkonům činěným v trestním řízení. V přípravném řízení má právo podat stížnost proti usnesení policie o odložení věci (§ 159a TrŘ), proti usnesení státního zástupce o postoupení věci jinému orgánu (§ 171 odst. 1 TrŘ), proti usnesení státního zástupce o zastavení trestního stíhání (§ 171 odst. 2 TrŘ), proti usnesení státního zástupce o podmíněném zastavení trestního stíhání (§ 307 odst. 5 TrŘ) nebo proti usnesení státního zástupce o schválení narovnání (§ 309 odst. 2 TrŘ). Nově, změnou trestního řádu, provedenou zákonem č. 45/2013 Sb., může poškozený podat stížnost proti předběžným opatřením (§ 88n odst. 4 TrŘ).

Proti rozhodnutí soudu prvního stupně se může odvolat pouze poškozený, který je subjektem adhezního řízení, tj. uplatnil nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení (§ 246 odst. 1 písm. d) TrŘ).

⁵⁷ Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zástupce ze dne 8. 10. 1996. In *Výkladová stanoviska NSZ*. Dostupné z: *ASPI* [právní informační systém].

⁵⁸ HRACHOVEC, Petr; SOVÁK, Zdeněk; ŠÁMAL, Pavel; PŮRY, František. *Trestní řízení před soudem prvního stupně*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 321.

2. 3. 2 Práva, která náleží poškozeným s nárokem na náhradu škody

Poškozený s nárokem na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení (tedy poškozeného ve smyslu § 43 odst. 3 TrŘ) má, jak už bylo uvedeno výše, všechna práva, která byla popsána v předchozí části. Navíc disponuje dalšími možnými oprávněními, přičemž k nejvýznamnějším patří právě právo nárokovat si náhradu škody.

Poškozený má v průběhu trestního řízení právo učinit návrh na zajištění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení (§ 47 odst. 1 a 2 TrŘ), být vyzooměn o zajištění nároku (§ 47 odst. 9 TrŘ), včetně práva podat stížnost proti rozhodnutí o zrušení nebo omezení zajištění nároku nebo vynětí věci ze zajištění (§ 49 TrŘ).

Právo uplatnit nárok na náhradu škody upravené v ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ, § 228 a § 229 TrŘ bylo novým zákonem o obětech trestných činů obohaceno o právo poškozeného být o takovém právu výslovně poučen, stejně jako o způsobu uplatnění, výši a důvodu nároku (§ 43 odst. 3, § 196 odst. 1 TrŘ). Řádnému uplatnění nároku na náhradu škody, jak bylo Nejvyšším soudem ČR judikováno v rozhodnutí sp. zn. 4 Tz 76/2002, neodpovídá takové vyjádření poškozeného, podle kterého uplatňuje „nárok ve výši která bude vyčíslena znalcem či prohlášení, že se ve smyslu § 43 TrŘ připojuje k trestnímu řízení“.⁵⁹

Poškozený, který se u soudu řádně domáhal náhrady škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení (§ 43 odst. 3 TrŘ) má a dosud i měl právo na bezplatnou právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu (§ 51a odst. 1 a 2 TrŘ). Zákon o obětech trestných činů nově do trestního řádu upravil nárok na bezplatnou právní pomoc i poškozeným, kteří jsou zvláště zranitelnými oběťmi, a byla jim způsobena trestným činem těžká újma na zdraví, nebo jsou pozůstalí po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt. Poškození musí osvědčit svoji nemajetnosti potřebnými doklady (např. potvrzení od úřadu práce o tom, že jsou v evidenci uchazečů o zaměstnání, výplatní pásku, potvrzení o výši starobního nebo invalidního důchodu apod.). Návrh na

⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 12. 2002 sp. zn. 4 Tz 76/2002, publikované pod č. 49/2003. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 2003, s. 598.

bezplatnou právní pomoc je v přípravném řízení třeba podat u soudu příslušného v dané věci pro přípravné řízení⁶⁰, do jehož obvodu spadá státní zástupce, který věc v přípravném řízení dozoruje.⁶¹

Za bezplatnou právní pomoc považují i ustanovování zmocněnců soudem ex offo. Zákon o obětech trestných činů nově do trestního řádu zakotvil ustanovení § 51a odst. 4 TrŘ, které umožňuje soudu v případě, že si poškozený sám zmocněnce nezvolí, ustanovit jím advokáta zapsaného v Registru, a to podle místa působnosti a pořadí, jak v něm následují, a to pokud je to možné a účelné. Nově je umožněno, aby poškozený, který uplatnil náhradu škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení, měl právo si po ukončení vyšetřování prostudovat spis a učinit návrhy na doplnění vyšetřování. O tomto právu musí být poškozený samozřejmě poučen (§ 166 odst. 1 TrŘ). Hlasy volající po zakotvení tohoto práva bylo tak konečně vyslyšeny, neboť např. již v roce 1997 na tento nedostatek v právech poškozeného upozorňoval Jiří Jelínek.⁶²

Zajímavá je otázka, kterou se v roce 2005 zabývala soudní judikatura Nejvyššího soudu ČR. Podle ní může poškozený jako právní nástupce oběti uplatňovat pouze nárok na náhradu škody v rozsahu, ve kterém poškozenému náležel v okamžiku jeho smrti nebo zániku.⁶³

Nyní se podívám na problematiku možnosti podávat ze strany poškozeného opravné prostředky, kterou jsem již načrtla u práv poškozeného, které náležejí všem, tedy nikoliv pouze těm, kteří mají právo domáhat se náhrady škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení.

⁶⁰ Tj. okresní soud.

⁶¹ Podrobnosti o bezplatném ustanovení advokáta Českou advokátní komorou (ČAK) jsou k nalezení internetových stránkách ČAK. [cit. 11. 5. 2014].
Dostupné z WWW: <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=1903>.

⁶² Podrobněji JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v trestním řízení – návrhy de lege ferenda. *Kriminalistika*. 1997, ročník 30, č. 1, s. 26-27.

⁶³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 9. 2005 sp.zn. 8 Tdo 1019/2005, publikované pod č. 22/2006. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 2006, s. 299.

K oprávnění poškozeného podat odvolání a otázkám s ním spjatým existuje bohatá soudní judikatura.⁶⁴ Platný trestní řád např. v žádném ustanovení nerozšiřuje okruh oprávněných osob, které by mohly podat odvolání ve prospěch poškozeného, pokud tak neučiní sám, obdobně jako u odvolání učiněného ve prospěch obžalovaného (§ 247 odst. 2 TrŘ). Pouze rozhodovací praxe soudů, konkrétně Nejvyššího soudu ČR, judikovala, že příbuzný poškozeného, například manželka, by mohl odvolání podat pouze jménem poškozeného, pokud by byl jeho zmocněncem.⁶⁵ Nejvyšší soud ČR se zabýval i problémem podávání odvolání poškozeného proti výrokům rozsudků soudu prvního stupně, které podle zákona napadnout nemůže. V roce 1982 vydal Nejvyšší soud ČR stanovisko, sp.zn. St 1/1980, podle kterého je nutné rozlišovat dvě situace. Pokud odvolání poškozeného směřuje výlučně proti těm výrokům rozsudku, které napadnout podle trestního řádu nemůže, je třeba jej zamítnout z důvodu neoprávněnosti podle § 253 odst. 1 TrŘ. „*Odvolací soud ale přezkoumá rozsudek soudu prvního stupně podle § 254 ods. 1 TrŘ ve výroku o náhradě škody i tehdy, kdy poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody podle § 43 ods. 2 TrŘ, podá odvolání sice proti takovým výrokům rozsudku, které podle zákona nemůže napadnout (např. výrok o vině nebo trestu), z obsahu jeho odvolání je však možné dovodit (§ 59 odst. 1 TrŘ), že napadá i výrok o náhradě škody, případně, že takovýto výrok nebyl vytvořený, anebo že bylo porušené ustanovení o řízení, které předcházelo rozsudku, jestli toto porušení mohlo způsobit, že výrok o náhradě škody je nesprávný anebo chybí (§ 246 odst. 1 písm. d), odst. 2 TrŘ.*“⁶⁶

Náhrady škody se může poškozený domáhat různým způsobem. V souladu s celkovým charakterem práce a s ohledem na její omezený rozsah se budu věnovat pouze některým způsobům náhrady škody, a to jen těm, které mají souvislost s trestním řízením a postavením poškozeného.⁶⁷

⁶⁴ Přehled nejvýznamnějších judikátů týkajících se odvolacího práva poškozeného viz ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2972-2974.

⁶⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 24. 3. 1981 sp. zn. 5 Tz 6/81, publikované pod č. 60/1981. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1981, s. 461.

⁶⁶ Podrobněji viz Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18. 6. 1981 sp.zn. St 1/1980, publikované pod č. 1/1982. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1982, s. 3.

⁶⁷ Domáhat se náhrady škody lze totiž i v rámci občanskoprávního řízení, tzv. žalobou na náhradu škody v civilním řízení. Blíže možnosti náhrady újmy upravuje v § 2894–2971 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Prvním způsobem, jak se v rámci trestního řízení domoci náhrady škody, je adhezní řízení. Druhý způsob představují některé odklony,⁶⁸ jejichž smyslem jako určitých alternativ k trestnímu řízení je nejen zrychlit a zjednodušit trestní řízení, ale i docílit určitého usmíření mezi obviněným a poškozeným, proto mezi jejich podmínku patří závazek obviněného nahradit poškozenému škodu. Patří sem podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 TrŘ), odstoupení od trestního stíhání (§ 70 a § 71 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů), podmíněné odložení podání návrhu na potrestání (§ 179g TrŘ), narovnání (§ 309 TrŘ), dohoda o vině a trestu (§ 175a TrŘ). Všemi odklony se poškozený nedomůže náhrady škody, neboť některé z nich nastupují až v okamžiku, kdy např. výše škody není vyčíslena (podmíněné zastavení trestního stíhání).

2. 3. 2. 1 Adhezní řízení

Usilovat o náhradu škody v rámci trestního řízení (§ 43 odst. 3 TrŘ) má řadu výhod oproti občanskoprávnímu řízení - návrh není zpoplatněn a poškozený nemusí dokazovat, že se stal čin, na základě kterého mu vznikla škoda, neboť ten je již předmětem samotného trestního řízení.⁶⁹ Ačkoli Miroslav Růžička uvádí, že pohledy na povahu adhezního řízení se mnohdy liší a zatímco jedni⁷⁰ zdůrazňují povahu adhezního řízení jako určitého druhu civilního řízení, druzí⁷¹ naopak kladou důraz na to, že se jedná o vedlejší část trestního řízení, převažuje názor považující adhezní řízení za součást trestního řízení.⁷²

⁶⁸ Podle autorů učebnice trestního práva patří mezi odklony: 1) podmíněné zastavení trestního stíhání (včetně podmíněného odložení podání návrhu na potrestání ve zkráceném přípravném řízení), 2) narovnání (včetně odložení věci při schválení narovnání ve zkráceném přípravném řízení), 3) odstoupení od trestního stíhání mladistvého a 4) trestní příkaz (MUSIL, Jan; KRATOCHVÍL, Vladimír; ŠÁMAL, Pavel et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 832).

⁶⁹ KRATOCHVÍL, Jan. Právní možnosti oběti trestného činu. *Via Iuris*. 2004, č. 1, s. 3.

⁷⁰ Jaroslav Kallab.

⁷¹ František Storch, Vladimír Solnař.

⁷² RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 458.

Poškozený jako subjekt adhezního řízení ve smyslu § 43 odst. 3 TrŘ je užším pojmem než pojem poškozený jako subjekt v trestním řízení. Poškozený ve smyslu adhezního řízení v sobě nezahrnuje poškozené, kteří nemají podle § 43 odst. 3 TrŘ oprávnění uplatnit nárok náhradu škody.⁷³

Adhezní řízení je takové řízení, ve kterém se projednává nárok poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, související s trestným činem, a jako součást trestního řízení.⁷⁴ Ustanovení § 228 TrŘ a též § 229 TrŘ bylo dotčeno novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 181/2011 Sb., která s účinností od 1. 7. 2011 mimo jiné zavedla možnost v adhezním řízení uplatnit i nárok na náhradu nemajetkové újmy způsobené trestným činem (v penězích) a nárok na vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem (§ 43 odst. 3 TrŘ) a přiznat tyto nároky (§ 228 odst. 1 TrŘ).⁷⁵ U adhezního řízení je znakem prolomení zásady legality a oficiality, neboť zahájení adhezního řízení je podmíněno procesní iniciativou poškozeného. Od poškozeného se vyžaduje, aby nárok na náhradu škody sám uplatnil, bez návrhu poškozeného soud o náhradě škody rozhodovat nemůže, lhůta pro uplatnění je tedy procesního charakteru.⁷⁶ Tento nárok na náhradu škody je možné uplatnit teprve po zahájení trestního stíhání, popř. ještě dříve, než bylo trestní stíhání zahájeno.⁷⁷

Dřívější právní úprava umožňovala uspokojit poškozeného pouze v otázce škody majetkové. Nárok na náhradu škody tak měl pouze ten, komu vznikla majetková škoda vyjádřitelná v penězích. Odškodnění pak přicházelo v úvahu pouze jako relutární restituce, tedy opět v penězích. O nemateriální újmě a jiné újmě nemohlo být rozhodnuto v trestním řízení a poškozený měl možnost

⁷³ JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2007, s. 227-228.

⁷⁴ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 303.

⁷⁵ VISINGER, Radek. Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. 2011, ročník 10, č. 3, s. 74.

⁷⁶ Tento fakt byl v minulosti mnohokrát předmětem rozhodování soudů - Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 11. 1966 sp.zn. 4 Tz 75/66, publikovaný pod č. 11/1967. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1967, s. 88; Rozhodnutí Krajského soudu Plzeň ze dne 6. 10. 1999 sp.zn. 8 To 335/99, publikované pod č. 6/2001, In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 2001, s. 74.

⁷⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 8. 2010 sp.zn. 7 Tdo 498/2010. In *Původní nebo upravené texty pro ASPI*.

domáhat se přiměřeného zadostiučinění, popř. náhrady nemajetkové újmy v penězích, pouze žalobou na ochranu osobnosti podle občanského zákoníku. Bezdůvodné obohacení bylo možné žádat taktéž pouze cestou civilní žaloby.⁷⁸ Zdeněk Hruška a Petr Volevecký rozšíření předmětu adhezního řízení nazývají jako „*právo poškozeného na satisfakci*“.⁷⁹

Co se týče dokazování, v rámci adhezního řízení se nedokazuje, pokud by dokazování adhezního řízení přesto vyžadovalo, soud odkáže ve smyslu § 229 TrŘ poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popř. na řízení před jiným příslušným orgánem. Poškození právě z toho důvodu v adhezním řízení neuplatňují příslušenství (např. náklady adhezního řízení), ani úroky z prodlení. Obávají se, že uplatní-li kromě nároku i další náklady nebo úroky z prodlení, soud je odkáže do řízení občanskoprávního. Přitom rozhodování o úrocích je otázkou právní a nevyžaduje proto dokazování, které by soudu umožnilo odkázat poškozeného s celým nárokem na občanskoprávní řízení ve smyslu § 229 TrŘ.⁸⁰ Navíc trestní soud nesmí v adhezním řízení zbytečně odkazovat poškozeného s nárokem na náhradu škody na občanskoprávní řízení či na řízení před jiným příslušným orgánem, může-li sám o nároku rozhodnout.⁸¹

Zmíním-li se o běhu promlčecích lhůt, ty se zastaví teprve uplatněním nároku na náhradu škody v adhezním řízení,⁸² které k tomu tvoří překážku litispendence pro občanskoprávní řízení. To znamená, že je-li v trestním řízení řádně uplatněn nárok na náhradu škody, je tím v souladu s § 83 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen občanský soudní řád nebo OSŘ), zabráněno soudu, aby zahájil občanskoprávní řízení.⁸³

⁷⁸ Podrobněji o majetkové škodě JELÍNEK, Jiří. Nad jednou aktuální otázkou adhezního řízení. *Právo a zákonost*. 1991, ročník 39, č. 4, s. 224.

⁷⁹ HRUŠKA, Zdeněk; VOLEVECKÝ, Petr. Několik poznámek k aktuálním změnám trestního řádu. *Trestní právo*. 2012, roč. 17, č. 7-8, s. 7.

⁸⁰ PETŘÍČEK, Libor. K postavení poškozeného v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2002, č. 6-7, s. 68.

⁸¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 3. 1982 sp.zn. 7 Tz 9/82. In *Původní nebo upravené texty pro ASPI*.

⁸² PETŘÍČEK, Libor. K postavení poškozeného v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2002, č. 6-7, s. 71-73.

⁸³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 1979 sp.zn. Cpj 35/78, publikované pod č. 22/1979. In *Sbírka rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1979, s. 489.

Na samotný návrh poškozeného jsou dnes kladeny poměrně přesné požadavky. Z návrhu musí být zřejmé, z jakých důvodů a v jaké konkrétní výši se uplatňuje.⁸⁴ Nutností návrhu na náhradu škody ještě musí být skutečnost, že poškozený požaduje, aby soud v trestním řízení rozhodl.⁸⁵ Kriticky lze proto hodnotit formuláře policejních orgánů, které upravují univerzální poučení pro poškozené, jak pro ty s právem na náhradu škody, tak pro ty bez práva na náhradu škody.

Pokud jde o způsob rozhodnutí o uplatněném nároku na náhradu majetkové škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, o daném postupu pojednává jak samotný trestní řád, tak rozhodovací praxe soudů. Soud buď přizná (zcela nebo částečně) nárok na náhradu, jestliže jsou nárok i jeho výše odůvodněny výsledky hlavního líčení (§ 228 TrŘ), anebo odkáže poškozeného s celým uplatněným nárokem nebo jeho zbytkem na náhradu na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem (§ 229 odst. 2 TrŘ).⁸⁶ Soud nemůže nárok poškozeného zamítnout, a to ani v jeho části.⁸⁷ Soud nemůže, a to ani zčásti, s poukazem na žádný důvod zamítnout návrh poškozeného, i kdyby dospěl k závěru, že nárok na náhradu majetkové škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení nevznikl, nebo že není prokázán, anebo že např. poškozený spoluzavinil vznik škody. V adhezním řízení rovněž nelze uzavřít ani schválit stran náhrady majetkové škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo vydání bezdůvodného obohacení soudní smír (§ 67 a násl. OSŘ, § 99 OSŘ) ani schválit dohodu.⁸⁸

V roce 2013 byly Nejvyšším soudem ČR judikovány, pod sp. zn. 8 Tdo 46/2013, předpoklady pro rozhodování o náhradě škody. Soud je vždy povinen zabývat se otázkou, zda byla poškozenému vůbec způsobena škoda, tedy i faktem,

⁸⁴ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 4. 3. 1994 sp.zn. 3 To 105/93, publikované pod č. 43/1994. In *Sbírka rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1994, s. 314.

⁸⁵ LÁTAL, Jaroslav. Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení. *Právní rozhledy*. 1994, č. 10, s. 343-349.

⁸⁶ Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 23. 6. 1980 sp.zn. 18 Co 193/80, publikované pod č. 37/1983. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS*. 1980, s. 519.

⁸⁷ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 2. 1967 sp.zn. Pls 3/67, In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1967, s. 268.

⁸⁸ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2833.

zda utrpěl nemajetkovou újmu ve smyslu § 13 občanského zákoníku. Soud se však je povinen zabývat i faktem, zda tato škoda příp. újma vznikla v příčinné souvislosti s trestným činem. V případě, že soud dojde k pozitivnímu závěru ve vztahu k učiněné újmě a příčinné souvislosti, je dále třeba posoudit, zda se v případě nemajetkové újmy nejeví jako postačující morální zadostiučinění podle § 13 občanského zákoníku.⁸⁹ Nejvyšší soud ČR z toho dovozuje, že aby mohlo být v adhezním řízení soudem rozhodnuto o nároku poškozeného na náhradu nemajetkové újmy, je zapotřebí nejen prokázat, že k takové majetkové újmě objektivně došlo v důsledku konkrétního trestného činu, ale také že byla narušena nebo ohrožena osobnost fyzické osoby v její fyzické integritě.⁹⁰

2. 3. 2. 2 *Dohoda o vině a trestu*

Dohoda o vině a trestu je posledním odklonem, který byl zakotven do trestního řádu (novelou provedenou zákonem č. 193/2012 Sb.). Tato dohoda se uzavírá v rámci přípravného řízení a zahajuje jej státní zástupce (§ 175a a násl. TrŘ).⁹¹ Dojde-li ke schválení dohody o vině a trestu, schvaluje soud návrh na schválení dohody, bezprostředním následkem u dohody o vině a trestu je pak nejčastěji zastavení trestního stíhání.⁹²

Jiří Jelínek k této novele uvedl, že zákonodárce nový procesní odklon nazval sice „dohoda o vině a trestu“, ale přitom jeho obsah je širší i s ohledem na skutečnost, že také zahrnuje uspokojení nároku poškozeného. Dohoda může obsahovat i návrh na uložení ochranného opatření. Jako vhodnější by se proto jevil název „*dohoda o vině, trestu, náhradě škody a ochranném opatření.*“⁹³

⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 6. 2013 sp. zn. 8 Tdo 46/2013, publikované pod č. 14/2014. In Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR. 2014, s. 383.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Podle Ministerstva spravedlnosti ČR má uzákonění dohody o vině a trestu vést jednak ke zrychlení trestního řízení a ulehčení činnosti soudů, jednak k ochraně obětí trestných činů před tzv. druhotnou (sekundární) viktimizací. Podrobněji v důvodové zprávě k vládnímu návrhu zákona č. 193/2012 Sb., kterým se mění trestní řád (sněmovní tisk č. 510). In *PSP.CZ* [cit. 3. 2. 2014]. Dostupná na WWW: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&t=510>.

⁹² Podrobněji JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související. *Bulletin advokacie*. 2012, č. 10, s. 19-25.

⁹³ JELÍNEK, Jiří. Nad poslední (osmdesátou třetí) novelou trestního řádu a osmou novelou trestního zákoníku. *Kriminalistika*. 2012, ročník 45, č. 4, s. 247.

V praxi dohodě o vině a trestu předchází akt poškozeného, který se obrátí na příslušné středisko PMS s požadavkem na mimosoudní řešení trestného činu, jejímž předmětem je také diskuse o konkrétní náhradě materiální škody i nemateriální újmě. Jde o mediaci, kterou se rozumí „*mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením,*“ jak uvádí § 2 odst. 2 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Cílem mediace je urovnat konflikt mezi pachatelem trestného činu, poškozeným a státem bez nadbytečné stigmatizace pachatele trestného činu, ovšem s maximálním zajištěním pomoci a kompenzace způsobené škody pro oběti trestného činu, včetně dosažení určitého morálního zadostiučinění. Dohodu o náhradě škody nemusí poškozený nutně uzavřít za přítomnosti PMS, ale může využít i služeb jiného mediátora, pokud se jedná o netrestní věc.⁹⁴

2. 3. 2. 3 Dohoda o narovnání

Další možností, jak si nárokovat škodu, způsobenou trestným činem, je uzavřít dohodu o narovnání (§ 309 až 314 TrŘ). Ta byla do trestního řádu zavedena již novelou z roku 1995 a novela z roku 2001 jej rozšířila o oprávnění rozhodnout o narovnání ze strany státního zástupce. Důvodová zpráva tehdy uváděla, že by to mohlo vést k urychlení vyřizování určitých trestních věcí a snad i k částečnému snížení rozhodnutí v první instanci.⁹⁵ Jak ve svém rozhodnutí z roku 2008 uvedl Nejvyšší soud ČR, jedná se o „*rychle proveditelný a ekonomicky nenáročný způsob reakce státu na spáchaný trestný čin*“, který navíc mnohem efektivněji než celé trestní řízení chrání práva obětí trestných činů i tím, že se jim dostane rychleji a méně konfliktním způsobem odškodnění.⁹⁶ Navíc, jak vyplývá z ustanovení § 309 odst. 1 TrŘ, na rozdíl od dohody o vině a trestu, lze uzavřít dohodu o narovnání v přípravném řízení i v řízení před soudem.

⁹⁴ Podrobněji na <http://www.amcr.cz/> [cit. 22. 3. 2014].

⁹⁵ JELÍNEK Jiří et al. Trestní zákoník a trestní řád a poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 922–923.

⁹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2008 sp.zn. 1 Skno 10/2008. In *Původní nebo upravené texty pro ASPI*.

Stejně jako v případě dohody o vině a trestu se toto ustanovení vztahuje pouze na přečiny. Z § 309 odst. 1 písm. a) TrŘ je zřejmé, že podobně jako u dohody o vině a trestu, se ani dohoda o narovnání neobejde bez souhlasu obou stran. Souhlas obviněné osoby s narovnáním spolu s jeho prohlášením o spáchání skutku však nelze pojímat jako doznání viny (§ 314 TrŘ). „Podle čl. 6 odst. 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem. V případě narovnání se souhlas obviněného vztahuje pouze a rozhodnutí upustit od dalšího stíhání schválením narovnání a otázku viny neprejudikuje.“⁹⁷

Škoda ve vztahu k narovnání představuje jakoukoli újmu na právech a jiných hodnotách ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ, která byla způsobena trestným činem.⁹⁸ Bezprostředním následkem dohody je pak zastavení trestního stíhání. Dohoda o narovnání se vztahuje na trestné činy, u kterých zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí nepřevyšující pět let, neobejde se bez mediátora, což v minulosti vedlo k nepřilíš častému praktickému využívání, protože mediátor soudům chyběl.⁹⁹

Pachatel byl ještě donedávna povinen složit na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu, ze které polovina musela být poukázána k obecně prospěšným účelům. Novelou zákona č. 193/2012 Sb. již celá tato částka poputuje na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu.¹⁰⁰ Podle Pavla Vantucha šlo dříve o určitou formu kompenzace sloužící k naplnění účelu trestního řízení, totiž aby důsledky činu byly pro obviněného obdobné, jako kdyby soud rozhodoval o jeho vině a trestu.¹⁰¹ V této spojitosti připomínám koncept restorativní justice, jenž

⁹⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2008 sp.zn. 1 Skno 10/2008. In *Původní nebo upravené texty pro ASPI*.

⁹⁸ SOTOLÁŘ, Alexander et al. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí. Díl první*. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, s. 461.

⁹⁹ ŠÁMAL, Pavel et al. *Přípravné řízení trestní*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1997, s. 705.

¹⁰⁰ JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní zákoník a trestní řád a poznámkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání podle stavu k 1. 10. 2013. Praha: Leges, 2013, s. 1053.

¹⁰¹ Podrobněji VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002, s. 389.

vyzdvihuje myšlenku, že spácháním trestného činu vznikají pachatelé závazky nejen vůči poškozenému, ale i vůči společnosti.

K platbě na obecně prospěšné účely jako zákonné podmínce se někteří právníci vyjadřovali kriticky ve smyslu, že se tak de facto vytváří nerovnost občanů před zákonem a přístupu k právu, neboť nemajetní pachatelé na využití institutu narovnání nedosáhnou.¹⁰² V této souvislosti se proto objevovaly např. takové návrhy na změnu právní úpravy, jež by místo povinnosti k úhradě částky k obecně prospěšným účelům umožnila uložit obviněnému (samozřejmě s jeho souhlasem) povinnost odpracovat určitý počet hodin obecně prospěšných prací.¹⁰³

¹⁰² Podrobněji ŠABATA, Karel. Pohled na uplatnění odklonů v trestním řízení. *Státní zastupitelství*. 2005, č. 4, s. 7; PALOVSKÝ, Tomáš. Odklony v trestním řízení a reforma trestního procesu. In *Dny veřejného práva. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2007. 8 s.

¹⁰³ ŠČERBA, Filip. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 2, s. 33-36.

2. 4 *Návrhy de lege ferenda*

Zákon o obětech trestných činů i některé novely trestního řádu v minulosti významně posílily práva a ochranu poškozených v trestním řízení, především co se týká jejich procesního postavení.¹⁰⁴ Přesto však trpí právní úprava poškozeného některými nedostatky, které novelizace trestního práva procesního nevyřešily, možná i s ohledem na fakt, že dosud nedošlo, na rozdíl od trestního práva hmotného¹⁰⁵, ke komplexní rekodifikaci trestního řádu a norem s ním souvisejících.

V odborné literatuře se hovoří i hovořilo, že zajištění dostatek informací o spáchaném skutku je nedoceněnou potřebou poškozených, že poškození mají obtíže při získávání informací o osobě pachatele, nemají dostatek oprávnění k provádění úkonů ve srovnání s obviněným, nebo že ustanovení trestního řádu jsou příliš obecná a nevystihují tak speciální ochranu, kterou by si poškození zasloužili, zvláště jsou-li v postavení svědka. Všechny novely trestního řádu byly jakýmsi dílčími změnami, které si nutně vyžadovala aplikační praxe.¹⁰⁶

Nadto se odborníci vesměs shodují, že katalog práv poškozených se za posledních několik let podstatným způsobem rozšířil, a to ať se již týká zakotvení např. práva nemajetného poškozeného na bezplatné právní zastoupení, resp. na zastoupení za sníženou odměnu zmocněncem, oprávnění vzdát se procesních práv, nebo např. výslovného stanovení, aby odsuzující výrok rozsudku o plnění náhrady škody v penězích byl vyjádřen v cizí měně¹⁰⁷, upřesnění postupu státního zástupce, žádá-li poškozený v přípravném řízení o odstranění průtahů v řízení nebo závad v postupu policejního orgánu, konkretizace doručení písemností poškozenému aj.¹⁰⁸

¹⁰⁴ JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v trestním řízení – návrhy de lege ferenda. *Kriminalistika*. 1997, ročník 30, č. 1, s. 27-28.

¹⁰⁵ Nový trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb., nabyt účinnosti dne 1. 1. 2010.

¹⁰⁶ Podrobněji tamtéž, s. 26-27.

¹⁰⁷ JELÍNEK, Jiří. Nad jedním rozhodnutím o náhradě škody v trestním řízení. *Právní rozhledy*. 1994, č. 2, s. 57. Dostupné z: *ASPI* [právní informační systém].

¹⁰⁸ JELÍNEK, Jiří. Poškozený po novele trestního řádu 2001. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 11-12, s. 61.

Dílčí novelizaci v podstatě reprezentovala i novela trestního řádu provedená zákonem č. 45/2013 Sb., která, jak již bylo popsáno v předcházející kapitole, znamenala pro poškozené získání řady nových práv. Např. napravila dlouho kritizovanou absenci práva podat odvolání proti rozsudku, kterým soud schválil dohodu o vině a trestu¹⁰⁹ nebo zavedla právo podat stížnost proti usnesení o přibrání znalce.¹¹⁰

Podle aktuálních informací ministerstva spravedlnosti, dostupných na internetových stránkách www.justice.cz rekodifikace trestního práva procesního probíhá a jedním z cílů nové trestněprocesní právní úpravy je mj. i další posílení procesního postavení poškozených. Ve věcném záměru ministerstva figuruje zavedení soukromé a subsidiární žaloby, kterou by se mohli poškození domoci svých práv.

Soukromou žalobu by mohl podat poškozený v případě vybraných skutkových podstat trestných činů (trestný čin pomluvy, porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti, poškozování spotřebitele, porušení práv k ochranné známce a jiným označením aj.), aby sám přímo inicioval konání trestního řízení před soudem, v případě, že státní zástupce rozhodne o tom, že takové trestné činy stíhat nebude.¹¹¹

Poškozený by mohl mít nově právo podat ve lhůtě 15 dnů od právní moci usnesení o odložení věci z důvodu nedostatku veřejného zájmu na stíhání podat také tzv. subsidiární žalobu. Subsidiární žaloba, kterou přezkoumá soud, je

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 61.

¹¹⁰ Jiří Jelínek byl přesvědčen, že i před poslední novelou trestního řádu mohl poškozený stížnost proti usnesení o přibrání znalce podat, jestliže šlo o objasnění okolností, jež měly význam pro rozhodnutí o náhradě škody. Kdyby to tak nebylo, pravděpodobně by se jednalo o podstatné narušení procesní rovnosti stran, navíc s ohledem na fakt, že se jedná o rozhodné skutečnosti pro uplatňování náhrady škody a nelze se domnívat, že se taková věc poškozeného přímo nedotýká (JELÍNEK, Jiří. Může poškozený podat stížnost proti usnesení o přibrání znalce? *Bulletin advokacie*. 1997, č. 1, s. 44).

¹¹¹ Věcný záměr trestního řádu, schválený Legislativní radou vlády ČR dne 31. 7. 2008, s. 85, s. 102. [cit. 2. 3. 2014]. Dostupný na WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>.

důležitou kontrolou tzv. nestíhání ze strany státního zástupce (někdy se zúženě označuje jako kontrola oportunitity nebo diskreční pravomoci státního zástupce).¹¹²

Rekodifikační komise k novému trestnímu řádu se v případě obou institutů inspirovala v historické právní úpravě rakouského trestního řádu, který obsahoval také institut, shodou okolností pojmenovaný jako soukromá obžaloba. Takovou obžalobu mohl podle rakouského trestního řádu podávat soukromý účastník, pokud státní zástupce odepřel trestní stíhání či od něho upustil, ale pouze měl-li na ní soukromoprávní nárok, tzn., že takovou žalobu nemohl podat každý, jak tomu navrhuje současný věcný záměr nového trestního řádu.¹¹³

2. 4. 1 Nepřiznání postavení poškozeného

Na určité nedostatky upozorňuje Jiří Jelínek v případě nepřiznání postavení poškozeného. Pokud orgán činný v trestním řízení v souladu s § 43 odst. 2 TrŘ dospěje k závěru, že se o poškozeného nejedná, neboť vzniklá újma nebyla způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik nebyl v příčinné souvislosti s trestným činem, osoba nebude za poškozeného považována a nebude moci ani činit jakékoli kroky v dalším průběhu řízení.

Zákon o obětech trestných činů přitom v ustanovení § 3 odst. 1 ZoOTČ výslovně zmiňuje základní zásadu, že za oběť je považována každá osoba, „*která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle tohoto zákona*“. Praxe však ukazuje, že ať již v období před zahájením nebo po zahájení trestního stíhání, jsou určité osoby vylučovány jako poškození, a to bez dostatečných důvodů a důkazů. Zákon totiž neupravuje konkrétní postup, řádný procesní způsob rozhodování (usnesením), zda určitá osoba je, či není poškozeným, a potažmo pak ani možnost

¹¹² KRISTKOVÁ, Veronika. Zlepší nový trestní řád výrazně postavení poškozeného? Via Iuris. 2008. [cit. 2. 3. 2014]. Dostupný z WWW: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=251#09p>.

¹¹³ Blíže GRIVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, s. 18-21.

dotčené osoby projevít svůj nesouhlas s případným vyloučením, např. prostřednictvím stížnosti.¹¹⁴

Zajímavé je však připomenout nálezn Ústavního soudu ČR, ve kterém se soud vyjadřoval k otázce poučení příslušných orgánů vůči osobám, kterým sice nebyl přiznán status poškozeného, mohly by mít ale postavení oběti.¹¹⁵ Ústavní soud ČR v roce 2008 dovedil, že v případě nepřiznání postavení poškozeného, mají orgány činné v trestním řízení povinnost v rámci respektování ústavních práv osob poskytnout náležitou podporu a poučení, s čímž souvisí i srozumitelné odůvodnění rozhodnutí, jež se týká uplatňovaných nároků, tj. např. práva na peněžitou pomoc. Ústavní soud ČR nutnost náležitého odůvodnění rozhodnutí orgánů veřejné moci soustavně zdůrazňuje.¹¹⁶

Zákonodárce by měl proto de lege ferenda takové procesy či postupy nastavit a příslušný orgán by neměl bez dokázání opaku takové osoby vylučovat. V návaznosti na tuto skutečnost by navrhovaná ustanovení mohla znít:

Nové znění § 43 odst. 2 TrŘ:

„Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. O tom, kdo je a kdo není pro účely trestního řízení považován za poškozeného, rozhoduje usnesením policejní orgán nejpozději do konce prověřování podle § 159 TrŘ.“

Nové znění § 159 TrŘ odst. 4:

„Policejní orgán rozhodne usnesením o tom, kdo je a kdo není pro účely trestního řízení považován za poškozeného podle § 43 odst. 2 TrŘ. Proti tomuto usnesení je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek“.

¹¹⁴ JELÍNEK, Jiří. Současná trestní politika – co je nejdůležitější? In JELÍNEK, Jiří; GŘIVNA, Tomáš et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, s. 14.

¹¹⁵ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 21. 2. 2008 sp.zn. III. ÚS 2769/07-1. In *Původní nebo upravené texty pro ASPI*.

¹¹⁶ Tamtéž.

Nového znění § 157a odst. 3 TrŘ:

„Státní zástupce rozhoduje o stížnosti proti usnesení policejního orgánu o tom, kdo je a kdo není pro účely trestního řízení považován za poškozeného. Proti rozhodnutí státního zástupce není přípustný opravný prostředek.“

2. 4. 2 Trestní stíhání se souhlasem poškozeného

Problémovou oblast spatřuje Jiří Jelínek v právní úpravě trestního stíhání se souhlasem poškozeného (§ 163 TrŘ). Vázanost dispozice souhlasu poškozeného s trestním stíháním na existenci příbuzenského poměru mezi pachatelem a poškozeným v některých případech nerespektuje ani podle judikatury Ústavního soudu ČR dostatečně veřejný zájem na potrestání pachatele.

Podle Ústavního soudu ČR se jako zvlášť kontroverzní jeví úprava dispozičního práva poškozeného v případech domácího násilí. Současná právní úprava někdy může vést k tomu, že pachateli trestného činu je umožněno na oběť vyvíjet nátlak (výhrůzkami, přemlouváním, citovým vydíráním), aby neudělila nebo odvolala svůj souhlas se stíháním. Oběť domácího násilí se pak nachází ve složité a konfliktní situaci, protože institut souhlasu ji nutí, aby přebírala odpovědnost za osud pachatele, který je její blízkou osobou. Oběť se může při rozhodování pak nesprávně rozhodnout, což nemusí být ovlivněno pouze nízkým věkem nebo mentálním nedostatkem, ale také materiální tísní apod.¹¹⁷

Podle odkazovaného judikátu Ústavního soudu ČR z roku 2011 je velmi nesnadné *„správně vymezit okruh trestných činů, u nichž může poškozený uplatnit dispoziční právo. Je všeobecně uznáváno, že dispoziční právo poškozeného by mělo být omezeno jen na ty trestné činy, jejichž objektem jsou převážně individuální zájmy samotného poškozeného; zpravidla by mělo jít o typově méně závažné trestné činy, u nichž hledisko generální prevence nehraje tak významnou roli.“*¹¹⁸

¹¹⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 2. 2011 sp.zn. III. US 2523/10-3, publikovaný pod č. 16/2011. In *Sbírka nálezů a usnesení ÚS ČR*. 2011, s. 171

¹¹⁸ Tamtéž, s. 171.

Ztotožňuji se s závěry Ústavního soudu ČR, na které poukazuje v této ústavní stížnosti také stěžovatel a upozorňuje, „že ke stíhání např. trestných činů znásilnění, sexuálního nátlaku nebo nebezpečného pronásledování je vyžadován souhlas poškozeného, zatímco u trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě podle § 215a tr. zákona, který se pokládá za typově stejně nebo spíše méně závažný než uvedené trestné činy, takový souhlas poškozeného není vyžadován.“¹¹⁹

Shora uvedené podle mého názoru koresponduje s návrhy Jiřího Jelínka, který již v roce 1997 publikoval ve svém článku, pouze v té části, ve které shodně navrhoval, aby bylo zavedeno trestní stíhání na návrh poškozeného u vybraných trestných činů, a to bez podmínky příbuzenského vztahu mezi poškozeným a pachatelem.¹²⁰

Naopak se ale rozhodnutí Ústavního soud ČR rozchází v části, ve které Jiří Jelínek navrhoval, aby byl institut s vyžadováním souhlasu zachován pouze tam, kde se jeví aplikace tohoto institutu jako problematická, a kde by bylo žádoucí respektovat souhlas poškozeného. Mezi těmito trestnými činy, na rozdíl od shora uvedeného judikátu, jmenoval vedle křivého obvinění, neposkytnutí pomoci také znásilnění.¹²¹

2. 4. 3 Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím

Jak jsem již pojednala v části věnované právům poškozeného, poškozený má právo na ochranu před hrozícím nebezpečím, což zahrnuje jednak právo na fyzickou ochranu před (opakovanými) útoky pachatele a zvláštní ochranu svědka, dále právo na ochranu osobních a soukromých údajů a dat použitých v trestním řízení, předběžná opatření, vykázání ze společného obydlí a informace o výsledku řízení, a také informace o propuštění obviněného z vazby nebo výkonu trestu.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 171.

¹²⁰ JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v trestním řízení – návrhy de lege ferenda. *Kriminalistika*. 1997, ročník 30, č. 1, s. 26-27.

¹²¹ JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v trestním řízení – návrhy de lege ferenda. *Kriminalistika*. 1997, ročník 30, č. 1, s. 26-27.

Krátkodobá ochrana je osobám poskytována v případě, že jim zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí. Ochrana se poskytuje ve formě fyzické ochrany (doprovázející policista), dočasné změny pobytu (zpravidla policejní ubytovna), použití zabezpečovací techniky (bytu, telefonu, jiného zařízení), poradenskopreventivní činnosti (informace obětem, zvýšení hlídkové činnosti v okolí obydlí aj.)¹²²

Jsem přesvědčena, že ochrana osobních a soukromých údajů a dat použitých v trestním řízení je stěžejním právem poškozených, jejich zmocněnců a důvěrníků v trestním řízení. Nově se ale přímo ze zákona neuvádějí do trestního spisu údaje o bydlišti a doručovací adrese, o místě výkonu zaměstnání či povolání nebo podnikání, stejně jako osobní, rodinné a majetkové poměry poškozeného a svědka, není-li to nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení. Pokud svědkovi nebo osobě jemu blízké hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jeho práv, je možné totožnost a podobu svědka utajit postupem podle § 55 odst. 2 TrŘ.

Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím v podstatě naplňuje i nový institut předběžných opatření, o kterých jsem shora již taktéž pojednala. Jak bylo dotazy na vybrané¹²³ NNO zjištěno, v praxi se ne ojediněle setkávají s případy, které vyžadují ochranu svědků a poškozených a takové opatření není aplikováno, neboť soudce nebo státní zástupce jej nepovažuje buď z důvodu krátkodobé ochrany, nebo neopodstatněnosti za žádoucí obviněnému uložit.

V této souvislosti jsem se proto setkala s návrhy na legislativní změnu, která by umožnila, aby o předběžných opatřeních např. rozhodoval přímo policejní orgán, příp. by tak bylo činěno státním zástupcem nebo soudem na návrh policejního orgánu, příp. subjektu zapsaného v Registru.¹²⁴ Jak upozorňuje obecně prospěšná organizace In IUSTITIA, problém by bylo možné řešit i nelegislativním opatřením, tj. zavedením odpovídajícího vzdělávání a metodiky

¹²² § 50 zákona 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹²³ Zapsané v Registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, popř. akreditované pro službu poskytování právních informací a restorativní programy podle zákona o obětech trestných činů.

¹²⁴ In IUSTITIA, o. p. s.

pro orgány činné v trestním řízení věnující se potřebám obětí z hlediska jejich bezpečnosti a ochrany. V některých případech může totiž tato tendence směřovat k tomu, že poškození jsou dále viktimizováni pachateli trestné činnosti. K tomu, aby se poškození mohli ochrany efektivně domoci, navíc potřebují odpovídající právní pomoc, která jim v řadě případů není dostupná.

2. 4. 4 Ne (zastoupení) opatrovníkem

Překážkou efektivního uplatňování práv může být i (ne)zastoupení opatrovníkem. Podle § 34 odst. 2 TrŘ v případech, v nichž zákonný zástupce obviněného nemůže vykonávat svá práva a je nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce, může k výkonu těchto práv obviněnému ustanovit opatrovníka. Podle Ligy lidských práv ale trestní řád nepamatuje na situace, kdy výkonu práv brání závažné překážky, např. vážné zranění v důsledku trestního činu. Takový poškozený není omezen nebo zbaven způsobilosti k právním úkonům, nemá tedy zákonného zástupce a přitom může být ve stavu, který mu neumožňuje ani udělit plnou moc zmocněnci.¹²⁵

V takovém případě připadá v úvahu pouze ustanovení opatrovníka soudem (§ 62 občanského zákoníku) v občanskoprávním řízení, což je v praxi poměrně zdlouhavé a nepružné. Liga lidských práv upozorňuje na možnost inspirovat se slovenskou legislativou, podle které daný soud již v trestním řízení může ustanovit opatrovníkem státní orgán nebo pověřeného zástupce vládní či nevládní organizace, a to nejen za podmínek, o kterých hovoří český právní řád, ale jednoduše i tehdy, „nemůže-li poškozený vykonávat svá práva“.¹²⁶

Určitý problém dnes stále nastává i s kvalitou opatrovníků, neboť např. orgány sociálněprávní ochrany dětí ne vždy disponují dostatečnou právní kvalifikací. Jiří Jelínek přitom již v roce 1997 navrhoval, aby „alespoň v řízení před krajským soudem jednajícím jako soud prvního stupně, před vrchním soudem a v řízení před

¹²⁵ KRISTKOVÁ, Veronika; LANGHANSOVÁ, Hana et al. Procesní práva poškozeného a role státního zástupce – právní analýza a návrhy systémových změn. Brno: Liga lidských práv, 2008, s. 19. [cit. 4. 5. 2014].

Dostupné na WWW: http://www.ferovajustice.cz/data/Prava_poskozeneho.PDF.

¹²⁶ § 48 zákona č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok.

*Nejvyšším soudem, kde jsou projednávány věci složitější po skutkové či právní stránce, mohl být poškozený zastoupen zmocněncem pouze s právnickým vzděláním.*¹²⁷

2. 4. 5 Nemožnost činit některé úkony v rámci trestního řízení

Poškozenému chybí některá práva, kterými disponuje obviněný, a v některých případech podle mého názoru neexistuje důvod, proč tomu tak je. V první řadě se jedná o právo podat stížnost proti některým procesním postupům v trestním řízení, např. podat stížnost proti přerušení trestního stíhání, aj. Pakliže může poškozený podle § 172 odst. 3 TrŘ podat stížnost proti zastavení trestního stíhání nebo proti rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání (§ 179g TrŘ) anebo proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání a o schválení narovnání (§ 188 TrŘ), není důvod, aby takovým oprávněním nedisponoval v případě přerušování trestního stíhání podle § 173 TrŘ.

Dále poškozený nemůže podat odpor proti trestnímu příkazu stejně jako obviněný podle § 314g TrŘ. Na nemožnost podat tento opravný prostředek upozorňoval již Jiří Jelínek v roce 1994, kdy doporučoval, aby podáním odporu došlo ke zrušení výroku o náhradě škody. Pokud pak soud nerozhodne sám o věci, odkáže poškozeného na občanskoprávní řízení, popř. na řízení před jiným orgánem.¹²⁸ Poškozený nemá v současné době možnost bránit svůj nárok na náhradu škody a může jedinečně spoléhat na státního zástupce, který může pro případné nesprávnosti v trestním příkaze odpor podat.

Na jedné straně je poukazováno na logičnost takové právní úpravy, neboť se jeví jako neúčelné nařizovat hlavní líčení jen kvůli opravě výroku o náhradě škody (účinky odporu jsou spojeny s jeho pouhým podáním, aniž by bylo nutné přezkoumávat jeho důvodnost).¹²⁹ Jan Zůbek a Milan Vrba naopak označují

¹²⁷ JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v trestním řízení – návrhy de lege ferenda. *Kriminalistika*. 1997, ročník 30, č. 1, s. 26-27.

¹²⁸ JELÍNEK, Jiří. Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 1993. *Kriminalistika*. 1994, ročník 27, č. 1, s. 50.

¹²⁹ HRNČIŘÍK, Tomáš. Oprávnění poškozeného napadat meritorní rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. In *IPRAVNÍK.CZ* [cit. 4. 5. 2014]. Dostupné na WWW:

takovou právní úpravu za nedostatečnou a navrhují některé změny de lege ferenda.

Podle Jana Zůbka a Milana Vrby by právo poškozeného na přiznání nároku náhrady škody mohlo být takové, že proti výroku o náhradě škody by jak poškozený, tak obviněný měli právo podat odvolání, které by však nezpůsobilo zrušení trestního příkazu. Nová úprava by v tomto ohledu mohla vycházet z § 246 odst. 1 písm. d), odst. 2 TrŘ. V případě, že by poškozený podal proti výroku o náhradě škody odvolání a současně by obviněný podal odpor, řízení o odvolání by se nekonalo, neboť zrušením trestního příkazu by přestal existovat i výrok o náhradě škody. Pokud by všechny zainteresované strany naopak trestní příkaz akceptovali, nabyl by v nenapadené části (tj. ve výroku o vině a trestu) účinků pravomocného a vykonatelného rozhodnutí.¹³⁰

Podle jejich názoru by soud v případě chybějícího či neúplného výroku o náhradě škody postupoval obdobně, jako tomu je nyní podle § 259 odst. 2 TrŘ. Jiný postup odvolacího soudu by se pak uplatnil v případech, kdy samosoudce nesprávně odkázal poškozeného zcela nebo zčásti s uplatněným nárokem na civilní řízení, popř. řízení před jiným orgánem. „*S ohledem na hospodárnost a rychlost řízení by vadný výrok o náhradě škody mohl sám napravit. Potom nehrozí, že uplatněním apelačního principu dojde k nepřiměřenému zásahu do práv obviněného nebo poškozeného. Soud druhého stupně odvolání zamítne, shledá-li odvolání poškozeného jako nedůvodné (§ 256 TrŘ). I zde by se nutně uplatnily některé další důvody pro zamítnutí či odmítnutí odvolání uvedené v § 253 a násl. TrŘ. Obdobný postup by odvolací soud zaujal i při odvolání obviněného do výroku o náhradě škody*“.¹³¹

Oba autoři přiznávají, že nelze samozřejmě vyloučit, že poškození by podávali odpor i z jiných pohnutek, např. nesouhlas s výší trestu apod. Vázanost práva poškozeného podat opravný prostředek pouze proti chybějícímu, neúplnému nebo nesprávnému výroku o náhradě škody by tyto skryté tendence eliminovala. Za

http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_4966/opravneni-poskozeneho-napatat-meritorni-rozhodnuti-organu-cinnych-v-trestnim-rizeni.aspx.

¹³⁰ ZŮBEK, Jan; VRBA, Milan. Poškozený a právo odporu. *Trestněprávní revue*. 2012, č. 9, s. 195.

¹³¹ Tamtéž, s. 195.

pozitivní přínos takovéto úpravy spatřují v jejím působení na rozhodovací činnost samosoudce, který by musel důkladněji posuzovat nároky poškozeného a v tomto duchu o nich také rozhodnout.¹³²

Pokud se jedná o námitku, že se řízení tímto způsobem prodlouží, odkazují na náleze Ústavního soudu ČR, sp. zn. Pl. ÚS 14/10, v němž se mj. uvádí: „*Rychlost řízení může být uvažována až v rámci konkrétního – spravedlivého – procesu. Proces, byť by byl garantován jako ‚rychlý‘, by neměl rozumného smyslu, pokud by nebyl spravedlivý, negarantoval spravedlivý výsledek, tedy (mj.) pokud by v něm neměl každý možnost domáhat se ochrany svého práva (jde o pojmovou součást procesu). Základní právo dle čl. 36 odst. 1 Listiny každého na ochranu svého práva, realizovatelné v řízení, z povahy věci předchází rychlosti tohoto řízení, je jeho obligatorním východiskem. Jinak by se proces a v něm i jeho rychlost prakticky stávaly samoučelem.*“¹³³

Jedním z dalších výrazných práv poškozeného je právo účastnit se hlavního líčení (§ 198 odst. 1, 2 TrŘ), v rámci něhož má poškozený řadu souvisejících práv. Chybí však mezi nimi právo provést výslech svědka, který může provést státní zástupce, obžalovaný a jeho právní zástupce podle § 215 TrŘ. Toto právo je odbornou veřejností přitom dlouhodobě požadováno, v roce 1997 na něj již ve svém publikovaném článku upozorňoval Jiří Jelínek a tvrdil, že toto právo je velmi důležité, neboť by zvýšilo kontradiktornost řízení a procesní samostatnost poškozeného.¹³⁴ Poškozený může podle platné právní úpravy pouze klást dotazy vyslychaným osobám, a to na výzvu soudu poté, co předseda senátu skončil své dotazy (§ 215 odst. 1 TrŘ).

¹³² Tamtéž, s. 195.

¹³³ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 7. 2010 sp.zn. Pl. ÚS 14/10, publikované pod č. 133/2010. In *Sbírka nálezů a usnesení ÚS ČR*. 2010, s. 67.

¹³⁴ Podrobněji JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v trestním řízení – návrhy de lege ferenda. *Kriminalistika*. 1997, ročník 30, č. 1, s. 26-27.

2. 4. 6 Právní úprava náhrady škody

Poslední návrh de lege ferenda, o kterém se zmíním, pochází z pera Heleny Válkové, a spočívá v návrhu doplnit zavedení nového institutu vrácení a další nakládání s věcí a jinou majetkovou hodnotou do § 81c TrŘ. Takový návrh by umožnil poškozenému navrhnout v případě, že odsouzený neplní svoji povinnost hradit škodu (nemajetkovou újmu, bezdůvodné obohacení) uloženou pravomocným vykonatelným rozhodnutím soudu, uspokojit jeho nárok tím, že soud mu vydá (až do výše jeho nároku) majetkové hodnoty, věci či částky utržené za jejich prodej. Předpokladem takového postupu by bylo předcházející rozhodnutí o jejich propadnutí, příp. zabrání. Podobný postup by bylo možné zavést i u peněžitých trestů, ze kterých by se měly v budoucnu uspokojovat především nároky poškozených. Nárok poškozeného by tímto způsobem přešel na stát.¹³⁵

¹³⁵ VÁLKOVÁ, Helena. Pomoc obětem trestných činů, náhrada škody a její vymahatelnost ve světle nové legislativy. *Právník*. 2013, č. 1, s. 33–34.

3. Oběť trestného činu

Podle komisařky EU pro lidská práva, lucemburské političky, Viviane Reding se každoročně stane obětí trestného činu cca 75 milionů občanů EU.¹³⁶ Ve skutečnosti je přitom toto číslo mnohonásobně vyšší, protože v něm nejsou započteny oběti latentní kriminality. Z kriminologických výzkumů vyplývá, že průměrně by pomoc přivítalo asi 42 % obětí, skutečnou pomoc v průměru získalo přitom jen 16 % obětí v Evropě.¹³⁷

Zatímco na území tehdejšího Rakouska-Uherska proti sobě stál v rámci trestněprávního vztahu na jedné straně pachatel a na straně druhé poškozený, postupem doby stát zcela přebral roli, která původně příslušela poškozenému. Zájmy obětí trestných činů se podřídily zájmům státu a stát přestal o oběť jevit zájem. Primárním účelem trestního řízení bylo zjistit trestný čin a spravedlivě potrestat pachatele. Oběti bylo ponecháno právo nárokovat si náhradu škody, podle nynější civilněprávní úpravy i náhradu nemajetkové újmy v penězích či nárok na vydání bezdůvodného obohacení.¹³⁸

Ani v rámci kriminologie nebyla v minulosti obětem věnována zvláštní pozornost, což odpovídalo klasickému sociologickému pojetí zdůrazňující objasnění konfliktu mezi pachatelem a státem, který chrání prostředky trestního práva své zájmy.¹³⁹ Jinými slovy platila zásada, že „*trestněprocesními vztahy, které vznikají v trestním řízení, rozumíme vztahy vznikající v rámci trestního řízení mezi subjekty trestněprocesních práv a povinností. Základním trestněprocesním vztahem je vztah mezi orgány činnými v trestním řízení a osobou, proti níž se trestní řízení vede.*“¹⁴⁰ Až ve druhé polovině 20. století se v Evropě začal kriminologický výzkum orientovat na problematiku obětí trestných činů, z nichž

¹³⁶ European Day for Victims of Crime: Commission takes action to make improved victims' rights a reality. In *EUREPORTER.CO* [cit. 15. 4. 2014].

Dostupné z WWW: <http://www.eureporter.co/magazine/2014/02/21/european-day-for-victims-of-crime-commission-takes-action-to-make-improved-victims-rights-a-reality/>.

¹³⁷ McKENNA, David. Situace ve prospěch obětí se zásadně mění. In *Zpravodaj BKB*. 2013, č. 4, s. 3.

¹³⁸ GRIVNA, Tomáš; VÁLKOVÁ, Helena. Trestně politické souvislosti zákona o obětech trestných činů. In *Zpravodaj BKB*, 2013, č. 4, s. 4.

¹³⁹ Podrobněji SUTHERLAND, Edwin H. et al. *Principles of Criminology*. Lanham: A Division of Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 1992. Dostupné z WWW:

http://books.google.cz/books?id=wqRQqXKuU7sC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

¹⁴⁰ JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 1. vydání. Praha: Linde, 2007, s. 17.

se pozvolna stává jedno z klíčových diskusních témat na vnitrostátní i mezinárodní úrovni.

Postavení obětí se vlivem přijímání mezinárodních dokumentů zlepšuje. Vlna zvýšeného zájmu o oběti zasáhla v 90. letech 20. století i ČR, kde se oběťmi trestných činů začaly příslušné odborné kruhy zabývat zevrubněji a komplexněji, jak v oblasti doktrinní, tak legislativní.¹⁴¹

Důvodem, proč se státy i mezinárodní společenství začaly obětem věnovat intenzivněji, je fakt, že některé oběti se svého práva v trestním řízení nikdy nedomohou, anebo se ho domohou velmi zdlouhavou cestou v rámci civilního řízení. V praxi se jedná např. o situace, kdy pachatel není trestně odpovědný (ať už pro nedostatek věku či nedostatečnou mravní vyspělost) nebo je neznámý, neboť se např. nepodařilo zjistit jeho totožnost. Pro ilustraci, v roce 2010 bylo podle statistických údajů Policie ČR spácháno 313.387 registrovaných trestných činů a z těchto bylo objasněno 37,5 %, což bylo 117 685 případů.¹⁴²

Podněty pro změny legislativy přinášejí převážně mezinárodní dokumenty, jejichž uplatňování závisí na míře závaznosti a připravenosti konkrétní členské země své národní zákony přizpůsobit mnohdy náročným požadavkům a závazkům. Za náležitější pozorností ve vztahu k obětem vězí i tzv. restorativní justice, která se stala v 90. letech 20. století významnou součástí trestní politiky západních zemí a některé její principy postupně pronikají i do české trestní politiky.

Existuje řada odborných zahraničních publikací, které zhodnocují současnou nejen podporu, ale i práci s oběťmi trestných činů. Viktimologické výzkumy, které zkoumají zkušenosti obyvatel s trestnou činností, odrážejí postupný růst zájmu o oběti trestné činnosti a o prevenci kriminality a zdůrazňují nutnost jejich zkvalitňování, aby došlo ke zpřesnění poznatků o specifických potřebách obětí.¹⁴³

¹⁴¹ Podrobněji KOUBOVÁ, Eva. Přehled mezinárodních aktivit na poli viktimologie. *Československá kriminalistika*. 1991, č. 2, s. 136; JELÍNEK, Jiří. Peněžítá pomoc obětem trestné činnosti. *Bulletin advokacie*. 1998, č. 3, s. 22.

¹⁴² SVATOŠ, Roman. Odpovídá právní úprava obětí trestných činů v České republice mezinárodním dokumentům? *Trestněprávní revue*. 2012, ročník 4, s. 85.

¹⁴³ Podrobněji ROCKS, Paul. Approaches to Victims and Victimisation. In McLAUGHLIN, Eugene; NEWBURN, Tim (ed.) *The Sage Handbook of Criminological Theory*. London: Sage Publications, 2010, pp. 464–489.

Na problematiku neefektivního uspokojování potřeb obětí trestné činnosti a nedostatečné legislativy ze strany státu pak často upozorňují NNO.¹⁴⁴

Do roku 2012 neexistovala v českém právním řádu komplexní úprava obětí trestných činů. V dubnu roku 2013 nabyla účinnosti první část zákona č. 45/2013 Sb., zakotvující komplexní právní úpravu obětí trestných činů.

3. 1 Historie právní úpravy obětí

Jak jsem již pojednala v kapitole věnované poškozenému, zatímco postavení poškozeného je v našem právním řádu zakotveno již od dob Rakouského království, první právní předpis věnovaný přímo obětem trestných činů byl přijat až v roce 1997. Přijetí zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti (dále ZoPPO), ač se nejednalo o komplexní právní úpravu, považuji za velký přínos pro oběti trestných činů. Účelem bylo zajistit poskytnutí peněžité pomoci obětem trestných činů, která by představovala náhradu újmy vzniklé v důsledku spáchání trestného činu (§ 2 odst. 1, 2 ZoPPO). Na rozdíl od dnešní úpravy nebyly stanoveny paušální částky poskytované obětem, ale záleželo vždy na konkrétní výši prokázané ztráty na výdělku a nákladů spojených s léčením, nebo ve výši prokázaných nákladů spojených s pohřbem a nákladů na výživu, pokud šlo o pozůstalého po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela (§ 7 odst. 1 ZoPPO).

K první novelizaci došlo zákonem č. 265/2001 Sb., který přinesl zejména změnu způsobu poskytnutí peněžité pomoci od státu. Po přijetí novely bylo možné poskytnout pomoc buďto paušální částkou ve výši 25.000,- Kč, přičemž tato částka představovala jakousi zálohu, nebo oběti byla dána možnost prokazovat svůj nárok jako dosud. Novela také zvýšila maximální výši stanovenou pro poskytnutí pomoci z původních 60.000,- Kč na 150.000,- Kč.¹⁴⁵

¹⁴⁴ V roce 1991 byl založen např. Bílý kruh bezpečí, v ČR působí ale řada dalších státních i nestátních organizací, jako jsou např. různé obecně prospěšné společnosti, odborné sociální, psychologické poradny nebo diecézní charity (La Strada, o. p. s., Člověk v tísni, o. p. s., Acorus, o. s., Adra, o. p. s., Diecézní charita Brno aj.).

¹⁴⁵ Odškodňování obětí trestné činnosti. In *EPRAVO.CZ* [cit. 4. 11. 2013]. Dostupné z WWW: <http://www.epravo.cz/top/clanky/odskodnovani-obeti-trestne-cinnosti-15419.html>.

Poslední výraznou změnou, kterou právní úprava v důsledku této novely zaznamenala, bylo prodloužení lhůty k podání žádosti o poskytnutí peněžité pomoci, a to z jednoho roku ode dne spáchání trestného činu na jeden rok ode dne, kdy se oběť dozvěděla o škodě způsobené trestným činem. Došlo-li k marnému uplynutí této lhůty, právo oběti na peněžitou pomoc zaniklo (§ 9 odst. 2 ZoPPO).

Podstatnou změnu přinesla rovněž novela č. 204/2006 Sb., která rozšířila pojetí oběti tak, že za oběť byla považována rovněž osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu. Do budoucna zde tedy již nebylo určujícím faktorem pouze odkázanost oběti na vyživovací povinnost zemřelé osoby, postačila skutečnost, že oběť byla rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a v době smrti s ním žila ve společné domácnosti.¹⁴⁶

Dosud poslední novelou bylo přijetí zákona č. 45/2013 Sb., který zrušil celou první část zákona č. 209/1997 Sb., což v podstatě znamenalo zrušení celé právní úpravy poskytování peněžité pomoci obětem obsažené v tomto zákoně, jelikož tato byla v plném rozsahu soustředěna do první části.

Vláda předložila Poslanecké sněmovně návrh zákona č. 45/2013 Sb. dne 27. 2. 2012 (sněmovní tisk č. 617). Organizační výboru určil zpravodajem poslankyni JUDr. Ivanu Weberovou a přikázal návrh projednat ústavněprávnímu výboru. Návrh byl poprvé projednán dne 13. 3. 2012 na 36. schůzi poslanecké sněmovny (1. čtení), schválen dolní komorou Parlamentu ČR na 49. schůzi dne 18. 12. 2012.¹⁴⁷

Během projednávání v poslanecké sněmovně došlo k přijetí pozměňovacích návrhů, jejichž předmětem bylo další posílení práv oběti oproti návrhu

¹⁴⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 209/1997 Sb., poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In *PSP.CZ* [cit. 12. 4. 2014]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&t=1159>.

¹⁴⁷ Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR: historie sněmovního tisku č. 617. [cit. 12. 4. 2012]. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&t=617>.

předloženého vládou. Návrhy byly vypracovány na základě požadavků zástupců nevládních organizací a rovněž se jimi reagovalo na některé provedené legislativní změny (např. na zrušení vyhlášky, kterou se stanovilo bodové hodnocení bolestného a snížení společenského uplatnění zrušeného novým občanským zákoníkem).

Senát vládní návrh zákona o obětech trestných činů projednával pod senátním č. 19 a přikázal ho opět ústavněprávnímu výboru, který nepřijal žádné změny a doporučil horní komoře Parlamentu ČR schválit zákon jako celek ve znění postoupeném poslaneckou sněmovnou (ke schválení senátem došlo dne 30. 1. 2013 na 4. schůzi). Zákon o obětech trestných činů byl vyhlášen dne 25. 2. 2013 ve Sbírce zákonů v částce 20 pod číslem 45/2013 Sb.¹⁴⁸

3. 2 Mezinárodní úprava obětí

Na mezinárodním poli existuje řada dokumentů, právně či neprávně závazných, které upravují postavení obětí trestných činů. Za chartu obětí trestných činů je považována Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci z roku 1985.¹⁴⁹ Tento dokument nebyl právně závazný, ale obsahoval základní práva obětí:

- právo na informace o řízení,
- právo vyjádřit své názory, stanoviska a potřeby v průběhu trestního řízení,
- právo na zacházení se soucitem a respektem,
- právo na bezplatnou právní pomoc,
- právo na ochranu před pomstou a zastrašováním,
- právo na ochranu soukromí a identity,
- právo na účast v mediaci (zprostředkování či urovnání sporu).¹⁵⁰

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ VAN DIJK, Jan J. M. Empowering Victims of Organized Crime: on The Concurrence of The Palermo Convention with un Declaration on Basic Principles of Justice for Victims. *International Review of Victimology*. 2002, vol. 9, pp. 15-30 [cit. 12. 4. 2014]. Dostupný z WWW: <https://pure.uvt.nl/portal/files/987774/EMPOWERI.PDF>.

¹⁵⁰ Van DIJK, J. J. M. Empowering Victims of Organized Crime: On The Concurrence of The Palermo Convention with Un Declaration on Basic Principles of Justice for Victims. *International Review of Victimology*. 2002, vol. 9, pp. 17.

V roce 1999 byla vydána Příručka OSN na pomoc obětem trestné činnosti. Tato příručka byla vypracována skupinou odborníků z více než 40 zemí světa a měla sloužit jako určitý manuál dobré praxe, seznamující laickou i odbornou veřejnost s různými přístupy v různých právních a sociálních systémech. Nejednalo se o normativní text, ale o příručku praktických příkladů.¹⁵¹

V rámci práva EU bylo v roce 2001 vydáno Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV o postavení obětí v trestním řízení. Přestože realizace tohoto rozhodnutí byla v mnoha ohledech neúspěšná, bylo to vůbec poprvé, kdy oběti trestných činů v Evropě dostaly právně závazná, ač obecná, práva, a to ve všech členských státech EU. Koneckonců i proto byla přijata Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. 10. 2012, kterou se stanoví minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestných činů (dále jen Směrnice), která nahradila uvedené rámcové rozhodnutí. Tato Směrnice mj. ve všech členských zemích zakotvila, že na osobu jako na oběť začalo být pohlíženo i bez ohledu na to, že byl odhalen, stíhán, obviněn pachatel. Dále zaručila všem obětem stejná práva, např. právo na služby pro oběti, právo účastnit se řízení nebo právo mít jako zvlášť zranitelná oběť zvláštní ochranu.¹⁵²

Rámcové rozhodnutí bylo přijato z důvodu, aby se sjednotila pravidla upravující postavení obětí trestných činů ve všech členských státech EU. Standardy ochrany měly být obětem zaručeny nezávisle na členském státě. Zvýšená úroveň ochrany se zaměřovala např. na respektování důstojnosti obětí, na jejich právo poskytovat a přijímat informace, právo rozumět a být pochopen či právo být chráněn v jednotlivých částech trestního řízení. To však neznamená, že evropské státy mají povinnost zacházet stejně s oběťmi jako stranami v trestním řízení. Rámcová rozhodnutí jsou normami sekundárního unijního práva, a proto je ponecháno na vůli členských států, do jaké míry je budou implementovat.

¹⁵¹ Handbook on Justice for Victims, UN Office for Drug Control and Crime Prevention. NY: Center for International Crime Prevention, 1999, pp. iv-v [cit. 12. 4. 2014]. Dostupné z WWW: <http://www.uncjin.org/Standards/9857854.pdf>.

¹⁵² Victim Support Europe: Handbook for Implementation of Legislation and Best Practice for Victims of Crime in Europe. Brussels 2013, pp. 5. [cit. 12. 4. 2014]. Dostupné z WWW: http://victimsupporteurope.eu/activeapp/wpcontent/files_mf/1385974688NewVersionVSEHandbo okforImplementation.pdf.

Přijetím Směrnice z roku 2012, ve které byl soustředěn základ právní úpravy obětí, byla ze strany EU reflektována snaha o vytvoření komplexnější a specifitější úpravy problematiky obětí trestných činů. Stanovila horizontální rámec pro uspokojování potřeb všech obětí trestného činu a působila tak jako obecný právní předpis, který nemá vliv na ustanovení výše uvedených aktů EU.¹⁵³ Časová lhůta pro implementaci této Směrnice byla stanovena na období končící nejpozději dne 16. 11. 2015.¹⁵⁴

Evropská komise zhodnotila, že většina členských států sice již má zajištěnou určitou mírou ochrany a podpory obětí trestných činů, avšak úloha a potřeby obětí v trestním řízení jsou i nadále všeobecně podceňovaným problémem a v rámci jednotlivých členských států se významně liší. Podle Sdělení Komise EP, Rady, Výboru pro hospodářskou a sociální spolupráci a Výboru regionů z roku 2011 pracovalo v Evropě pro různé organizace pomáhající obětem trestné činnosti více než 20.000 dobrovolníků.¹⁵⁵

Významnými právně závaznými dokumenty se staly také Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu z roku 2000 nebo Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi zejména se ženami a dětmi z roku 2006. Důležitá ustanovení o ochraně obětí trestných činů a jejich účasti v trestním řízení obsahovala také zakládající smlouva Mezinárodního trestního soudu, Římský statut.¹⁵⁶

Ve vztahu k odškodňování je v evropském kontextu zapotřebí zmínit také Evropskou úmluvu o odškodňování obětí trestných činů z roku 1983, na základě které byl později přijat v ČR i zákon č. 209/1997 Sb., později bylo odškodňování

¹⁵³ Explanatory Memorandum: Direction of The European Parliament and of The Council Establishing Minimum Standards on The Rights, Support and Protection of Victims of Crime. In *EUR-LEX.EUROPA.EU*. 2011. [cit. 12. 4. 2014]. Dostupné z WWW:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402772475811&uri=CELEX:52011PC0275>.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions: Communication on EU Policies and Volunteering: Recognising and Promoting Cross-border Voluntary Activities in the EU. In *EUR-LEX.EUROPA.EU*. 2011. [cit. 12. 4. 2014]. Dostupné z WWW:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402773256418&uri=CELEX:52011DC0568>

¹⁵⁶ KRISTKOVÁ, Veronika; LANGHANSOVÁ, Hana et al. Procesní práva poškozeného a role státního zástupce – právní analýza a návrhy systémových změn. Brno: Liga lidských práv, 2008, s. 10-11 [cit. 4. 5. 2014].

Dostupné na WWW: http://www.ferovajustice.cz/data/Prava_poskozeneho.PDF.

obětí upraveno samostatně ve Směrnici Rady 2004/80/ES, o odškodňování obětí trestných činů z roku 2004.¹⁵⁷

Další normou, která zakotvovala práva obětí, bylo Radou Evropy přijaté Rámcové rozhodnutí Rady 2002/475/SVV ze dne 13. 6. 2002 o boji proti terorismu.¹⁵⁸ Práva obětí byla později upravena i v dalších evropských směrnících, Směrnici EP a Rady 2011/36/EU ze dne 5. 4. 2011 o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí¹⁵⁹, Směrnici EP a Rady 2011/92/EU ze dne 13. 12. 2011 o boji proti pohlavnímu zneužívání a pohlavnímu vykořisťování dětí a proti dětské pornografii.¹⁶⁰

Důležitou roli v otázce minimální harmonizace práv hraje Soudní dvůr EU, který může dle čl. 267 Smlouvy o fungování EU rozhodovat o předběžných otázkách týkajících se platnosti a výkladu rámcových rozhodnutí.¹⁶¹ Ve vztahu k Rámcovému rozhodnutí Rady EU č. 2001/220 bylo totiž judikováno, že doktrína nepřímého účinku evropského práva se plně vztahuje na rámcová rozhodnutí.¹⁶²

Nesmíme zapomenout ani na Evropskou ústavní smlouvu, u které v červnu roku 2005 došlo k pozastavení ratifikačního procesu a která měla za cíl založit politickou EU. V této smlouvě byla mj. zakotvena i justiční spolupráce v trestních věcech (konkrétně v člancích III-270 až III-274), která měla na paměti i určení

¹⁵⁷ Council Directive 2004/80/EC of 29 April 2004 relating to compensation to crime victims. In *EUR-LEX.EUROPA.EU*. 2011. [cit. 12. 4. 2014]. Dostupné z WWW:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402773981486&uri=CELEX:32004L0080>.

¹⁵⁸ Council Framework Decision 2008/919/JHA of 28 November 2008 amending Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism. In *EUR-LEX.EUROPA.EU*. 2008. [cit. 12. 4. 2014]. Dostupné z WWW:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402774100104&uri=CELEX:32008F0919>.

¹⁵⁹ Directive 2011/36/EU of The European Parliament and of The Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA. In *EUR-LEX.EUROPA.EU*. 2011. [cit. 12. 4. 2014]. Dostupné z WWW:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402774221959&uri=CELEX:32011L0036>.

¹⁶⁰ Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA. In *EUR-LEX.EUROPA.EU*. 2004. [cit. 12. 4. 2014]. Dostupné z WWW:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402774413244&uri=CELEX:32011L0093>.

¹⁶¹ TOMÁŠEK, Michal. Jsou rámcová rozhodnutí klíčovým nástrojem europeizace trestního práva? *Trestněprávní revue*. 2006, ročník 5, č. 3, s. 84.

¹⁶² Opinion of Advocate General Sharpston delivered on 15 May 2012. Criminal proceedings against Maurizio Giovanardi and Others. Reference for a preliminary ruling: Tribunale di Firenze - Italy. [cit. 12. 4. 2014]. 2012. Dostupné z WWW:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402774637131&uri=CELEX:62011CC0079>.

minimálních pravidel týkajících se práv obětí trestných činů, článek III-272 pak obsahoval návrhy opatření v oblasti prevence trestné činnosti.¹⁶³

¹⁶³ FENYK, Jaroslav; SVÁK, Jan. Europeizace trestního práva. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 67-69.

3. 3 Oběť vs. poškozený

Jak již bylo pojednáno v kapitole, která se zabývá definicí, procesním postavením a právy poškozeného, trestní řád používá pojem poškozený, a pohlíží na něj dvěma způsoby, v obou případech procesně - poškozený jako subjekt trestního řízení, resp. svědek, nositel důkazů (§ 43 TrŘ), a poškozený jako strana v trestním řízení, resp. poškozený (§ 12 odst. 6 TrŘ). Mezi obětí a poškozeným proto existuje úzký vztah a je mezi nimi zapotřebí rozlišovat. Zatímco poškozený má výslovně procesní význam, samotný pojem oběť zavedl poprvé do české právní úpravy zákon č. 209/1997 Sb., a to výslovně k jedinému účelu, kterým je poskytnutí peněžité pomoci.

Oběť je podle některých autorů širším pojmem než poškozený, a to zejména proto, že „*nezahrnuje jen osoby, které utrpěly újmu v přímé souvislosti s trestným činem, ale i osoby, u níž k takové újmě došlo zprostředkovaně. Za oběti se také někdy považují nejbližší členové rodiny přímé oběti trestného činu a osoby, které byly odkázány na její péči, pokud jim vznikla nějaká újma. Z tohoto pohledu je nutné chápat i pojem škody (tj. újmy), která byla oběti způsobena. V tomto pojetí zahrnuje i škody psychické, emocionální strádání, omezení základních práv, jakož i četné další nepříjemnosti, jež oběť musí snášet v souvislosti s následným trestním řízením (tzv. druhotnou viktimizaci).*“¹⁶⁴

Převažuje však názor, že oběť je užším pojmem než poškozený, neboť byla do zákona č. 209/1997 Sb. zapracována výslovně k jedinému účelu - poskytnutí peněžité pomoci. Citovaný zákon považuje za oběť fyzickou osobu, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví, a „*za oběť považuje i osobu pozůstalou po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu.*“ (§ 2 odst. 1 a 2 ZoPPO). Z definice vyplývá, že zákon hovoří pouze o škodě na zdraví, nikoliv na majetku. Přestože mezinárodní dokumenty, přijaté po účinnosti tohoto zákona, rozšiřují okruh obětí i na ty, kterým nebyla způsobena pouze škoda na zdraví, a zákona č. 209/1997 Sb. byl po svém přijetí několikrát

¹⁶⁴ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 597.

novelizován, nikdy na tuto skutečnost nereagoval. Pouze pro ilustraci, v době účinnosti zákona č. 209/1997 Sb., v roce 2010 činila majetková kriminalita 60 % z celkové registrované kriminality a objasněnost majetkových deliktů byla pouze 18,5 %.¹⁶⁵

Samotným rozlišením mezi obětí a poškozeným však terminologická debata nekončí. Jiří Jelínek upozorňuje, že v rámci pojmu oběť je zapotřebí odlišovat další subpojmy:

- oběť trestné činnosti,
- oběť trestného činu z pohledu viktimologického,
- oběť trestného činu podle zákona o obětech trestných činů.

Zatímco na první subpojem odkazuje již zmíněný § 2 ZoPPO, druhý používá kriminologická, resp. viktimologická literatura a zkoumá ho oblast kriminologie, speciálně viktimologie. Skutečnost, že pojem poškozený je širší pak dokládá i vymezení subjektů, tedy že poškozeným na rozdíl od oběti trestné činnosti může být i právnická osoba a osoba, které byla způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Jinou škodou se zde myslí škoda v širším slova smyslu, tj. škodlivý zásah do práv a zájmů dotyčného subjektu. Morální škoda může být způsobena např. trestným činem proti svobodě a lidské důstojnosti, trestným činem pomluvy aj.¹⁶⁶ Úprava § 2 odst. 1 a 2 citovaného zákona totiž vychází z předpokladu, že oběti se rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví.¹⁶⁷ Legální definice třetího subpojemu je obsažena v zákoně o obětech trestných činů v ustanovení § 2 odst. 2 a 3 ZoOTČ.

Z uvedeného vyplývá, že neexistuje přísné dělítko mezi pojmy poškozený a oběť. Jde o různé pohledy. Hovoří-li se o poškozeném, má se na mysli především subjekt trestního řízení se všemi procesními právy, které mu trestní řád přiznává, především za účelem dosažení účelu trestního řízení. Mluví-li se o oběti, zdůrazňuje se fakt, že v důsledku trestného činu vznikla fyzické osobě újma, a

¹⁶⁵ SVATOŠ, Roman. Odpovídá právní úprava obětí trestných činů v České republice mezinárodním dokumentům? In *Trestněprávní revue*. 2012, č. 4, s. 87.

¹⁶⁶ JELÍNEK, Jiří. Nad jednou aktuální otázkou adhezního řízení. *Právo a zákonnost*. 1991, ročník 39, č. 4, s. 223.

¹⁶⁷ RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 599-600.

proto by trestným činem postížená osoba měla mít taková práva, která zajistí, že s ní bude zacházeno s ohledem na způsobenou újmu, a ze strany státu jí bude nabídnuta, popř. poskytnuta, určitá péče. Proto může (a zpravidla i bude) mít oběť postavení poškozeného v trestním řízení.¹⁶⁸

Rozdíly mezi poškozeným a obětí - shrnutí

Poškozený (TrŘ)	Oběť (ZoOTČ)
poškozený je stranou trestního řízení s procesními právy a povinnostmi (odlišují se v jednotlivých přiznaných právech)	oběť je subjektem zvláštní péče poskytované státem (odlišují se v jednotlivých přiznaných právech)
TrŘ výslovně neuvádí, že poškozeným může být pouze fyzická osoba, ale ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, tzn., že poškozeným může být i právnická osoba (§ 43 odst. 1 TrŘ)	ZoOTČ říká, že obětí může být pouze fyzická osoba (§ odst. 2 ZoOTČ)
pozůstalí, kteří nejsou poškozenými, nejsou považováni za poškozené	pozůstalí, kteří nejsou poškozenými, jsou považováni za oběti (§ 2 odst. 3 ZoOTČ)
poškozeným je právní nástupce; právo na náhradu škody přechází i na právního nástupce (§ 45 odst. 3 TrŘ)	oběť nemůže svá práva převést na jinou osobu, obětí je přímo fyzická osoba, které bylo nebo mělo být ublíženo na zdraví (§ 2 odst. 2 ZoOTČ)

¹⁶⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů (sněmovní tisk č. 617), s. 39 [cit. 4. 6. 2014].

Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

vzniklá újma se nahrazuje pouze, když vznikla zaviněním pachatele nebo v příčinné souvislosti s trestným činem (§ 43 odst. 2 TrŘ)	u oběti se předchází i druhotné újmě (§ 2 odst. 5 ZoOTČ)
---	--

3. 4 Viktimologie – nauka o obětech trestných činů

Jana Válková správně poznamenává, že kriminalita je neblahým fenoménem současné společnosti.¹⁶⁹ Podílí se na ní celková krize trestní politiky, která nedovede účinně reagovat na rostoucí počet sociálně patologických jevů včetně kriminality. Právě neuspokojivý stav kriminality, jenž se v praxi nejvíce projevuje ve velkých městech a některých „sociálně problémových“ oblastech (Chomutovsko, Karvinná, Šluknovsko, Jesenicko aj.), se odráží i na rostoucím počtu obětí trestné činnosti a trestní legislativa, která se dosud věnovala převážně pachatelům a poškozeným ve smyslu trestního řádu, začíná tento trend vyvažovat vyšším zájmem o oběti.

Zajímavým, však dle mého soudu neblahým, poznatkem je fakt, který ve svém výzkumu naznačili Jakub Holas a Kazimír Večerka, a to že je možné, že se dlouhodobě snižuje tzv. kriminální citlivost obyvatel, neboť občané drobné incidenty nehlásí a vytěsňují.¹⁷⁰

Zkoumání kriminality je značně obtížné a ovlivňuje ho řada faktorů, mezi kterými dominuje aktuálně uplatňovaná trestní politika, způsob sběru, zpracování a vyhodnocování dat. Objevují se proto výkyvy ve statistikách, veřejně dostupná data se mohou lišit. ČR je specifická povrchním přístupem k interpretaci statistických údajů, což se pak projevuje na úkor pravdivosti dat.¹⁷¹

¹⁶⁹ VÁLKOVÁ, Jana. *Výzkum obětí trestného činu v České republice*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997, s. 3.

¹⁷⁰ HOLAS, Jakub; VEČERKA, Kazimír. *Stát a občan v prevenci kriminality*. Praha: Institut pro kriminologii a prevenci, 2013, s. 75-77.

¹⁷¹ MAREŠOVÁ, Alena et al. *Resortní statistiky – základní zdroj informací o kriminalitě v ČR*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 62-73.

Ačkoliv v některých regionech kriminality roste, celkově v ČR v posledních desetiletích mírně klesá, v některých případech stagnuje, s tím, jak se ale proměňuje její struktura, roste počet určitých druhů kriminality a objevují se i její nové druhy (např. kybernetická kriminalita). Historicky statistické údaje kupříkladu vypovídají o prudkém vzestupu kriminality v první polovině 90. let 20. století, kdy začaly dominovat majetkové delikty a významně stoupl počet tzv. prvopachatelů (v roce 1993 tvořili prvopachatelé a pachatelé přestupků, nedbalostních trestných činů apod. zhruba kolem 70 % známých a stíhaných pachatelů).¹⁷² V roce 2011 zase vzrostly násilná kriminalita, drogové delikty nebo přestupky.¹⁷³ Viktimologické výzkumy poukázaly na vysokou míru viktimizace občanů, která se v některých druzích kriminality dostala nad zjištěný evropský průměr.¹⁷⁴ Akcent na nutnost více rehabilitovat postavení obětí především ve vztahu k pachateli pomohl viktimologii jako vědě v rámci kriminologie získat svébytnější úlohu.

Pokud se totiž podívám na evidenci obětí trestné činnosti, které si každoročně vede Policie ČR, konstatuji, že jejich počet však roste. Např. v roce 2011 činil minimální počet obětí 44.777 jedinců, což bylo o celých 2.317 více než v roce 2010¹⁷⁵, v roce 2012 to bylo zase o něco více, 46.231 obětí.¹⁷⁶

Viktimologie je vědní obor, který se zabývá obětí a jejími biosociálními a psychologickými charakteristikami, procesy viktimizace¹⁷⁷, vztahy mezi obětí pachatelem, rolí obětí v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu, pomocí obětí, včetně jejího odškodnění, rehabilitace a v neposlední řadě i

¹⁷² SCHEINOST, Miroslav et al. *Kriminalita očima kriminologů*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, s. 10.

¹⁷³ MAREŠOVÁ, Alena. Trendy kriminality v ČR v roce 2011. In MAREŠOVÁ, Alena; BIEDERMANOVÁ, Eva et al. *Analýza trendů kriminality v roce 2011*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2012, s. 6.

¹⁷⁴ Podrobněji MARTINKOVÁ, Milada *Zkušenosti obyvatel České republiky s některými delikty – výsledky viktimologického výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007.

¹⁷⁵ Přičemž nejvíce obětí se stalo terčem krádeží (52,3%) a úmyslným ublížením na zdraví (12,6%). Podrobněji ke statistikám za rok 2011 MARTINKOVÁ, Milada. Pohled na evidované oběti trestné činnosti v ČR v roce 2011 úhlem policejních statistik. In MAREŠOVÁ, Alena; BIEDERMANOVÁ, Eva et al. *Analýza trendů kriminality v roce 2011*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2012, s. 6-25.

¹⁷⁶ MARTINKOVÁ, Milada. Evidované oběti trestné činnosti v ČR pohledem celostátních policejních statistických údajů za rok 2012. In MAREŠOVÁ, Alena; BIEDERMANOVÁ, Eva et al. *Analýza trendů kriminality v roce 2012*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013, s. 63-81.

¹⁷⁷ Tj. újma způsobená kriminálním chováním pachatele.

prevencí viktimizace, tj. způsoby, jak ochránit potenciální oběti před kriminalitou.¹⁷⁸

Viktimologie tedy zkoumá oběti vědeckým způsobem. Bezprostředním podnětem vzniku této poměrně mladé disciplíny (50. léta 20. století) byla Druhá světová válka. Důvodem vzniku byla i skutečnost, že tehdy platné trestní právo ani žádné jiné instituce se osudem obětí v podstatě nezabývaly. Za zakladatele moderní viktimologie je považován izraelský advokát Benjamin Mendelsohn, americký psychiatr Frederico Wertham a německý kriminolog Hanse von Hentig.¹⁷⁹ Posun ve vývoji viktimologie se odrazil i v praxi, za účelem studia obětí trestné činnosti byly založeny dvě vědecké instituce, Mezinárodní viktimologický institut v Holandsku (International Victimology Institute Tilburg) a Mezinárodní viktimologický institut v Japonsku (Tokuiwa International Victimology Institute).¹⁸⁰

V rámci viktimologie se pozornost odborníků zaměřuje na velké množství různých problémů, ve kterých se prolínají právní, psychologické, sociologické, kriminologické a další aspekty. Zaznamenané výsledky viktimologie mají zásadní význam pro činnost orgánů činných v trestním řízení, proto mohou přispět ke zlepšení postavení obětí a zejména k potírání a prevenci kriminality.

Mezi nejdůležitější role obětí kriminality patří, že oběti:

- mají vliv na vznik a průběh kriminálního jednání,
- jsou nositeli kriminalistických stop (zdroj informací o pachateli, o potenciální motivaci útoku, svědci v trestněprávním řízení),
- jsou aktivními účastníky vyšetřování trestného činu a průběhu trestního řízení,
- jsou zdrojem informací při poznávání reálného zasažení společnosti trestnou činností (zdrojem informací při zjišťování rozsahu latentní kriminality, zdrojem informací při sledování úspěšnosti preventivních opatření prováděných proti trestné činnosti),

¹⁷⁸ KUCHTA, Josef; VÁLKOVÁ, Helena et al. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 156.

¹⁷⁹ NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef et al. *Základy kriminologie*. Praha: Karolinum, 1993, s. 51.

¹⁸⁰ Tamtéž, str. 103.

- policií evidované jsou specifickým aspektem zaevidované kriminality ve státě, ukazují z určitého úhlu pohledu na dopad policií zaznamenaných spáchaných trestných činů na jedince a společnost,
- a jejich viktimizace některými druhy trestné činnosti (např. tzv. zločiny z nenávisti) může v některých případech a ve svých důsledcích sehrát významnou roli v destabilizaci společnosti.¹⁸¹

Cílem nauky o obětech je vypracovat poznatky o tom, jak se lze účinně vyhnout roli oběti a jakým preventivním opatřením lze snížit riziko ohrožení (tzv. bezpečné chování).¹⁸² Ke správnému pochopení viktimologie je zapotřebí si vysvětlit některé odborné termíny.

Prvním je samotný pojem viktimnost, který označuje jakousi „disponovanost“ jedince nebo skupiny osob stát se obětí trestného činu. Jinak řečeno, viktimnost vyjadřuje stupeň pravděpodobného rizika, že se jednatel nebo určitá sociální skupina stane obětí trestného činu.¹⁸³ Odborná literatura pojednává o třech skupinách faktorů, které ovlivňují úroveň viktimnosti. První skupinu tvoří faktory sociální, kterými mohou být sociální postavení, postavení v rodině či zaměstnání. Druhou skupinu představují faktory osobnostní, kdy určité psychické vlastnosti jedince mohou ovlivňovat míru náchylnosti k tomu stát se obětí trestné činnosti. Poslední, třetí, skupina je prezentována behaviorálními faktory, čímž jsou určité „odchylné“ způsoby chování, např. prostituce.¹⁸⁴

Proces přeměny, ve které se člověk stává skutečnou obětí trestného činu, se nazývá viktimizace. V zásadě existují dvě fáze viktimizace – primární a sekundární (forenzní psychologové hovoří i o terciární viktimizaci, kdy se oběť ani po delším čase, po určité nápravě a odškodnění, není schopná vyrovnat s prožitým traumatem).¹⁸⁵ Primární viktimizace vyjadřuje újmu způsobenou obětí v bezprostřední souvislosti s konkrétním trestným činem (např. odcizení finanční

¹⁸¹ MAREŠOVÁ, Alena; BIEDERMANOVÁ, Eva a kol. *Analýza trendů kriminality v roce 2011*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2012, s. 106–107.

¹⁸² KUČHTA, Josef; VÁLKOVÁ, Helena. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 216.

¹⁸³ Tamtéž, s. 158.

¹⁸⁴ NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef. *Základy kriminologie*. Praha: Karolinum, 1993, s. 53.

¹⁸⁵ Podrobněji GILLERNOVA, Ilona; BOUKALOVÁ, Hedvika et al. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 137.

částky, zranění tělesného orgánu). Sekundární zahrnuje pak veškeré vedlejší negativní důsledky spáchaného trestného činu, které nastaly až po jeho ukončení (ztráta zaměstnání, rozvrat rodiny, ztráta společenského postavení).¹⁸⁶ Vysoké nebezpečí sekundární viktimizace je u sexuálních trestných činů, zvláště pokud je jejich oběť nezletilá.

Jedním ze základních znaků psychického traumatu je zážitek ztráty kontroly nad vlastní existencí, což se projevuje na duševní stabilitě. Zmizí schopnost normálním způsobem zpracovávat informace a oběti trestných činů, zvláště těch těžkých, pohlčí hrůzná zkušenost neslučitelná s dosavadními postoji, hodnotami a názory. Američtí profesori psychologie a neurologie Janet Metcalfe a Jake Jacobs v souvislosti s tím definovali „hot memory“ a „cold memory“. Tzv. horká paměť se u obětí projevuje bezprostředně po trestném činu, kdy si oběť vybavuje nepopsatelné vzpomínky, paměťové vybavování nemá pod kontrolou a vnější podněty (např. zvuk, sluch, pach) strhávají paměť ke spontánním tokům myslí. Tyto nové přístupy ve viktimologii kladou větší důraz na aktivitu obětí při překonávání následků zločinů.¹⁸⁷

Pro viktimologii a potažmo pro veškerou následnou pomoc obětem trestných činů je v rámci výzkumu důležité několik příčinných souvislostí. V prvé řadě, oběť vždy určitým způsobem ovlivní vznik nebo průběh trestného činu. Buď jej přímo vyprovokuje anebo k němu přispěje neopatrností. Pro orgány činné v trestním řízení je důležité, aby zjistily, co bylo důvodem chování oběti, neboť to pak může v průběhu trestního řízení značně napomoci nejen vyšetřování, ale i rozhodování o vině a trestu. K vyjádření podílu oběti na vlastní viktimizaci se často používá termín „vina oběti“ nebo „zavinění oběti“, avšak nelze jej směšovat s trestněprávním pojmem zavinění.¹⁸⁸

Další příčinnou souvislostí je samotný vztah mezi obětí a pachatelem, který ovlivňuje vznik a průběh trestného činu i efektivitu všech dalších základních postupů v trestním řízení (zjištění intenzity vztahu mezi pachatelem a obětí,

¹⁸⁶ KUCHTA, Josef; VÁLKOVÁ, Helena et al. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 159 - 160.

¹⁸⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Nové pohledy na pomoc obětem závažných zločinů. *Právo a rodina*. 2011, ročník 11, s. 6-7.

¹⁸⁸ PORADA, Viktor et al. *Kriminalistika*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 507.

okolnosti vzniku vztahu a doby jeho trvání, existence přímého kontaktu mezi nimi apod.). Vztah mezi obětí a pachatelem má vliv na ochotu oběti oznamovat trestný čin a spolupracovat s policií a dalšími orgány činnými v trestním řízení.¹⁸⁹ Specifický vztah mezi obětí a pachatelem pak nastane v okamžiku, když je oběť v postavení svědka. Pokud oběť, která se aktivně účastní na vyšetřování trestného činu a průběhu trestního řízení, neoznámí skutečnost, že na něm byl spáchán trestný čin včas, ovlivní to jednak kvalitu kriminalistických stop v průběhu vyšetřování a při důkazním řízení před soudem a jednak rychlost projednání trestní věci.¹⁹⁰

Poslední významnou souvislostí je oběť jako nositel kriminalistických stop, což je pro kriminalistické zkoumání též podstatné.¹⁹¹ Relevance informací o oběti bývá v posledních letech zpochybňována i samotnými viktimologickými výzkumy, zvláště s odkazem na nedostatečnou metodologii a skutečnost, že některé poznatky se dají těžko empiricky ověřit.¹⁹² S analýzou informací o oběti pracuje kriminalistická viktimologie, jejímž cílem je včas objasnit zločin a odhalit i usvědčit jeho pachatele. Viktimologické poznatky jsou zde využity především pro potřebu aplikační praxe policejních orgánů.¹⁹³

Pokud se krátce zastavím u vad při viktimologickém zkoumání, Jana Válková ve své stati poukazuje nejčastěji na skutečnost, že:

- dotazníky zpravidla nepokrývají všechny věkové skupiny (dotazovaní jsou většinou starší 15 let, takže neumožňují identifikovat problémy dětské kriminality),
- výzkumy se zabývají oběťmi jako fyzickými osobami,
- výzkumy se omezují pouze na trestné činy vyjmenované v dotazníku, takže měří limitovaný počet a druh zkušenosti s viktimizací (nezahrnují se tak závažné

¹⁸⁹ MUSIL, Jan et al. *Kriminalistika. Vybrané problémy teorie a metodologie*. Praha: Policejní akademie ČR, 2001, s. 46-47.

¹⁹⁰ VÁLKOVÁ, Jana. Výzkum obětí trestného činu v ČR. In VÁLKOVÁ, Jana et al. *Oběti trestného činu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997, s. 149.

¹⁹¹ PORADA, Viktor. a kol. *Kriminalistika*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 21, s. 70.

¹⁹² KUČHTA, Josef; VÁLKOVÁ, Helena et al. *Základy kriminologie a trestní politiky*, Praha: C. H. Beck, 2005, s. 161-162

¹⁹³ KUČHTA, Jana, VÁLKOVÁ, Helena et al. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s.160–161.

- trestné činy, jako je vražda, hospodářské delikty, organizovaný zločin, trestné činy proti životnímu prostředí atd.),
- výzkumy nepokrývají trestné činy, u nichž neexistuje jasná oběť (např. zneužívání drog),
 - výzkumy obvykle vylučují osoby, které nežijí s obětí ve společné domácnosti (patří sem i jedinci umístění v různých typech ústavních zařízení apod.)¹⁹⁴

Viktimologie v rámci svých výzkumů nezapomíná ani na prevenci, která pomáhá vytvořit především jakýsi optimální způsob vhodného preventivního opatření. Aby dokázaly příslušné orgány přijmout vhodné opatření v oblasti terciární prevence (třeba uložením diferenciovaného trestu), je potřeba rozlišit mezi oběťmi, které si (spolu)zavinily svou viktimizaci (např. agresivní chování v restauraci před následnou vyprovokovanou rvačkou a způsobeným těžkým ublížením na zdraví), a na ty, které ji nezavinily (např. návštěva právě přepadené banky končící střelným zraněním a z toho vyplývajícím těžkým ublížením na zdraví). Taková diferenciací slouží jako užitečná pomůcka z hlediska přijetí vhodného opatření v oblasti terciární prevence a z hlediska situace, resp. technické prevence (např. lepší ostraha banky).¹⁹⁵

Po celém světě jsou realizovány nesčetné preventivní programy, které mají zamezit viktimizaci občanů. Prevence kriminality, kterou má v gesci především Ministerstvo vnitra ČR, je stále, právě i s ohledem na rostoucí kriminalitu a počet obětí, předmětem diskusí. Programy se zaměřují na různé cílové skupiny a typy kriminality. O efektivitě jednotlivých typů se vedou spory mezi experty i realizátory na místní i celostátní úrovni, neboť je nesporné, že každý preventivní program by měl být průběžně vyhodnocován z hlediska stanovených cílů a dle toho by měl být i modifikován. Jakub Holas a Kazimír Večerka vypracovali pod hlavičkou Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (dále jen IKSP) výzkum, ve kterém oslovili občany s otázkou, jaké preventivní programy by se měly podporovat. Výzkum jednoznačně ukázal, že občany vedle nezaměstnanosti trápí témata související s jejich bezpečností, tj. i s rostoucí kriminalitou. Za

¹⁹⁴ VÁLKOVÁ, Jana. Výzkum obětí trestného činu v ČR. In VÁLKOVÁ, Jana et al. *Oběti trestného činu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997, s. 149.

¹⁹⁵ Tamtéž.

nejpřínosnější byly proto označeny programy směřující k nápravě delikventního chování – drogová závislost, podpora většího počtu policistů v ulicích, zavádění kamerových systémů a osvětlování ulic.¹⁹⁶ Vnímání respondentů koresponduje i se závěry odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR, tj. že obyvatelé měst jsou nejčastěji zužováni majetkovou, pouliční kriminalitou, loupežemi, vandalismem a výtržnictvím.¹⁹⁷

3. 4. 1 Znalecká psychologická praxe

Znalecké dokazování, které se týká obětí v trestním řízení, může přispět nejen k odhalení pachatele konkrétního trestného činu, ale i k realizaci účinné pomoci obětem trestné činnosti, a lze s trochou nadsázky říct, že se bez kvalitní znalecké praxe neobejdeme. Na proces poznání a na podmínky, za nichž je takového poznání docíleno, klade český právní řád vysoký důraz v rámci zachování práva na spravedlivý proces (čl. 36 an. Listiny základních práv a svobod). Na ústavní princip myslí koneckonců i ustanovení § 2 odst. 5 TrŘ, které ukládá orgánům činným v trestním řízení, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí. Trestněprocesní teorie nazývá tento požadavek zásadou materiální pravdy.

Psychologický posudek oběti, který činí během procesu orgány činné v trestním řízení, je důležitý v rámci posouzení tzv. věrohodnosti svědka.¹⁹⁸ Znalecké posudky je nutné dělat s dostatečnými poznatky o viktimizaci a identitě oběti, jinak může dojít k tomu, že je oběť trestného činu vyhodnocena jako obecně nevěrohodná.

Forenzně psychologické poznatky ohledně věrohodnosti jsou všeobecně přijímány, odborníci se však poslední dobou zabývají otázkou, zda je lze na oběti mechanicky aplikovat. Oběti jsou specifickým typem svědčící osoby, zejména kvůli svému mnohdy značnému fyzickému a psychickému poškození. Obecně

¹⁹⁶ HOLAS, Jakub; VEČERKA, Kazimír. *Stát a občan v prevenci kriminality*. Praha: Institut pro kriminologii a prevenci, 2013, s. 75-77.

¹⁹⁷ GJURIČOVÁ, Jitka. Prevence se musí vyplatit – prevence kriminality ve městech. *Kriminalistika*. 1998, ročník 31, č. 2, s. 99.

¹⁹⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 360–364.

platí, že čím více je oběť poškozena, tím spíše je vyhodnocena jako nevěrohodný svědek. Typickým následkem, se kterým se ve viktimologické i trestněprávní praxi setkáváme, je tzv. komplexní posttraumatická porucha (C-PTSD). Projevy této poruchy často ve znaleckých posudcích slouží jako argumenty pro konstatování snížené věrohodnosti.¹⁹⁹

Z pohledu viktimologie jako vědy o obětech trestných činů bychom na tento problém měli nahlížet spíše jako na neznalost či přehlížení identity oběti, která ve svém důsledku vede k tomu, že oběť je sekundárně viktimizovaná během trestního řízení. Odborníci se shodují na tom, že takové praxi v ČR je nutné předcházet a to mj. např. tím, že se zkvalitní viktimologická erudovanost znalců a začne se pracovat i na zlepšení informovanosti ohledně identity obětí. Policejní psycholožka Ludmila Čírtková navrhuje např. zrušit posuzování obecné věrohodnosti traumatizovaných svědků.²⁰⁰

Ludmila Čírtková hovoří i o problému průběhu viktimizace, kdy jsou pozorovány tendence vycházet ze zažitých teorií a stereotypů o lineárním průběhu viktimizace. V praxi to znamená, že správná oběť si bezprostředně po činu uvědomí, že na ní byl spáchán trestný čin (fáze percepce), poté se obrátí na orgány činné v trestním řízení (fáze deklarace) a následuje ochotná spolupráce, která je zakončena svědčením v hlavním líčení před soudem (fáze poškozeného). Zkušenosti ale ukazují, že viktimizace má často nelineární průběh a rozhoduje o tom řada faktorů (např. typ a okolnosti činu, vztah k pachateli, previktimní osobnost či postviktimní dostupnost vnějších zdrojů podpory).²⁰¹

V souvislosti s viktimologií oběti a její traumatizací se v posledních letech objevují i pojmy transcendence a desistence. Transcendence je označení pro proces vyrovnávání se s traumatem u oběti. Výraz desistence se používá k označení faktu, že pachatel zanechal trestné činnosti. Oba procesy mohou probíhat paralelně u oběti a pachatele jednoho trestného činu, nikoliv ale synchronně. V rámci procesu transcendence se oběť vyrovnává s trestným činem

¹⁹⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Viktimologické expertízy – Otevřené otázky psychologického posuzování obětí. In JELÍNEK, Jirí; GRIVNA, Tomáš et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 61–62.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 61–63.

²⁰¹ Tamtéž, s. 65–66.

(ztráta člověka, ztráta na majetku), s pocitem ponížení, ohrožení, bezmoci, s myšlenkami na odplatu pachateli, s poruchami příjmu potravy, nesoustředěním, depresemi, ale i s reakcemi blízkého okolí, pracovního kolektivu, s reakcemi blízkých pachateli, s mediální prezentací činu a soudním řízením jako takovým. Pomoci oběti může příležitost povyprávět znovu o skutku, který se jí stal, rodina, příp. odpuštění viny pachateli. I pachatel se po zanechání trestného činu během procesu desistence vyrovnává s řadou okolností. Mezi nimi např. s vinou, s trestem, s reakcemi oběti, blízkých obětí i blízkých svých vlastních, se stigmatem pachatele. Pachateli může pomoci kvalitní a adekvátní příprava na odchod z věznice, dohled autority, rodina, odškodnění oběti.²⁰²

²⁰² MATOUŠEK, Oldřich. Transcendence a desistence. In JELÍNEK Jiří; GŘIVNA, Tomáš et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 193–195.

4. Oběť podle zákona o obětech trestných činů

Zákon č. 45/2013 Sb. vnesl do české právní úpravy zcela novou dimenzi vnímání obětí trestné činnosti. V tomto celku proto postupně pojednám nejen o samotné definici oběti, kterou jsem již naznačila na předchozích stranách, ale i o smyslu a účelu zbrusu nové právní úpravy obětí trestných činů. Provedu podrobný rozbor některých většiny důležitých práv podle tohoto zákona a dostanu se i k vymezení a charakteristice vztahů mezi státem, subjekty pomáhajícími obětem a samotnými oběťmi. Závěrem představím návrhy de lege ferenda, neboť i přes komplexnost a v mnoha ohledech jakousi „vyčerpávajícnost“ právní úpravy obětí, odborná i laická veřejnost nachází v zákoně č. 45/2013 Sb. mezery a nedostatky.

4. 1 Definice oběti

„Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení prímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich“ (§ 2 odst. 2 a 3 ZoOTČ).

Nově pojatá definice je poměrně široká. Stejně jako u ostatních definic může být obětí pouze fyzická osoba, neboť právnická osoba není schopna být terčem primární ani sekundární viktimizace. Zákon č. 45/2013 Sb. interpretuje ublížení na zdraví stejně jako trestní řád a rozumí jím takový stav, který spočívá v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, znesnadňující po delší časovou dobu obvyklý způsob života a vyžadující lékařské ošetření. Nově pak rozlišuje mezi ublížením na zdraví a těžkou újmou na zdraví.

Na majetkovou, nemajetkovou újmu a bezdůvodné obohacení pohlíží zákon o obětech trestných činů také stejně jako trestní řád. Na jistou nevhodnost formulace pak upozorňuje Jiří Jelínek u bezdůvodného obohacení („*obětí se rozumí fyzická osoba....., na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil*“), jehož doslovný

výklad může vést k závěru, že za oběť se nepovažuje osoba, na jejíž úkor se pachatel měl bezdůvodně obohatit, když k takovému obohacení nakonec nedošlo (např. trestný čin zůstal ve stádiu pokusu či přípravy). Z účelu zákona lze však bezpečně dovodit, že za oběť je nutné pokládat i osobu, na jejíž úkor se pachatel měl trestného činu obohatit.²⁰³

Z trestního řádu, ale i z bohaté judikatury, lze dovodit, že poškozený může být i pozůstalý, zákon č. 45/2013 Sb. jde v tomto ale ještě dál a v § 2 odst. 3 ZoOTČ přímo rozšiřuje pojem oběť i na pozůstalé, protože tyto osoby pocítují jako vlastní újmu usmrcení osoby blízké. Z uvedeného důvodu je zapotřebí přiznat status oběti všem takto postiženým osobám a nelze mezi nimi činit rozdíly.²⁰⁴

Vlastní pozornost je zapotřebí věnovat zcela novému pojmu, zvláště zranitelným obětím²⁰⁵, které definuje § 2 odst. 4 ZoOTČ:

- dítě,
- osoba, která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, které ve spojení s různými překážkami může bránit plnému a účelnému uplatnění této osoby ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,
- oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 TZ),
- oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo trestného činu, který zahrnoval násilí či pohrůžku násilí, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní (§ 2 odst. 4 ZoOTČ).

²⁰³ JELÍNEK, Jiří at al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 27.

²⁰⁴ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů (sněmovní tisk č. 617), s. 50 [cit. 4. 6. 2014].

Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

²⁰⁵ Článek 18 Směrnice EP a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. [cit. 4. 6. 2014]. Dostupná z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>.

Nově vzniklá „kategorie“ obětí má zdůraznit citlivost a starostlivost zacházení o oběti, kterým je zapotřebí poskytnout vyšší míru pomoci a podpory (speciální péči) než ostatním obětem, aby došlo k minimalizaci jejich příp. sekundární (popř. opakované) viktimizace. Nová právní úprava je vyvolána potřebou vnímat náchylnost k prohloubení stresu některých obětí, např. právě během trestního řízení. V praxi se jedná o různá speciální opatření, která je u takovýchto obětí zapotřebí přijmout, aby se opětovné viktimizaci zabránilo.²⁰⁶

Za nejproblematictější skupinu zvláště zranitelných obětí považují skupinu uvedenou shora pod poslední odrážkou. Zranitelnost může vyplývat z osobní charakteristiky oběti nebo z povahy či typu trestného činu, ze životní situace, v níž se nachází apod. Jiří Jelínek připomíná, že u zmíněné skupiny bude vždy záležet na konkrétním posouzení situací, která je při daném skutku bude činit zvláště zranitelnými, a proto i zákonodárce naformuloval toto ustanovení tak, aby na konkrétních podmínkách vždy záleželo.²⁰⁷ Nutnost dodržovat princip individuality dokládá i moje zkušenost z účasti na školení zákona o obětech trestných činů pracovníků PMS, kteří vyjadřovali nepochopení tohoto ustanovení a možnou obavu nad tím, zda klienta střediska PMS správně označí za zvláště zranitelnou oběť. Zmiňovali, že často stojí mezi dilematem označit klienta za zvláště zranitelnou oběť podle § 2 odst. 4 písm. d) ZoOTČ, anebo konstatovat zneužití postavení oběti podle § 3 odst. 1 citovaného zákona.

Definice se tak může zdát neúplná, a to i s ohledem na účel zákona a Směrnici, ze které zákonodárce při formulaci nepochybně vycházel. Směrnice, na rozdíl od zákona č. 45/2013 Sb. poměrně podrobně popisuje nejen toho, koho lze považovat za zvláště zranitelnou oběť, ale také jakému riziku a jakou péči vyžaduje. V první řadě Směrnice upřesňuje sexuální trestné činy, když zmiňuje dětskou pornografii, pohlavní vykořisťování či znásilňování.²⁰⁸ Ve druhé řadě přímo užívá pojem sekundární a opakovaná viktimizace, který zákon o obětech trestných činů

²⁰⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů (sněmovní tisk č. 617), s. 50-51 [cit. 4. 6. 2014].

Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

²⁰⁷ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání Praha: Leges, 2014, s. 34.

²⁰⁸ Nezapomíná ani na oběti terorismu, což česká právní úprava neupravuje, neboť teroristický útok nezná.

nahrazuje slovem druhotná újma.²⁰⁹ V neposlední řadě pak Směrnice podrobněji popisuje „zvláštní péči“²¹⁰ a ochranná opatření, která by měla být těmto obětem poskytnuta.²¹¹

4. 2 Hlavní cíle a zásady nové právní úpravy

Předmět zákona o obětech trestných činů, tj. věcnou působnost, obsahuje ustanovení § 1 zákona:

- práva obětí,
- poskytování peněžité pomoci státem,
- vztahy mezi státem a subjekty, které poskytují pomoc obětem.

Účel zákona není výslovně upraven, obdobně jako v novém trestním zákoníku. Zákonodárce tuto skutečnost v důvodové zprávě k návrhu zdůvodnil tím, že *„účel zákona vyplývá z jeho konkrétních ustanovení a bezpochyby je jím zlepšení postavení obětí trestných činů i mimo trestní řízení a zajištění toho, aby s nimi bylo ze strany orgánů činných v trestním řízení zacházeno citlivě a aby byla respektována jejich důstojnost.“*²¹²

Cílem nového zákona o obětech trestných činů bylo především napravení nedostatků dosud platné právní úpravy a 1) vytvořit komplexní úpravu právní

²⁰⁹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů (sněmovní tisk č. 617), s. 49 [cit. 4. 6. 2014].

Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

²¹⁰ Restorativní programy, psychologické a sociální poradenství. Směrnice říká, že hlavním úkolem těchto služeb a jejich pracovníků, kteří hrají významnou úlohu při podpoře obětí na cestě k zotavení z trestného činu a překonání případné újmy nebo traumatu z něj vyplývajících, by mělo být informování obětí o jejich právech stanovených touto směrnicí, aby oběti mohly přijímat rozhodnutí v prostředí podpory, jež s nimi zachází důstojně, s respektem a citlivě.

²¹¹ Směrnice EP a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. [cit. 4. 6. 2014]. Dostupná z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>.

²¹² Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů (sněmovní tisk č. 617), s. 49 [cit. 4. 6. 2014].

Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

ochrany obětí trestných činů a vyřešit tak dosavadní roztržitost,²¹³ 2) posílit práva a zlepšit postavení obětí trestných činů, a to tak, „*aby s nimi bylo zacházeno s respektem k jejich osobnosti, citlivě s ohledem na situaci, v jaké se nachází (nikoliv vlastní vinou), a způsobem, který jim nepřivodí další újmu; aby jim byla poskytnuta pomoc (a to nejen právní) v případech, kdy to potřebují, v některých případech i bezplatně; aby v průběhu trestního řízení měli dostatek informací o svých právech i o případu a každá oběť měla možnost v trestním řízení vyjádřit svůj názor na věc,*“²¹⁴ zároveň také rozšířit práva nad rámec dosavadní právní úpravy a zaručit obětem vyšší standard ochrany (zvýšení finanční pomoci, zakotvení některých nových institutů a práv) a za 3) odstranit nedostatky dosavadní implementace práva EU (Směrnice, která upravuje postavení obětí v trestním řízení).

Základní zásady, na nichž je zákon vystavěn, jsou upraveny v § 3 ZoOTČ. Normativní podoba základních zásad má význam především interpretační a aplikační. Jedině v případě uplatnění těchto zásad bude možné, aby byl zákon v praxi správně uplatňován a došlo tak ke zlepšení postavení obětí, jak pokud jde o respektování její osobnosti a důstojnosti, tak pokud jde o její právo na péči a zdvořilé, šetrné zacházení ze strany státních i nestátních institucí a subjektů.²¹⁵

Základní zásady mají i funkci trestně politickou, protože mají význam pro formování právního vědomí. S posuzováním statusu oběti souvisí i jedna ze základních zásad a tou je zásada presumpce statusu oběti, výslovně uvedená v § 3 odst. 1 ZoOTČ.²¹⁶ Status oběti se nesmí odvozovat od trestního řízení, práva a patřičnou pomoc by měly být oběti poskytnuty co nejdříve, nikoliv až po skončení a potažmo tedy i výsledku trestního řízení. Od toho však musíme důsledně odlišovat důvodné podezření, že oběť svoje postavení zneužívá.²¹⁷

²¹³ Stávající právní úprava obětí byla obsažena v trestním řádu, zákonu o Policii ČR, zákonu o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, zákonu o zvláštní ochraně svědka a dalších osob, zákonu o sociálních službách aj.

²¹⁴ JELÍNEK, Jiří; GŘIVNA, Tomáš et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2013, s. 24.

²¹⁵ VÁLKOVÁ, Helena; GŘIVNA, Tomáš. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. *Trestněprávní revue*. 2013, č. 4 [cit. 1. 3. 2014]. Dostupný z WWW: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/art_8660/novy-zakon-o-obetech-trestnych-cinu-a-jeho-vyznam-pro-aplikacni-praxi.aspx.

²¹⁶ Obdobně existuje presumpce nevinoty osob, proti nimž se vede trestní řízení.

²¹⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů (sněmovní tisk č. 617), s. 50 [cit. 4. 6. 2014].

Další zásadou je zásada dobrého zacházení s obětí, kterou je třeba skloňovat v kontextu subjektů, s nimiž oběť přichází do styku (podrobněji dále). V popředí stojí povinnost respektovat osobnost a důstojnost oběti, přistupovat k ní zdvořile a šetrně a podle možností jí vycházet vstříc. Fyzická osoba se dostala do pozice oběti proti své vůli a trestný čin mohl významně zasáhnout do jejího života. Není proto na místě, aby příslušné subjekty k oběti přistupovaly necitlivě, bagatelizovaly způsobenou újmu či dokonce bez provedení jakýchkoliv úkonů vůbec zpochybňovaly, zdali se trestný čin stal. Rovněž je nežádoucí, aby zdůrazňovaly podíl oběti na trestném činu zejména u sexuálních trestných činů. Zásada individuálního a diferencovaného přístupu k oběti, doplněná o zásadu prevence před sekundární viktimizací, je upravena v ustanovení § 3 odst. 2 ZoOTČ. Oba tyto přístupy však nelze zaměňovat s přístupem selektivním, který by ve svém důsledku mohl vést k neoprávněnému krácení práv, právní úprava § 3 odst. 3 ZoOTČ proto obsahuje výslovný zákaz diskriminace. Velmi důležitou zásadou je informační povinnost, na které je v podstatě vystavěno „gró“ zákona č. 45/2013 Sb. a které spočívá v povinnosti efektivně a srozumitelně informovat oběť o jejich právech. Poslední zásadou, o které se zmiňuje zákonodárce v důvodové zprávě k návrhu zákona, je zásada spolupráce všech dotčených subjektů přicházejících do kontaktu s obětí. Důsledné aplikování této zásady, upravené v § 3 odst. 5 ZoOTČ, pak vede k naplňování účelu zákona, čímž je zabezpečit obětem co nejširší pomoc a možnost uplatnění jejich práv.²¹⁸

Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

²¹⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů (sněmovní tisk č. 617), s. 51-54 [cit. 4. 6. 2014].

Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

4. 3 Oběti a jejich práva podle zákona o obětech trestných činů

Obecně nová právní úprava pojem oběti významně přiblížila pojmu poškozený ve smyslu § 43 TrŘ. Za podstatné považují podrobnou a poměrně širokou úpravu práv obětí ve vztahu ke státním orgánům nebo subjektům oprávněným k poskytování pomoci obětem. Zákon jednak předepisuje konkrétní obsah i formu informací, které mají příslušné orgány poskytnout již při prvním kontaktu, a navíc zakotvuje výslovně, kdy je tato práva zapotřebí poskytnout nejen písemně, ale i ústně, slovy zákona srozumitelně.²¹⁹

Zákon upravuje v Hlavě II tato práva:

- právo na poskytnutí odborné pomoci (díl I, § 4 – § 6),
- právo na informace (díl II, § 7 – § 13),
- právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (díl 3, § 14),
- právo na peněžitou pomoc (§ 23 – § 37),
- právo na ochranu soukromí (díl IV, § 15 - §16),
- právo na ochranu před druhotnou újmou (díl V, § 17 – § 22).

4. 3. 1 Právo na poskytnutí odborné pomoci

Odbornou pomocí obětem se rozumí tyto základní druhy pomoci:

- právní pomoc,
- poskytování právních informací,
- restorativní programy,
- psychologické poradenství²²⁰
- sociální poradenství.²²¹

²¹⁹ BASÍK, Michal. Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu. *Wolters Kluver*. 2013.

²²⁰ Podle § 37 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o sociálních službách“).

²²¹ Podle § 37 a § 78 zákona o sociálních službách (řadí se sem základní a odborné sociální poradenství).

Je těžké rozlišit obsahově pojmy právní pomoc a poskytování právních informací, proto když původní vládní návrh pojednával pouze o právní pomoci, Legislativní rada vlády ČR považovala za důležité oba pojmy rozlišit. Prvním důvodem odlišení byla jistá nerovnost v postavení akreditovaných subjektů a advokátů ve vztahu ke státu. Zatímco akreditované subjekty mohou na pomoc obětem získat dotaci ze státního rozpočtu, advokáti, kteří také poskytují pomoc obětem, nikoliv. Druhým důvodem byla snaha respektovat zásadu § 2 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, podle níž kvalifikované právní služby mohou poskytovat pouze advokáti. Poskytování právních informací proto neznamena poskytování právních služeb, ale poskytování informací o právní úpravě, čímž se myslí plnění informačních povinností podle § 9 ZoOTČ a poskytování poradenství v oblastech, které oběť v dané chvíli potřebuje. Takové informace pak poskytují pouze akreditované subjekty (§ 39 odst. 1 ZoOTČ) a střediska PMS (§ 48 odst. 1 písm. d) ZoOTČ). Advokáti, zapsaní do Registru, který vede Ministerstvo spravedlnosti ČR podle § 47 odst. 1 ZoOTČ, poskytují právní pomoc.²²²

Trestní řád upravuje pro poškozené bezplatné právní zastupování zmocněncem advokátem, pokud prokáže svoji nemajetnost (§ 51a odst. 1 TrŘ). A jak již bylo uvedeno v kapitole věnované právům a postavení poškozeného, zákonem č. 45/2013 Sb. došlo ke změně trestného řádu ve smyslu přiznání možnosti takového, bezplatného, právního zastoupení i poškozeným, kteří jsou zvláště zranitelnou obětí, a byla jim způsobena trestným činem těžká újma na zdraví, nebo poškozeným pozůstalým po oběti. Zákon o obětech trestných činů jde v bezplatnosti ještě dále a zakotvuje pro všechny oběti, tj. i pro poškozené, právo obdržet všechny druhy pomoci v rámci práva na odbornou pomoc bezplatně (§ 5 ZoOTČ). Jedinou výjimkou jsou advokáti, kteří mohou za určitých okolností poskytovat právní pomoc obětem i za úplatu (§ 6 odst. 2 ZoOTČ). Zákon o obětech trestných činů totiž advokátům stanoví podmínky zapsání do Registru, mezi které patří prohlášení, že souhlasí s poskytováním právní pomoci bezplatně obětem vymezeným v § 5 odst. 1 ZoOTČ, a také uvedení rozsahu bezplatné právní pomoci (§ 47 odst. 1 písm. b) ZoOTČ). Toto ustanovení lze vykládat,

²²² JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 40–41.

s odkazem na § 6 odst. 2 ZoOTČ, tak, že advokáti mohou jiným obětem, nevymezeným § 5 odst. 1 ZoOTČ, a nad rámec uvedeného rozsahu, poskytnout právní pomoci i za úplatu.

Na tomto místě krátce připomenu i ustanovení § 51a odst. 4 TrŘ, které umožňuje advokátům, aby byli přednostně ustanoveni soudem jako zmocněnci, pokud si poškozený sám zmocněnce nezvolí. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona říká, že o ustanovování zmocněnce rozhoduje soud, a proto i pro případ jeho nezvolení považuje za žádoucí, aby o jeho ustanovení rozhodoval soud. Ze znění důvodové zprávy však nevyplývá, co konkrétně vedlo zákonodárce k tomu, aby jej vybíral ze seznamu registrovaných advokátů podle zákona o obětech trestných činů.²²³ Domnívám se, že přijetím sledoval tvůrce zákona podporu nově vzniklého Registru, a s tím související snahu podpořit bezplatnou aktivitu advokátů. Je však otázkou, do jaké míry se žádost advokáta o zapsání do Registru může stát účelovou snahou nechat se přednostně ustanovovat zmocněncem, placeným státem.

Restorativní programy ponechám stranou, neboť se jim budu blíže věnovat v kapitole s názvem Pomoc obětem ze strany státu, a přistoupím nyní ve stručnosti k objasnění toho, co považuje zákon o obětech trestných činů „pomocí podle jiných právních předpisů“, tj. psychologickým a sociálním poradenstvím (§ 4 ZoOTČ). Jsem názoru, že zákonodárce musel zohlednit skutečnost, že NNO dlouhodobě a kontinuálně pracují s oběťmi trestné činnosti, ve specializovaných poradnách jim poskytují psychologické a sociální poradenství, pomáhají jim zorientovat se v jejich tíživé životní situaci, do které se dostaly vlivem spáchání trestného činu.²²⁴ Služby psychologického a sociálního poradenství definuje ustanovení § 39 odst. 2 ZoOTČ, které říká, že tyto služby mohou poskytovat pouze subjekty, které získaly oprávnění k poskytování služeb sociálního poradenství a sociální prevence podle zákona o sociálních službách. Ustanovení § 37 tohoto zákona upravuje konkrétní druhy sociálního poradenství²²⁵ a § 53 a

²²³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů (sněmovní tisk č. 617), s. 69 [cit. 4. 6. 2014].

Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

²²⁴ <http://www.persefona.cz/index.php> [cit. 4. 6. 2014].

²²⁵ Tj. základní a odborné sociální poradenství.

následující zákona o sociálních službách taxativně vyjmenovává služby sociální prevence.²²⁶

4. 3. 2 Právo na informace

Zákon o obětech trestných činů upravuje v ustanoveních § 8 až § 13 informace, které jsou obětem poskytovány bez žádosti, a informace, které jsou obětem poskytovány na základě žádosti. Zákon také rozlišuje, zda je povinné, aby byly informace příslušnými orgány podávány písemně, ústně nebo v obou formách, vždy se však musí jednat o srozumitelnou formu.

V zásadě zákon rozlišuje informace podle subjektů, které jsou povinny je poskytovat. Nejobsáhlejšího charakteru jsou informace, které musí obětem poskytnout Policie ČR nebo policejní orgány²²⁷ a poskytovatelé pomoci obětem trestné činnosti, zapsaní v Registru. Velmi jednoduchého a obecného charakteru jsou pak informace, které poskytují zdravotnická zařízení nebo jiné orgány veřejné moci, jakými jsou např. celní úřady, vojenská nebo obecní policie. Třetí skupinu informací, do značné míry specifickou, poskytují orgány činné v trestním řízení a složky Vězeňské služby ČR.

4. 3. 2. 1 Policie a poskytovatelé pomoci obětem trestné činnosti

Příslušníci Policie ČR nebo policejních orgánů jsou často prvním subjektem, se kterým se oběť dostane do styku. Písemně i ústně Policie ČR nebo policejní orgán informuje oběť podle § 8 odst. 1 písm. a) až j) ZoOTČ, a to bez žádosti, vždy, o tom:

- u kterého orgánu může podat trestní oznámení (§ 8 odst. 1 písm. a),

²²⁶ Tj. raná péče, telefonická krizová pomoc, azylové domy, domy na půli cesty, kontaktní centra krizové pomoci, nízkoprahová centra, noclehárny aj.

²²⁷ Policejní orgán, který definuje § 12 odst. 2 písm. a) až i) TrŘ, je orgánem činným v trestním řízení; působí především v přípravném řízení a provádí úkony v trestním řízení. Policii ČR definuje § 1 a § 2 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, jako orgán, který působí před zahájením trestního řízení.

- které subjekty poskytují odbornou pomoc a za jakých podmínek je tato pomoc poskytována bezplatně (§ 8 odst. 1 písm. b),
- za jakých podmínek má právo na přijetí opatření k zajištění bezpečí (§ 8 odst. 1 písm. c),
- u kterého konkrétního orgánu získá informace o věci (§ 8 odst. 1 písm. d).

Policie ČR nebo policejní orgán má možnost podat oběti některé informace pouze písemně, jedná se o informace:

- u kterého konkrétního orgánu může žádat o poskytnutí informací podle § 11 odst. 1 a 3 ZoOTČ (§ 8 odst. 1 písm. f),
- o podmínkách a rozsahu práva oběti na peněžitou pomoc, včetně lhůty k podání žádosti (§ 8 odst. 1 písm. g),
- u kterého orgánu a jakým způsobem se může domáhat nápravy, jestliže jsou její práva porušena orgánem veřejné moci nebo jí není umožněno jejich plné uplatnění (§ 8 odst. 1 písm. h),
- o opatřeních k ochraně zájmů oběti, která má bydliště v jiném členském státě EU (§ 8 odst. 1 písm. i),
- o dalších právech, která má podle § 8 odst. 1 písm. j).

Druhým subjektem, se kterým se oběť pravděpodobně potká, neboť se na něj ve většině případů sama obrátí, je NNO nebo advokát, tj. subjekty zapsané v Registru. Písemně i ústně mají oba tyto druhy subjektů podat informace podle § 9 ZoOTČ, a to bez žádosti:

- o poskytovaných službách a o tom, zda jsou poskytovány bezplatně; pokud konkrétní službu neposkytuje, poskytne informace o subjektu, který službu poskytuje (§ 9 písm. a) ZoOTČ); měl by být poskytnut i ceník služeb, v případě, že je služba zpoplatněna,
- o jejích právech podle ZoOTČ (§ 9 písm. b), tj. o všech právech, které jí náleží podle ZoOTČ),

- o jejich právech jako poškozeného podle TrŘ (§ 9 písm. c),²²⁸
- o průběhu trestního řízení a postavení oběti jako poškozeného a svědka (§ 9 písm. d).

Jak je ze shora uvedeného patrné, Policie ČR, policejní orgán i subjekty zapsané v Registru jsou kromě zde vyčtených práv povinny písemně informovat oběti o dalších právech, která má podle § 8 odst. 1 písm. j) ZoOTČ.

- právo na respektování osobnosti a lidské důstojnosti oběti (§ 3 odst. 2),
- právo na informace o právech oběti a právo na jejich plné uplatnění; právo na základě žádosti obdržet informace opakovaně (§ 3 odst. 4),
- právo na odbornou pomoc (§ 4),
- právo na přístup k informacím o věci, v níž se stala obětí trestného činu (§ 7),
- právo na informace od subjektů zapsaných v Registru poskytovatelů obětem trestné činnosti (§ 9),
- právo na informace od orgánů veřejné moci a zdravotnických zařízení, jsou-li prvním kontaktním místem (§ 10),
- právo na ochranu oběti, které hrozí nebezpečí v souvislosti s propuštěním nebo uprechnutím obviněného na svobodu (§ 11 odst. 6),
- právo na informace v jazyce, o kterém prohlásí, že mu rozumí, nebo v úředním jazyce státu, jehož je občanem (§ 12),
- právo oběti být informována srozumitelným způsobem se zohledněním jejího věku, rozumové a volní vyspělosti a zdravotního stavu včetně psychického stavu (§ 13),
- právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (§ 14),
- právo na ochranu informací o totožnosti oběti před zveřejněním (§ 15),
- právo, aby byly osobní údaje oběti vedeny odděleně od spisu tak, aby se s nimi mohly seznamovat pouze oprávněné orgány (§ 16),
- právo na přijetí opatření k zabránění kontaktu s pachatelem (§ 17),
- právo, aby otázky směřující do intimní oblasti oběti byly kladeny jen v nezbytném rozsahu, zvláště šetrně, ohleduplně a pouze jednou (§ 18 odst. 1),

²²⁸ Výčet práv v zákoně o obětech trestných činů sice nestanoví, že subjekt je povinen poskytnout oběti výslovně i o právech podle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, ale tuto povinnost je třeba dovodit.

- právo podat námitku proti zaměření otázky; právo na poznamenání otázky do protokolu a právo na rozhodnutí o důvodnosti námitky (§ 18 odst. 2),
- právo být v přípravném řízení vyslechnuta osobou takového pohlaví, které si zvolí (§ 19),
- právo na doprovod důvěrníkem (§ 21),
- právo učinit v kterémkoli stadiu trestního řízení prohlášení o dopadu trestného činu na její život (§ 22).²²⁹

Zvlášť zranitelným obětem je poskytován vyšší standard ochrany práv, a proto jim kromě shora uvedených práv náleží také:

- právo na bezplatnou odbornou pomoc (§ 5 odst. 1),
- právo na zabránění kontaktu s osobou, kterou označila za pachatele, s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede (§ 17 odst. 2),
- v přípravném řízení právo na výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví (§ 19 odst. 1),
- právo na přibrání tlumočnicka stejného nebo opačného pohlaví v případě, že je třeba její výpověď tlumočit (§ 19 odst. 2),
- právo na výslech prováděný zvlášť citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které ji činí zvlášť zranitelnou (§ 20 odst. 1),
- v přípravném řízení právo na výslech osobou vyškolenou k provádění výslechů konkrétních zvlášť zranitelných obětí (§ 20 odst. 2),
- právo na úplný výslech, aby nemusel být později opakován; v případě opakovaného výslechu právo na výslech stejnou osobou (§ 20 odst. 3),
- právo na zamezení bezprostředního vizuálního kontaktu s osobou podezřelou ze spáchání trestného činu nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede (§ 20 odst. 4),
- práva podle § 19 odst. 1 a 2 ZoOTČ a § 20 odst. 1 až 4 ZoOTČ má zvlášť zranitelná oběť i při podávání vysvětlení.²³⁰

²²⁹ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 56-57.

²³⁰ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 59-60.

4. 3. 2. 2 *Orgány činné v trestním řízení*

Specifické postavení mezi orgány činnými v trestním řízení má státní zástupce, se kterým se oběť standardně nedostane příliš do styku. Jedině za situace, kdy přijímá oznámení o skutečnostech nasvědčujících spáchání trestného činu. Státní zástupce je pak povinen poskytnout obětem bez žádosti, a to písemně i ústně, také shora uvedené informace podle § 8 odst. 1 ZoOTČ, pouze však ty uvedené pod písm. b) až d) ZoOTČ:

- které subjekty poskytují odbornou pomoc a za jakých podmínek je tato pomoc poskytována bezplatně (§ 8 odst. 1 písm. b),
- za jakých podmínek má právo na přijetí opatření k zajištění bezpečí (§ 8 odst. 1 písm. c),
- u kterého konkrétního orgánu získá informace o věci (§ 8 odst. 1 písm. d).

Jak Jiří Jelínek ve svém komentáři k zákonu o obětech trestných činů uvádí, státní zástupce poskytne oběti pouze informace o takových právech, které jsou nezbytné a jejich odložení by mohlo způsobit ohrožení bezpečí a zájmů oběti. To však neznamená, že by mohl státní zástupce podání informací odmítnout, pokud ho oběť požádá. V takovém případě je povinen poskytnout konkrétní oběti další informace, a to i ty, ke kterým není ze zákona výslovně povinen. Stejně jako případné podání trestního oznámení oběti přímo u státního zástupce nemá vliv na následnou povinnost Policie ČR a policejních orgánů podat oběti veškeré informace podle § 8 odst. 1 ZoOTČ.²³¹

Všechny orgány činné v trestním řízení, tedy i zde doposud nejmenované soudy, musí pak podat informace obětem na základě jejich vlastní žádost, opět písemně i ústně, podle § 11 odst. 1 ZoOTČ:

- pravomocné rozhodnutí, kterým se trestní řízení končí, popř. informaci, že trestní řízení nebylo zahájeno, a to u pravomocného rozhodnutí vždy písemně, jinak písemně nebo ústně (§ 11 odst. 1 písm. a),

²³¹ Tamtéž, s. 61.

- o stavu trestního řízení, pokud její poskytnutí neohrozí dosažení účelu trestního řízení (§ 11 odst. 1 písm. b).

4. 3. 2. 3 Zdravotnická zařízení a jiné orgány veřejné moci

Z platné právní úpravy zákona o obětech trestných činů vyplývá, že jsou-li prvním kontaktním místem zdravotnická zařízení nebo jiné orgány veřejné moci, např. obecní policie, vojenská policie, vězeňská služba nebo celní úřad, mělo by být hlavním cílem takového místa odkázat oběť opět na informace podávané bez žádosti podle § 8 odst. 1 písm. a) až d) ZoOTČ, a to písemně i ústně:

- u kterého orgánu může podat trestní oznámení (§ 8 odst. 1 písm. a),
- které subjekty poskytují odbornou pomoc a za jakých podmínek je tato pomoc poskytována bezplatně (§ 8 odst. 1 písm. b).

Vězeňské zařízení nebo Ústav pro výkon zabezpečovací detence, které jsou mj. i poskytovatelem zdravotních služeb podle zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů, musí poskytnout oběti, a to písemně i ústně, informace podle § 11 odst. 6 ZoOTČ o propuštění nebo uprchnutí obviněného nebo odsouzeného, hrozí-li oběti nebezpečí v souvislosti s jeho pobytem na svobodě (§ 11 odst. 6 ZoOTČ).

Navíc by příslušná věznice nebo ústav, v jehož zařízení vykonává odsouzený ústavní ochranné léčení, podle § 11 odst. 3 ZoOTČ, měly poskytnout oběti informace na základě žádosti, a to pouze ústně, je-li to možné:

- o propuštění nebo uprchnutí obviněného z vazby (§ 11 odst. 3 písm. a),
- o propuštění nebo uprchnutí odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody (§ 11 odst. 3 písm. b),
- o přerušení výkonu trestu odnětí svobody (§ 11 odst. 3 písm. c),
- o propuštění nebo uprchnutí odsouzeného z výkonu ústavního ochranného léčení (§ 11 odst. 3 písm. d),
- o změně formy ochranného léčení z ústavní na ambulantní (§ 11 odst. 3 písm. e),

- o propuštění nebo uprchnutí odsouzeného z výkonu zabezpečovací detence (§ 11 odst. 3 písm. f),
- o změně zabezpečovací detence na ochranné léčení (§ 11 odst. 3 písm. g),
- o jakémkoli vydání obviněného nebo odsouzeného do cizího státu nebo jeho předání jiného členského státu EU v rámci mezinárodní justiční spolupráce ve věcech trestních (§ 11 odst. 3 písm. h).²³²

4. 3. 3 Právo na ochranu před druhotnou újmou

Posunem oproti dosud platné právní úpravě je právo na ochranu před druhotnou újmou (definováno v § 2 ZoOTČ), které se skládá z komplexu následujících dílčích práv, pod hlavičkou V. dílu ZoOTČ:

- právo na zabránění kontaktu oběti s pachatelem (§ 17),
- zákaz otázek do intimní oblasti při výslechu (či podání vysvětlení), není-li to nutné k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení (§ 18),
- právo na výslech (či podání vysvětlení) osobou stejného nebo opačného pohlaví (§ 19)
- právo na vyšší míru ochrany pro zvlášť zranitelné oběti (§ 20 odst. 1),
- právo být vyslýchána osobou k tomu „zvlášť vyškolenou“ (§ 20 odst. 2).

Ochrana před druhotnou (popř. opakovanou) viktimizací je z hlediska naplnění účelu zákona č. 45/2013 Sb. velmi podstatná. Právo na přijetí opatření k zabránění kontaktu s potenciálním pachatelem má oběť ve všech stádiích trestního řízení. V praxi je možné toto ustanovení provést zřízením oddělených čekáren zvlášť pro oběti a pachatele, videokonferencemi nebo výslechem oběti bez přítomnosti svědků. Právě možnost zajistit videokonferenci je považováno za moderní prvek justice, který se běžně realizuje v západních nebo severských zemích světa, ale např. i Rumunsku nebo Polsku. U nás takovou možnost poprvé zavedla novela trestního řádu (§ 52a TrŘ) provedená zákonem č. 459/2011 Sb., kterým se změnil trestní řád, účinná k 1. lednu 2012. Jak ukázaly poznatky ze zahraničí, videokonference totiž mohou být nejen nástrojem, s jehož pomocí lze

²³² Tamtéž, s. 52.

usnadnit a urychlit soudní řízení, ale hlavně mohou být praktické zejména při výslechu ohrožených nebo zastrašovaných či zranitelných svědků, rovněž tak jako při výslechu znalců nebo při činnosti tlumočnicků. V návaznosti na zahraniční zkušenosti zákonodárci v důvodové zprávě k novele trestního řádu navrhovali umožnit využitelnost videokonference také u výslechu obviněného, obžalovaného a odsouzeného.²³³

Orgán činný v trestním řízení musí přijmout potřebná opatření, aby zabránil kontaktu oběti s pachatelem, žádosti oběti je povinen vyhovět pouze, jedná-li se o zvlášť zranitelnou oběť a nevylučuje-li to povaha projednávaného úkonu (§ 17 odst. 2 ZoOTČ). V praxi jde např. o konfrontaci (§ 104a TrŘ) nebo rekognici (§ 104b TrŘ)

Michal Basík ve svém článku v roce 2013 upozornil na některé problémy § 17 ZoOTČ, který nepřímou novelizoval ustanovení § 209 TrŘ. Nová právní úprava zákona o obětech trestných činů může vést k tomu, že bude oslabeno právo na obhajobu. Vždy totiž bude nutné dát do kontextu právo oběti na ochranu před druhotnou újmou a právo obviněného na kontradiktorní projednání věci s možností klást vyslýchaným svědkům otázky.²³⁴

Ustanovení § 18 ZoOTČ výslovně vymezuje možnost klást otázky do směřující do intimní oblasti pouze tehdy, je-li to nezbytné k objasnění důležitých skutečností pro trestní řízení. Toto exaktní vymezení souvisí s konceptem celého zákona a snaží se tak zamezit zbytečným výslechům týkajících se intimní oblasti vyslýchané oběti. Podle dosavadní platné právní úpravy bylo toto pravidlo již možné dovodit z § 97 TrŘ, kdy má svědek vypovídat pouze o okolnostech důležitých pro trestní řízení. Státní zástupce, soudce nebo obhájce by pak měli být povinni vést řízení před soudem v duchu tohoto pravidla. Ustanovení § 102 odst.

²³³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 459/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (sněmovní tisk č. 335). Dostupné z: *ASPI* [právní informační systém].

²³⁴ BASÍK, Michal. K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevytlévali i dítě. *Státní zastupitelství*. 2013, ročník 11, č. 5, s. 34.

1 TrŘ dosud stanovil pravidlo věku na 15 let, zákon o obětech trestných činů zvýšil hranici na 18 let.²³⁵

Podle důvodové zprávy k návrhu zákona o obětech trestných činů je intimní oblast vnímána jako „*osobní sféra jednotlivce týkající se např. jeho sexuality*“²³⁶ Taková definice je však příliš úzká, a proto je intimní oblast třeba interpretovat s odkazem na Směrnici, ze které je zjevné, že intimní oblastí se rozumí veškerý soukromý život oběti.²³⁷

Dalším z dílčích práv je právo oběti nechat se vyslechnout osobou takového pohlaví, které si zvolí (§ 19 odst. 1 ZoOTČ). Toto právo náleží oběti pouze ve stadiu přípravného řízení. Zvlášť zranitelné oběti mají kromě práva zvolit si pohlaví vyslychající osoby též právo zvolit si pohlaví tlumočnicka (§ 19 odst. 2 ZoOTČ). Ustanovení § 20 ZoOTČ zahrnuje podmínky, za kterých je možné podávat vysvětlení a provádět výslech zvlášť zranitelné oběti. Společným pojítkem je nutnost zajistit zvláštní ochranu, která je založena na splnění následujících pravidel:

- individuální a citlivý přístup (§ 20 odst. 1),
- výslech provádí zpravidla osoba k tomu vyškolená (§ 20 odst. 2),
- výslech provádět tak, aby se nemusel opakovat; v případě, že se opakuje, měla by být vyslychající osoba stejná (§ 20 odst. 3),
- na žádost oběti při výslechu učinit opatření, aby nedošlo k vizuálnímu kontaktu s pachatelem; možnost tedy využití audiovizuální techniky (§ 20 odst. 4).

Pojem „zvláštní zranitelnost“ zákon č. 45/2013 SB. blíže nespecifikuje. Návod, jak vykládat tento pojem však nalezneme opět ve Směrnici, která zdůrazňuje individuální posuzování, jehož předmětem je sledování osobní

²³⁵ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014, s. 108-109.

²³⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů (sněmovní tisk č. 617), s. 59 [cit. 4. 6. 2014].

Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

²³⁷ Čl. 23 odst. 3 písm. c) Směrnice EP a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. [cit. 4. 6. 2014]. Dostupná z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>.

charakteristiky oběti, druhu, povahy a okolností trestného činu (čl. 22 odst. 2 Směrnice). „*V souvislosti s individuálním posouzením je zvláštní pozornost věnována obětem, které utrpěly značnou újmu v důsledku závažnosti trestného činu, obětem trestného činu spáchaného z nenávisti nebo motivovaného snahou o diskriminaci (...) V této souvislosti se řádně zohlední zejména oběti terorismu, organizované trestné činnosti, obchodování s lidmi, násilí na základě pohlaví, násilí v rámci úzkého svazku, sexuálního násilí nebo pohlavního zneužívání nebo trestných činů z nenávisti a oběti se zdravotním postižením.*“²³⁸

Zákaz vizuálního kontaktu je naplněním povinnosti orgánů činných v trestním řízení zabránit kontaktu s pachatelem. Rozdíl je v tom, že zatímco právo zabránit kontaktu s pachatelem se děje na základě výslovné žádosti oběti, u práva, resp. přání zamezit vizuálnímu kontaktu, je zapotřebí, aby se příslušný orgán činný v trestním řízení oběti přímo dotázal, pokud si není jistý, že z projevu vůle to bezprostředně vyplývá.²³⁹

Zcela novým procesním právem je právo na doprovod důvěrníka, který může být přítomen při všech úkonech v rámci trestního řízení. Důvěrníkem může být pouze fyzická osoba, způsobilá k právním úkonům, která však není právním zástupcem, proto jej nelze zaměňovat se zmocněncem poškozeného. To však neznamená, že důvěrník nemůže být zároveň zmocněncem (§ 21 ZoOTČ).

Na závěr, za zmínku stojí prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život, které v zahraničí vešlo v povědomí jako tzv. victim impact statement. Tímto právem je realizováno právo oběti „být slyšena“. Oběti může prohlášení pomoci vyrovnat se s následky trestného činu. Význam má prohlášení i pro soud, kterému by mělo pomoci při určení trestu pro pachatele (individualizace trestu) a při rozhodování o uplatněném nároku oběti na náhradu nemajetkové újmy.²⁴⁰

²³⁸ Čl. 22 odst. 3 Směrnice EP a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. [cit. 4. 6. 2014]. Dostupná z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>.

²³⁹ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 102.

²⁴⁰ GRIVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů*. In JELÍNEK, Jiří; GRIVNA, Tomáš et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 29.

4. 3. 4 Právo na peněžitou pomoc

Ve věcech poskytnutí peněžité pomoci rozhoduje za stát Ministerstvo spravedlnosti ČR, konkrétně odbor odškodňování. V souladu se zákonem č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen správní řád), vede ministerstvo správní řízení ve věcech poskytnutí či neposkytnutí peněžité pomoci.

Co se týká žádosti o peněžitou pomoc u Ministerstva spravedlnosti ČR²⁴¹, v žádosti o peněžitou pomoc je třeba jasně a zřetelně uvést údaje o osobě žadatele, vyjádřit vůli požádat o peněžitou pomoc, specifikovat, v jaké výši je o pomoc žádáno a označit poslední známé rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, které se věci týká (jak spisovou značkou, tak označením orgánu, který jej vydal). Pokud byla oběti trestným činem způsobena škoda na zdraví, je třeba k žádosti přiložit taktéž lékařskou zprávu o této skutečnosti. K podání žádosti lze využít i formulář, který je vyvěšen na webových stránkách ministerstva v sekci věnované odškodňování.²⁴² Vyplnění takového formuláře není ovšem povinné a řízení o žádosti je zahájeno na základě každého podání, z něhož je patrné, že dotýčný žadatel usiluje o přiznání peněžité pomoci jako oběť trestného činu.²⁴³ Kromě internetových stránek ministerstva mohou oběti nalézt pomoc i na webových prezentacích různých NNO.²⁴⁴

Jen pro informaci si dovoluji uvést, že podle informací z Ministerstva spravedlnosti ČR zaznamenal odbor odškodňování od 1. 8. 2013 (účinnost zákona o obětech trestných činů) k 31. 12. 2013 celkem 160 žádostí, z nichž byla pomoc poskytnuta ve 41 případech (celkem v částce 2.546.103,- Kč), ve 22 případech pomoc nebyla poskytnuta a 109 věcí bylo převedeno do dalšího období, což s přihlédnutím k faktu, že během roku 2012 bylo podáno 134 žádostí, znamenalo jednoznačný nárůst zvýšení žádostí o peněžitou pomoc. Od 1. 1. 2014 do 16. 6. 2014 bylo zatím podáno 202 žádostí, z nichž pomoc byla realizována v 59

²⁴¹ <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5869&d=330845> [cit. 16. 6. 2014].

²⁴² Ministerstvo ve věci přiznání peněžité pomoci rozhodne nejpozději do tří měsíců od data doručení žádosti, v odůvodněných případech však bude moci řízení prodloužit nebo i přerušit na dobu potřebnou k provedení dožádání, zpracování znaleckých posudků, doručování do ciziny a podobě.

²⁴³ <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=6115&d=335014> [cit. 16. 6. 2014].

²⁴⁴ Např. Bílého kruhu bezpečí - <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/zadost-o-penezitou-pomoc-nahrada-skody/penezita-pomoc-obetem/> [cit. 3. 4. 2014].

případech (celkem v částce 3.906.713,- Kč), naopak pomoc nebyla poskytnuta v 62 případech.²⁴⁵

Podle platné právní úpravy jsou veškeré podmínky pro přiznání nároku oběti na peněžitou pomoc upraveny zákonem č. 45/2013 Sb., který mj. vyjadřuje i primární účel peněžitě pomoci. Tím je bezprostřední překlenutí zhoršené sociální situace způsobené trestným činem (§ 25 ZoOTČ), ale i úhrada nákladů spojených s poskytnutím odborné pomoci. Souvislost peněžitě pomoci a náhrady újmy vyplývá z ustanovení § 25 odst. 2 ZoOTČ, které výslovně umožňuje poskytnout pomoc, nebyla-li plně nahrazena, i z ustanovení § 33 ZoOTČ, které uvádí, že poskytnutím peněžitě pomoci přechází nárok oběti na náhradu škody a nemajetkové újmy vůči pachateli na stát, a to v rozsahu poskytnuté pomoci. Souvislost peněžitě pomoci a náhrady újmy vyplývá i z § 28 odst. 2 ZoOTČ, který v podstatě říká, že ministerstvo spravedlnosti je při určování výše peněžitě pomoci vázáno pravomocným rozhodnutím o náhradě škody nebo nemajetkové újmy určující výši peněžitě pomoci.²⁴⁶

Zákonodárce zvýšením informovanosti obětí o právu na peněžitou pomoc počítal s podstatným zvýšením uplatnění tohoto práva, což sebou ponese i podstatné zvýšení finančních nákladů. Dosud bylo vypláceno cca 6 milionů ročně a důvodová zpráva, připravovaná v roce 2012, již tehdy počítala se zvýšením o cca 4 až 5 milionů ročně.²⁴⁷

4. 3. 4. 1 Změna koncepce posuzování peněžitě pomoci

Zákon o obětech trestných činů mění zásadním způsobem koncepci posuzování nároku na peněžitou pomoc. Nově rozlišuje ublížení na zdraví a těžkou újmu na zdraví. Rozdíl mezi ublížením na zdraví a těžkou újmu na zdraví je v tom, že při těžké újmě na zdraví musí jít o vážnou poruchu zdraví nebo vážné onemocnění, které postižený pocítuje jako citelnou újmu v obvyklém způsobu

²⁴⁵ Údaje Ministerstva spravedlnosti ČR ke dni 16. 6. 2014.

²⁴⁶ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 2. doplnění a rozšíření vydání. Praha: Leges, 2014.

²⁴⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů (sněmovní tisk č. 617) [cit. 4. 6. 2014]. Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

života, což vyplývá i ze srovnání s dalšími druhy těžké újmy na zdraví uvedenými v § 122 odst. 2 písm. a) až h) ZoOTČ a dále v tom, že porucha zdraví musí mít delší trvání, což trestní zákoník v § 122 odst. 2 písm. i) TZ vyjadřuje slovy „*delší dobu trvající porucha zdraví*“. V soudní praxi existuje hranice mezi těžkou újmou na zdraví a ublížením na zdraví v délce šesti týdnů, kdy trvá vážná porucha zdraví. Trvání poruchy zdraví při těžké újmě na zdraví může být delší nebo kratší než šest týdnů, a to podle povahy poruchy zdraví a příznaků, které ji doprovázejí.²⁴⁸

Předpokládám, že cílem této úpravy nebylo „pomoci“ odboru odškodňování ministerstva, ale snížit finanční náklady státu na vyplácenou peněžitou pomoc v situaci, kdy se nezdálo být vhodné vyloučit osoby trpící „prostým“ ublížením na zdraví z práva na peněžitou pomoc, ale nejevilo se přiměřeným těmto osobám proplácet paušální pomoc ve výši 50.000,- Kč. Proto byly částky paušální peněžité pomoci odstupňovány v závislosti na intenzitě utrpěné zdravotní újmy, což si myslím je pouze důkazem skutečnosti, že nová úprava naplňuje svůj cíl.

Do účinnosti nové normy zákona o obětech trestných činů se peněžitá pomoc za újmu poskytovala podle zákona č. 209/1997 Sb. a v souladu s vyhláškou Ministerstva zdravotnictví ČR č. 440/2001 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění, kdy byl podmínkou vznik vážnější újmy na zdraví (celková výše bodového hodnocení za bolest musela dosáhnout alespoň 100 bodů), nebo smrt v příčinné souvislosti s trestným činem a škoda nebyla uhrazena (§ 5 odst. 1 a 2 ZoPPO). Nová právní úprava již neposuzuje způsobenou újmu podle „bodové vyhlášky“, a tak může do budoucna podle zákonodárců ministerstvo spravedlnosti lépe zohlednit konkrétní okolnosti jednotlivých případů.

Úvodní § 23 odst. 2 ZoOTČ vymezuje okruh oprávněných osob, které musel zákonodárce změnit v duchu definování ublížení na zdraví a těžkého ublížení na zdraví. Nově dochází k rozšíření okruhu příjemců peněžité pomoci o oběti sexuálních trestných činů a děti, které jsou oběťmi trestného činu týrání svěřené

²⁴⁸ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 2. doplnění a rozšíření vydání. Praha: Leges, 2014, s. 129-133.

osoby (§ 198 TZ), pokud jim vznikla nemajetková újma.²⁴⁹ Příjemci peněžité pomoci mohou být dále osoby pozůstalé po oběti, sourozenci a registrovaní partneři, u nichž je však podmínkou, aby v době smrti žili se zemřelým v domácnosti nebo jim byla povinna poskytovat výživu (24 odst. 1 písm. a) až d) ZoOTČ).

4. 3. 4. 2 Změna paušálních částek odškodnění

Zákon č. 45/2013 Sb. změnil paušální částky odškodnění. Částka peněžité pomoci se vždy, stejně jako dříve, snižuje o součet částek, které oběť již obdržela z titulu náhrady škody. Ztráta na výdělků se určuje z průměrného výdělků oběti, kterého dosahovala před vznikem této škody. U poskytnuté pomoci se ale přihlédne k budoucímu výdělků.

U obětí, kterým vznikla v důsledku trestného činu škoda na zdraví (ublížení na zdraví), bude paušálně vyplaceno místo dosavadních 25.000,- Kč²⁵⁰ pouze 10.000,- Kč. Celková částka, která může být oběti vyplacena za prokázanou ztrátu výdělků a prokázané náklady spojené s léčením, se zvyšuje z 150.000,- Kč²⁵¹ na 200.000,- Kč.²⁵²

U obětí, kterým vznikla v důsledku trestného činu škoda na zdraví (těžké ublížení na zdraví) bude paušálně vyplaceno 50.000,- Kč²⁵³, což je zvýšení o 25.000,- Kč, neboť zákon č. 209/1997 Sb. pojem těžké ublížení na zdraví neznal a přiznával tak všem bez rozdílu paušální částku ve výši 25.000,- Kč. V případě celkové částky, která může být oběti vyplacena za prokázanou ztrátu výdělků a prokázané náklady spojené s léčením, se také zvyšuje z 150.000,- Kč na 200.000,- Kč.

U pozůstalých obětí se paušální částka peněžité pomoci zvyšuje z dosavadních 150.000,- Kč²⁵⁴ na 200.000,- (sourozenec dostane pouze 175.000,- Kč) s tím, že

²⁴⁹ GŘIVNA, Tomáš. Návrh zákona o obětech trestných činů. *Právní rozhledy*. 2012, č. 5, s. II.

²⁵⁰ § 7 odst. 1 písm. a) tamtéž .

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² § 28 odst. 1 písm. a) ZoOTČ.

²⁵³ § 28 odst. 1 písm. b) ZoOTČ.

²⁵⁴ § 7 odst. 1 písm. b) zákon o peněžité pomoci obětem.

součet peněžité pomoci pro všechny sekundární oběti nesmí přesáhnout částku 600.000,- Kč,²⁵⁵ dosud byl totiž limit maximálně 450.000,- Kč.²⁵⁶

Nová kategorie obětí, které mají nárok na peněžitou pomoc podle zákona o obětech trestných činů, oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dítěti, které se stalo obětí trestného činu týrání svěřené osoby, se poskytne peněžitá pomoc ve výši prokázaných nákladů na odborné služby zaměřené na nápravu vzniklé nemajetkové újmy, a to až do výše maximálně 50.000,- Kč. Pro tento případ není stanovena paušální částka. Odškodnění v tomto případě nelze požadovat současně s odškodněním podle § 28 odst. 1 písm. a) ZoOTČ, ale v případě těžkého ublížení na zdraví podle § 24 odst. 1 písm. b) ZoOTČ nevyklučuje současné uplatnění peněžité pomoci z důvodu vzniklé nemajetkové újmy podle § 28 odst. 1 písm. d) ZoOTČ. Obětem, kterým byla způsobena těžká újma na zdraví, může podle okolností náležet odškodnění jak z titulu § 24 odst. 1 písm. b) ZoOTČ, tak z titulu § 28 odst. 1 písm. d) ZoOTČ.²⁵⁷

4. 3. 4. 3 Změna lhůt pro podání žádosti o peněžitou pomoc

Podle nového zákona dochází ke změně lhůt pro podání žádosti o peněžitou pomoc. Lhůta pro podání žádosti byla dříve pouze 1 rok a byla subjektivní (§ 9 odst. 2 ZoPPO), což znamenalo, že začínala plynout od okamžiku, kdy se oběť o škodě způsobené trestným činem dozvěděla. Vědomost o škodě nutně musí obsahovat složku aktivní, tj. schopnost učinit ve věci nějaký právní úkon. Nejčastěji to bylo v okamžiku spáchání trestného činu, aplikací obecných principů práva bylo ale možné dovodit výjimku, kterou tvořily situace, kdy oběť nebyla způsobilá právo uplatnit. V praxi se mohlo jednat např. o případy, kdy byl člověk v bezvědomí, a o škodě se tedy dozvěděl nejdříve až v okamžiku, kdy se z kómatu probрал. Dotazem na ministerstvo spravedlnosti bylo také zjištěno, že se velmi často jednalo o případy trestných činů na nezletilých dětech, které samy sice o

²⁵⁵ § 28 odst. 1 písm. c) ZoOTČ.

²⁵⁶ § 7 odst. 1 písm. b) zákon o peněžité pomoci obětem.

²⁵⁷ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 136.

škodě věděly, relevantní právní úkony však mohly vykonat až prostřednictvím svých zástupců, což nastalo až po uplynutí určité doby.

Současná právní úprava zákona č. 45/2013 Sb. lhůtu o 1 rok prodloužila a definovala jej přesněji a přehledněji, neboť výslovně stanovila lhůtu subjektivní a objektivní.²⁵⁸ Praxe se v mnoha ohledech ale nemění a ani dvouletá lhůta se v některých případech nemusí zdát dostatečná. Pětiletá objektivní lhůta automaticky zanikne ze zákona uplynutím dvouleté lhůty subjektivní, protože zákon nezná žádné důvody, které by promeškání lhůty prominuly.

4. 3. 4. 5 Nárok oběti na náhradu škody přechází na stát

Jak již bylo uvedeno výše, peněžité pomoc náležela i podle zákona č. 209/1997 Sb. pouze ve výši, snížené o součet částek, které oběť již obdržela z titulu náhrady škody (§ 12, § 7 odst. 1 ZoPPO). Nová právní úprava však zrušila dosavadní povinnost oběti odvést na účet ministerstva spravedlnosti částku, kterou obdržela jako náhradu škody, a to nejpozději do pěti let od obdržení náhrady škody. Ustanovení § 33 ZoOTČ nově stanovuje, že nárok oběti na úhradu škody či nemajetkové újmy vůči pachateli přechází na stát, a to v rozsahu poskytnuté peněžité pomoci, vyjma nároku z bezdůvodného obohacení. Takovou právní úpravu bezpochyby považují za komfortní ve vztahu k obětem, neboť zbavuje oběti plnění určitého právní úkonu vůči státu.

4. 4 Pomoc obětem ze strany státu

Smyslem třetí hlavy zákona o obětech trestných činů je institucionalizovat pomoc ze strany státu, a to pomocí třech nástrojů: 1) zřízením registru (§ 48 ZoOTČ), 2) možností akreditace pro služby poskytování právních informací a restorativních programů (§ 39 odst. 1 ZoOTČ) a 3) dotacemi ze strany státního rozpočtu na podporu aktivit souvisejících s pomocí obětem trestných činů (§ 38 ZoOTČ).

²⁵⁸ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014, s. 156.

4. 4. 1 Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů

Registr je novým institutem, který může pomoci obětem trestných činů, představuje aktuální seznam poskytovatelů pomoci, do něhož mohou nejen oběti, ale i příslušné orgány, mající podle zákona č. 45/2013 Sb. povinnost obětem informace poskytovat, nahlédnout. Tento veřejný informační zdroj o dostupných službách vede Ministerstvo spravedlnosti ČR v elektronické podobě podle § 48 odst. 1 ZoOTČ a zapisuje do něj:

- na základě vlastní žádosti:

- advokáty (§ 48 odst. 1 písm. c) ZoOTČ),
- subjekty poskytující obětem služby psychologického a sociálního poradenství (§ 48 odst. 1 písm. a) ZoOTČ),

- ze zákona:

- subjekty akreditované u Ministerstva spravedlnosti ČR pro poskytování právních informací nebo restorativní programy (§ 48 odst. 1 písm. b) ZoOTČ),
- střediska PMS (§ 48 odst. 1 písm. d) ZoOTČ).

Současná podoba Registru představuje multifunkční elektronickou databázi, která eviduje poskytovatele pomoci obětem trestných činů. Slouží nejen pro interní evidenci údajů o různých subjektech, ale také pro zveřejňování části těchto informací na internetu. Databáze, do které je možné vstupovat z internetových stránek resortu spravedlnosti, podporuje i elektronické žádosti o akreditaci.²⁵⁹

Funkční požadavky Registru lze v podstatě rozdělit do tří skupin, přičemž nejdůležitější jsou pro uživatele a administrátora, kterým je pracovník ministerstva spravedlnosti, dvě skupiny. První skupinu tvoří vnější část registru, která je přístupná z internetu a umožňuje rozšíření vyhledávání veřejných subjektů podle zákonem definovaných podmínek. Mezi zákonem definované podmínky patří především druh subjektu, jeho název (u právnické osoby), příp. jméno a příjmení (u fyzické osoby), druh a místa poskytované služby. Vyhledávání,

²⁵⁹ Informace jsou z interních materiálů Ministerstva spravedlnosti ČR (zadávací dokumentace k Registru, manuál administrátora).

standardně jako u jiných vyhledávacích systémů, umožňuje údaje filtrovat přes tzv. jednoduché vyhledávání, podle libovolně zadaných klíčových slov. V rámci vnější části registru disponuje aplikace zobrazováním detailních veřejných informací o konkrétním subjektu, což v praxi umožňuje jednak exportovat seznam subjektů do formátu PDF a XLS, druhak exportovat detailní informace o jednotlivém subjektu do formátu PDF. Co se týče žádostí o akreditaci nebo registraci, žadatel jej má možnost realizovat prostřednictvím webového formuláře, jehož výstupem je needitovatelné PDF s přílohami, které jako jeden soubor zašle poštou, datovou schránkou nebo elektronicky na Ministerstvo spravedlnosti k vyřízení.²⁶⁰

Vnitřní část Registru pak slouží zejména zaměstnancům ministerstva, kteří administrují nebo editují údaje o konkrétních subjektech, ať už se jedná o opravu jednotlivých informací, zveřejňování nových subjektů apod. Vnitřní část urychluje administrátorům/editorům proces akreditování/registrování, neboť žadatelem vepsaná data do žádosti se automaticky překlopí do vnitřní části databáze.²⁶¹ Vnitřní část umožňuje pak evidovat i podle zákona nezveřejňované informace, např. závěry z provedených kontrol u akreditovaných subjektů, obdržené finanční prostředky v souladu s dotační politikou resortu spravedlnosti, stížnosti na subjekty zapsané v registru aj.²⁶²

Registr byl zprovozněn do shora popisované podoby teprve v průběhu června roku 2014, čímž skončila doba, kdy od účinnosti zákona v části týkající se registru (1. 8. 2013) byla na internetových stránkách ministerstva dostupná prozatímní verze registru v podobě čtyř excelovských tabulek, tříděných podle druhu subjektů. V souvislosti s provizorním Registrem byly podle informací ministerstva v únoru roku 2014 osloveny všechny zapsané subjekty²⁶³, vyjma advokátů, s žádostí o připomínky. Resort justice vycházel ze zadávacího řízení na veřejný tender, který byl vypsán právě v souvislosti s vytvořením Registru jako plnohodnotné databáze, neboť chtěl získat informace o požadavcích na Registr ze

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Tato varianta nenastane v případě, že žadatel nevyužil předepsaného formuláře a podal žádost vlastní, volnou formou.

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ NNO poskytující poradenství podle zákona o sociálních službách, akreditované subjekty.

strany zapsaných organizací.²⁶⁴

Jednou z nejčastějších připomínek bylo umístění registru na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR. Umístění odkazu nebylo čitelné, a pokud potenciální oběť nevěděla, že pomoc najde právě v Registru, nemohla se k němu v podstatě vůbec „proklikat“.²⁶⁵

Další kritickou připomínkou byla nepřehlednost, která do značné míry pramenila ze skutečnosti, že se jednalo o provizorní podobu. Přesto však některé subjekty upozorňovaly na duplicitu některých kolonek – např. označení subjektu a název subjektu, resp. název místa poskytování.²⁶⁶

NNO se dále shodovaly, že v Registru také nebylo možné vyhledávat a chyběly kontaktní informace o jednotlivých poskytovatelích.

Ojedinele NNO namítaly, že nadpisy jednotlivých kolonek Registru byly nesrozumitelné, neboť obsahovaly odkazy na konkrétní ustanovení zákona č. 45/2013 Sb., což není pro oběti v kritickou chvíli příliš srozumitelné. Bez detailní znalosti zákona oběti by ani fakticky nemusely rozpoznat, o jakou pomoc se jedná. Jedním z návrhů, jak tento nedostatek řešit, např. bylo, že označení „subjekty podle § 39 odst. 2 na základě zákona“ by bylo možné nahradit slovy „psychologické a sociální poradenství“, dále „akreditované subjekty podle § 39 odst. 1 zákona“ zněním „právní informace nebo restorativní programy“ apod. Objevovaly se také nápady na barevné rozlišení a na zřízení návodných mapek pro orientaci.²⁶⁷

²⁶⁴ Informace jsou z interních materiálů Ministerstva spravedlnosti ČR (zadávací dokumentace k Registru, manuál administrátora).

²⁶⁵ Korespondence Ministerstva spravedlnosti ČR se zapsanými subjekty v Registru.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ La Strada, o. p. s.

4. 4. 2 Akreditace

Na základě § 39 odst. 1 písm. a) a b) zákona mohou o akreditaci požádat subjekty, které hodlají poskytovat pomoc obětem trestných činů. Tyto subjekty se musí u Ministerstva spravedlnosti ČR akreditovat pro jednu nebo obě služby, kterými jsou poskytování právních informací nebo restorativní programy. Pouze akreditované subjekty u Ministerstva spravedlnosti ČR mohou podle výše uvedeného zákona získat dotaci ze státního rozpočtu na svou činnost (§ 39 odst. 2 ZoOTČ).

Akreditace jsou udělovány ve správním řízení. Kromě příslušných ustanovení zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, se tak udělování akreditací řídí taktéž správním řádem. Subjekty žádající o akreditaci musí splňovat standardy kvality dané vyhláškou 119/2013 Sb., o standardech kvality poskytovaných služeb podle zákona o obětech trestných činů. Žádosti o akreditace přijímá Ministerstvo spravedlnosti ČR v průběhu celého kalendářního roku.

Subjekty, které žádají o akreditaci, musí splnit podmínky uvedené v § 40 ZoOTČ, vlastní žádost pak musí naplňovat některé další náležitosti uvedené v § 41 tohoto zákona. Jak ukázala praxe a údaje vedené Ministerstvem spravedlnosti ČR, zatímco s dodržением některých podmínek žádosti neměly žádající subjekty problémy (např. doložení skutečnosti, že žadatel je právnickou osobou, která byla založena za jiným účelem, než je podnikání; či vlastnického nebo jiného užívacího právo k objektu nebo prostorám, v nichž budou poskytovány služby), nedostatky se často objevovaly u dokládání odborné způsobilosti osob, které by měly garantovat službu právní informace, nepřesného popisu realizace poskytovaných služeb, který by měl být v souladu se standardy kvality poskytovaných služeb (stanovených vyhláškou č. 119/2013 Sb.), na které odkazuje i § 44 odst. 1 písm. d) ZoOTČ, nedoloženího pojištění odpovědnosti za škodu způsobené při poskytování služeb podle tohoto zákona (nepostačuje pojištění za škodu způsobenou podle zákona o sociálních službách).

Podle informací resortu spravedlnosti se někteří žadatelé také mylně domnívali, že stačí, když obětem poskytovali pomoc teprve od účinnosti zákona o obětech trestných činů, nikoliv nejméně po dobu jednoho roku před podáním

žádosti podle tohoto zákona, neboť si vykládali ustanovení § 40 odst. 1 písm. d) ZoOTČ výslovně ve vztahu k poskytování pomoci obětem podle zákona o obětech trestných činů, a nebraly v patrnost, že žádající subjekty mohly pomáhat obětem i před přijetím nové právní úpravy, např. podle příslušných ustanovení trestního řádu, zákona č. 209/1997 Sb., zákona o Policii ČR aj.

Ministerstvo rozhoduje ve věcech akreditace podle správního řádu, proto je zapotřebí, aby žádost o akreditaci obsahovala kromě náležitostí stanovených zákonem o obětech trestných činů také obecné náležitosti stanovené správním řádem (§ 41 odst. 1 ZoOTČ). Při aplikaci zákona č. 45/2013 Sb. v části týkající se rozhodování ve správním řízení se např. za situace, kdy žádost nesplňuje potřebné náležitosti, a žadatele je třeba vyzvat k doplnění, uplatňují ustanovení § 45 odst. 2, § 64 odst. 1, § 68 odst. 4 správního řádu.

Vlastní rozhodnutí o udělení/neudělení akreditace pak obsahuje povinné náležitosti, které jsou důležité zejména s ohledem na jejich zveřejnění v Registru. Subjekt, kterému byla udělena akreditace pro jednu ze služeb, musí být označen platným identifikačním číslem osoby a sídlem.²⁶⁸ Aby bylo zřejmém, pro jakou službu je akreditace udělena, v rozhodnutí musí být označen druh této služby. Se službou pak souvisí i vymezení území, na kterém budou služby poskytovány, jinými slovy v něm musí být uveden název a místo/místa zařízení poskytování služeb, údaj o kapacitě, okruh obětí, kterým budou služby poskytovány a den započetí poskytování služeb (§ 42 odst. 2 písm. a) až g) ZoOTČ). Den započetí poskytovaných služeb mají žadatelé uvádět již ve své žádosti, což v praxi způsobuje pracovníkům ministerstvu komplikace, neboť žadatelé uvádějí den předcházející dni udělení akreditaci, což v duchu naplnění zásady zákazu retroaktivity není možné. Tento defekt žádostí pravděpodobně vyplýval z nepochopení povinnosti poskytovat služby alespoň jeden rok před podáním žádosti. Dnem započetí poskytovaných služeb se pak myslí zpravidla den vydání rozhodnutí o akreditaci, příp. den nabytí právní moci rozhodnutí o akreditaci, příp. pozdější den, který si subjekt sám zvolil, např. s ohledem na schopnost zajistit

²⁶⁸ Kromě IČO ministerstvo uděluje i své vlastní, registrační číslo, zákon jej trochu „nešikovně“ nazývá identifikačním číslem a při vyhledávání ze strany...tak může dojít k záměně s identifikačním číslem osoby (IČO) udělovaným Českým statistickým úřadem.

naplňování konkrétní služby až po uplynutí určité doby.

4. 4. 3 Restorativní justice

V současné době se v rámci teorie trestního práva stále častěji setkáváme s pojmem restorativní justice, neboli „obnovující spravedlnosti“, jejíž základní premisa spočívá ve snaze změnit trend dosavadní retributivní justice.²⁶⁹ Restorativní justice je takový přístup k řešení problémů spojených s trestnou činností, který klade důraz nejen na orgány trestní justice, pachatele a oběť, ale za aktivní stranu konfliktu považuje i komunitu.²⁷⁰

Bylo by až příliš kritické označovat koncept restorativní justice zcela utopistickou vizí a pouhé téma teoretických článků. Nabízí určité možnosti efektivního řešení některých kriminologických problémů, řada odborníků se ale shoduje, že je zapotřebí k ní zachovávat střízlivý postoj, protože nemůže adekvátně reagovat na všechny situace, které mohou v oblasti trestního práva vzniknout. A právě tato skutečnost ukazuje, že postmoderní trestní právo demokratických právních států by mělo být vystavěno na kombinaci restorativní a moderní retributivní justice.

„Restorativní proces je takový proces, v němž se oběť a pachatel a případně kterýkoli další jednotlivec nebo člen společenství, který byl trestným činem nějakým způsobem dotčený, společně aktivně účastní na řešení věci vzniklých v důsledku trestného činu, zpravidla za pomoci zprostředkovatele.“²⁷¹

Aliance nevládních organizací působících při OSN v oblasti prevence kriminality a trestní justice formulovala definici restorativní justice a její možnosti

²⁶⁹ V modelu retributivní justice je primární obětí trestného činu stát, chápaný jako reprezentant celé společnosti. Veškeré kroky státá směřují k ochraně státu (společnosti) před pachatelem, který ohrožuje veřejný zájem. Pozornost se tedy soustředí zejména na pachatele, který má být po zásluze potrestán. Oběť trestného činu je v pozadí a má pasivní postavení (SOTOLÁŘ, Alexander; VÁLKOVÁ, Helena. Trestní spravedlnost na přelomu tisíciletí. *Právní rozhledy*. 1999, č. 12, s. 620).

²⁷⁰ MARSHALL Tony. Restorative justice: An Overview. In JOHNSTONE, Gerry. *A Restorative Justice Reader*. Portland: Willan Publishing, 2003, pp. 28–43.

²⁷¹ Průvodce programy restorativní justice. OSN. Úřad pro drogy a kriminalitu. Vídeň: Edice příruček pro trestní soudnictví. 2006, s. 8.

takto: „*Restorativní justice je proces, kdy strany dotčené trestným činem, přichází společně řešit následky tohoto činu.*“²⁷²

V systému trestní justice se na práci s oběťmi trestných činů v posledních letech zaměřuje v ČR převážně PMS, a to zejména prostřednictvím tzv. mediace. Ambicí PMS je vytvořit nabídku komplexního poradenství pro oběti trestných činů, které by při řešení konkrétních případů kladlo větší důraz na koncept restorativní justice. V tomto rámci má být oběti poskytován základní právní a sociální servis a zároveň, je-li to třeba, zprostředkovány i dlouhodobější specializované služby. Ve vhodných případech by pak prostřednictvím programu mediace mělo, resp. mohlo, dojít i k navázání kontaktu mezi pachatelem a obětí s cílem snadnější a rychlejší kompenzace utrpěných škod, včetně poskytnutí morální satisfakce.²⁷³

Ve většině zemí stále roste počet uvězněných osob, věznice jsou přeplněné, k převýchově pachatelů nedochází, strach z kriminality se zvyšuje a náklady na vězeňství se stávají neúnosným břemenem pro státní rozpočty. Podle odborných odhadů je uvězněno ve věznicích na celém světě více než 10 milionů lidí. Téměř polovina z tohoto počtu se nachází v USA (2,24 mil.), v Rusku (0,68 mil.) a v Číně (1,64 mil.). Pokud do statistik zahrnu i Severní Koreu, bylo by vězněných osob přes 11 milionů.²⁷⁴

Jak jsem již uvedla v předchozích kapitolách, s uvedeným se do velké míry prolíná také otázka, zda standardní systémy trestní justice dostatečně zajišťují ochranu práv obětí, což vede ke snaze státu věnovat se jejich zvýšené ochraně. V souvislosti s tím se formulují různé teorie, které zdůrazňují postavení obětí. Mezi ně patří např. tzv. restituční (kompenzační) penologická teorie trestání, která zdůrazňuje, že trest má především umožnit, aby oběti trestného činu byla

²⁷² JOHNSTONE, Gerry; VAN NESS, Daniel. *Handbook of Restorative Justice*. London: Willan Publishing. 2007, pp. 2 [cit. 2. 5. 2014].

Dostupný z WWW:

<http://www.amazon.co.uk/Handbook-Restorative-Justice-Gerry-Johnstone/dp/1843921502>.

²⁷³ ŠTERN, Pavel et al. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 198–202.

²⁷⁴ WALMSLEY, Roy. *World Prison Population List*. Tenth edition. London. International Center for Prison Studies. 2013, pp. 1. [cit. 2. 5. 2014]. Dostupný z WWW:

http://www.prisonstudies.org/sites/prisonstudies.org/files/resources/downloads/wppl_10.pdf.

nahrazena (kompenzována) veškerá škoda, a to nejen materiální, ale i další újma, kterou utrpěla v souvislosti s jednáním pachatele.²⁷⁵

Samozřejmě existují země, které díky svému historickému a kulturnímu vývoji dosud nedospěli (země třetího světa) do takového stádia. V některých zemích Afriky nebo Asie proto dosud existují státní modely sankční politiky, spočívající v prosté izolaci pachatelů ve vězeňských zařízeních, a bez elementární snahy postarat se o oběť. Např. ve Rwandě je vězeňská správa výrazně poddimenzovaná a ochromená. Vězení je otázkou života a smrti, chybí zde základní potraviny, vězni doslova „přežívají“ v hrozných životních podmínkách a mnozí se již z vězení nikdy nevrátí.²⁷⁶

Retributivní a restorativní justice se liší odlišným pohledem nejen na pachatele jako takového, ale i na trestný čin, porušení zákona a spravedlnost. Pro trestající justici znamená trestný čin v první řadě porušení práva druhého a prohřešek proti státu. Uznáním viny a uložením trestu pachateli je naplňována spravedlnost. Ve smyslu restorativní justice znamená trestný čin prohřešek proti osobě, které naruší vzájemné osobní vztahy a spravedlnost nemůže být naplněna pouze potrestáním pachatele, ale obnovením narušených vztahů mezi obětí, pachatelem a komunitou.²⁷⁷

Mezi typické rysy programů restorativní justice patří v první řadě snaha „obnovit“ narušený stav po trestném činu. Cestou k tomu by mělo být pochopení všech okolností a důvodů, které vedly dotyčného pachatele ke spáchání trestného činu. Všechny dotčené složky by se měly snažit přimět pachatele k tomu, aby si uvědomil příčiny a následky vlastního chování i smysluplný způsob přebírání odpovědnosti. Systém trestní justice by měl hledat způsob potrestání alternativní formou s důrazem na individuálnost případu. Ruku v ruce s tím jde pak i respekt k důstojnosti a rovnosti všech osob (vytvářet porozumění a podporovat společenský

²⁷⁵ Podrobněji KARABEC, Zdeněk. Vědecké sdělení - účel trestání. *Kriminalistika*. 2000, ročník 33, č. 2, s. 112-113.

²⁷⁶ TERTSAKIAN, Carina. Some Prisons are Prisons, and Other are Like Hell. *Prison Live in Rwanda in The Ten Years After The Genocide. Prison Service Journal – Special Edition: Everyday Prison Governance in Africa*. March 2014, no. 212, pp. 4–10. [cit. 2. 5. 2014].

Dostupný z WWW:

<http://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crimeandjustice.org.uk/files/PSJ%20212%20March%202014.pdf>.

²⁷⁷ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici. 2003, s. 48.

soulad prostřednictvím ozdravného působení na oběti, pachatele a společnosti) a minimalizovat stigma na pachateli. Druhým cílem restorativních programů je pak vtažení pachatele a komunity do řešení konkrétního trestného činu, s čímž souvisí nutnost zabývat se adekvátně újmou a potřebami obětí.²⁷⁸

V rámci aplikace restorativního procesu stojí v popředí empatie, kterou se zabýval například americký psycholog Lawrence Kohlberg nebo profesor z Univerzity v Indianě Hal Pepinsky.²⁷⁹

Třetím, důležitým, cílem je pak vynaložit maximální úsilí pachatele reintegrovat se do společnosti. Nalezení způsobu nápravy pro oběti a pachatele jako celku přispívá všem členům společnosti a vytváří z restorativní justice „proces, během kterého se všechny strany s oprávněnými nároky plynoucími z určitého protiprávního činu (incidentu) sejdou, aby společně vyřešily to, jak se vyrovnat s následky činu a důsledky do budoucna.“²⁸⁰

Mezi nejznámější programy a výstupy typicky považované za ty, které v sobě zahrnují restorativní justici, jsou: mediace mezi pachatelem a obětí (victim - offender mediation, school/peer mediation), rodinné konference (family or community conferecing), rodinné kruhy (peacemaking or sentencing circles), probační dohled, proces odškodňování ze strany státu (restitution) nebo obecně prospěšné práce (community service).²⁸¹ V českém prostředí lze považovat za program restorativního charakteru také akreditovaný program na pomoc obětem.

Přesto je nejznámějším restorativním přístupem v ČR mediace²⁸², která se institucionalizovala zákonem č. 257/ 2000 Sb., a na základě kterého vznikla také PMS. Mediace je dialogem mezi obětí a pachatelem, v rámci něhož si obě strany mohou vzájemně dohodnout přijatelný plán, který vyřeší následky způsobené

²⁷⁸ JOHNSTONE, Gerry; VAN NESS, Daniel. *Handbook of Restorative Justice*. London: Willan Publishing. 2007, pp. 17-19 [cit. 2. 5. 2014]. Dostupný z WWW: <http://www.amazon.co.uk/Handbook-Restorative-Justice-Gerry-Johnstone/dp/1843921502>.

²⁷⁹ SULLIVAN, Dennis; TIFFT, Larry. *Handbook of restorative justice: a global perspective*. London: Routledge, 2008, pp. 196.

²⁸⁰ WRIGHT, Martin. *Justice for Victims and Offenders: A Restorative Response to Crime*. Winchester: Waterside Press, 1996, pp. 120-125.

²⁸¹ Restorative Justice Council: http://www.restorativejustice.org.uk/resource/tj_models/ [cit. 2. 5. 2014].

²⁸² Asociace mediátorů České republiky: <http://www.amcr.cz/co-je-to-mediace/>. [cit. 23. 2. 2013].

trestným činem a poskytuje pachateli možnost pochopit všechny dopady svého chování na oběť a přijmout osobní odpovědnost za své činy.²⁸³

V českém prostředí § 2 odst. 2 zákona č. 257/2000 Sb. definuje mediaci poměrně nepřesně, neboť ji vztahuje k mimosoudnímu řešení sporů mezi obviněným a poškozeným, ačkoliv slovní spojení mimosoudní se obvykle týká rozhodčího řízení a téměř vylučuje roli soudu ve sporu. Přitom mediace mezi pachatelem a poškozeným v trestněprávním kontextu může probíhat v rámci snahy uzavřít dohodu o vině a trestu, příp. dohodu o narovnání, a tu vždy schvaluje soud. Těžiště práce probačních a mediačních úředníků přitom tkví především v této činnosti.

Ustanovení PMS vyšlo ze základů restorativní justice, neboť již důvodová zpráva k návrhu zákona č. 257/2000 Sb. pojednává o důvodu, proč byla PMS zřízena. Hlavním důvodem byla snaha zakotvit v ČR organizaci, která by pomohla justici účinně uplatňovat novou trestní politiku v oblasti tzv. komunitních sankcí a trestů a tím napomoci ke snížení počtu uvězněných osob, předcházet kriminalitě, omezit rizika jejího opakování, motivovat pachatele k nápravě škod, které způsobili a vést je k odpovědnosti za jejich život bez konfliktů se zákonem, zohledňovat při řešení trestné činnosti potřeby a zájmy obětí a účinněji chránit komunitu před kriminalitou.²⁸⁴

Konkrétně i § 4 odst. 3 a 5 zákona č. 257/2000 Sb. pojednává o cílech PMS ve vztahu k obětem trestné činnosti a ke snaze zabránit dalšímu páchání trestné činnosti.

V českém právním prostředí jednoduše řečeno usiluje PMS o integraci pachatele do společnosti. Koncepce PMS vychází z předpokladu, že klíčovou oblastí pro její účinné působení musí být přípravné řízení. Na počátku existence byly kontakty státních zástupců a probačních úředníků sporadické, v současné době funguje poměrně široký prostor pro vzájemnou součinnost, což se může, za předpokladu nalezení oboustranné shody, odrazit uplatňováním alternativních

²⁸³

²⁸⁴ ROZUM, Jan. Činnosti probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk et al. *Restorativní justice – sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2003, s. 41–54. [cit. 5. 6. 2014]. Dostupná na WWW: <http://www.ok.cz/iksp/docs/296.pdf>.

postupů (např. odklonů) a ukládání alternativních trestů v průběhu trestního řízení.²⁸⁵ PMS díky kontaktu s obviněným a poškozeným dále připravuje tzv. zprávy před rozhodnutím, které se zaměřují jednak na to, aby pro další účely trestního řízení zmapovaly potřebné informace k osobě obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí a dále pak informovaly o stanovisku poškozeného k dané věci.²⁸⁶

Informace ze zprávy jsou součástí trestního spisu, a pokud není možné uplatnit některou z forem odklonu, nebo není možné věc mediovat, mohou tyto podklady být užitečné státnímu zástupci např. pro návrh nařídít ochranná opatření nebo stanovení druhu trestu nebo soudu při předběžném projednání obžaloby, nebo při rozhodování o uložení alternativního trestu a jeho konkrétní náplně.²⁸⁷

Pracovníci PMS mohou přispět svou činností rovněž při rozhodování o nahrazení vazby jiným opatřením (§ 73 odst. 1 písm. b) TrŘ). Nezastupitelnou roli hrají také při vymáhání náhrady škody, když působí na pachatele (nejen v trestním, ale i v civilním řízení).

Ačkoli zákon č. 257/2000 Sb. výslovně o dalších typech restorativní justice nepojednává, existují metodické pokyny, které na ně upozorňují a které dokládají i jejich aktivní aplikaci v praxi. Jedním z takových materiálů je např. Manuál dobré praxe pro české i mezinárodní využití, který vznikl v roce 2013 po realizaci projektu Restorativní justice – Podpora a poradenství obětem trestných činů, financovaným Evropskou komisí a státním rozpočtem ČR (rok 2011). Projekt na podporu restorativních principů byl zahájen již v roce 2006. Během necelých dvou let bylo vyškoleny 17 poradců pro oběti, projekt byl realizován ve třech pilotních městech (Beroun, Třebíč a Brno) a od listopadu roku 2006 do června roku 2008 poskytli poradci v těchto třech městech poradenství a pomoc celkem 449 obětem trestných činů i domácího násilí (jednalo se celkem o 1522 konzultací s poradci). Poslední etapa projektu skončila v roce 2013, kdy na něj opět navázal

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ Metodický postup střediska PMS ČR v rámci přípravného řízení a řízení před soudem. Praha: PMS. 2003, s. 6-7. [cit. 4. 5. 2014]. Dostupný na WWW:

https://www.pmscr.cz/download/MEDIACE_metodika_textova_cast_bez_priloh.pdf, 4. 5. 2014.

²⁸⁷ Tamtéž.

další projekt Proč zrovna já, který bude rozšiřovat popsané zkušenosti dobré praxe celkem ve 30 projektových městech a vznikne tedy celkem 60 poradenských center pro oběti trestné činnosti.²⁸⁸

Účinností zákona o obětech trestných činů byl zakotven restorativní program výslovně do zákona i pro jiné subjekty, čímž realizaci shora popsaných projektů rozšířil i na NNO, nikoliv pouze na aktivity PMS. Činnost PMS v podobě právního poradenství obětem trestných činů byla zákonem navíc institucionalizována a zpřesněna, neboť dosud platný zákon č. 257/2000 Sb. se o ní nezmiňoval a PMS poskytovala právní pomoc obětem v podstatě pouze na základě svých interních metodických materiálů.

²⁸⁸ Manuál dobré praxe – pro české i mezinárodní využití. Praha: PMS. 2013. [cit. 3. 4. 2014]. Dostupný z WWW:<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=6115&d=334562>.

4. 5 *Návrhy de lege ferenda*

Nejsem příznivcem hypertrofie práva, projevující se každoroční novelizací různých právních předpisů. Zákon o obětech trestných činů je bezpochyby významným milníkem právní úpravy obětí trestných činů, podle mého názoru obsahuje podrobný výčet všech důležitých práv a nastavuje jednoznačné právní mechanismy jejich vynucování. Na tomto místě se nebudu věnovat závěrům, ač by se to v některých případech samo nabízelo, ale přejdu přímo k návrhům de lege ferenda.

Nezastírám, že velkou inspirací mi byli autoři vůbec prvního komentáře zákona o obětech trestných činů v historii českého práva, kteří jako první na některé návrhy změn zákona naráží, a to i přesto, že podle mého názoru ještě neuplynula dostatečně dlouhá doba od účinnosti zákona (1. 4. 2013), která by dokázala připravit skutečně smysluplnou a komplexní novelu zákona, bez toho aniž by se jednalo o pouhou účelovou novelizaci normy. Komentář k zákonu o obětech trestných činů obsahuje důležité návrhy de lege ferenda, které mohou do budoucna být významnou inspirací pro zákonodárce. Není cílem mé práce, ani mi to rozsah neumožňuje, rozebrat zde všechny tyto návrhy. Omezím se proto pouze na některé z nich, které považuji i v kontextu mé práce za neopominutelné.

Definice toho, kdo je v souvislosti se zákonem č. 45/2013 Sb. považován za zvlášť zranitelnou oběť, by mělo být zcela zřejmé a vyčerpávající. Na jeden z nedostatků definice upozorňují i autoři komentáře, jedná se o ustanovení § 2 odst. 4 písm. b) ZoOTČ, které za zvlášť zranitelnou oběť považuje osobu, „*která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením....*“ Není zřejmé, jaký rozdíl spatřuje zákonodárce mezi mentálním a psychickým znevýhodněním, neboť výraz psychický se analogicky používá ke slovu mentální a myslí se jím mentální retardace, duševní nemoc nebo těžká asociální porucha osobnosti. Z kategorie zvlášť zranitelných obětí pak dle autorů komentáře např. vypadli i osoby, které jsou znevýhodněny vlivem dlouhodobé nemoci.²⁸⁹

²⁸⁹ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014, s. 156.

Autoři komentáře k zákonu o obětech trestných činů podle mého názoru velmi správně naznačují jednu z nejvýraznějších nedostatků současného zákona, a to nejen de lege lata, ale i ve vztahu k praktické funkčnosti normy. Česká právní úprava dostatečně nezohledňuje konkrétní potřeby obětí v dané situaci.²⁹⁰ Obava, že povinné orgány podle zákona o obětech trestných činů, budou všem obětem bez rozdílu věku, rozumové a mravní vyspělosti, zdravotního či psychického stavu, poskytovat sumarizované (však za určitých okolností zcela nesrozumitelné) informace, je zcela oprávněná a dokazuje to několik skutečností.

Již na konferenci Bílého kruhu bezpečí s názvem Spravedlnost pro oběti II v říjnu roku 2013 byla diskutována otázka praktického plnění zákona především ze strany Policie ČR nebo policejních orgánů. Tomáš Durdík, viceprezident Bílého kruhu bezpečí, např. vyjádřil obavy, že nevhodným přístupem ze strany orgánů činných v trestním řízení může docházet až k rezignaci obětí na využívání práv daných zákonem o obětech trestných činů a k riziku sekundární a opakované viktimizace.²⁹¹

Ve dnech 10. až 11. dubna 2014 se na Ministerstvu spravedlnosti ČR uskutečnilo pracovní setkání představitelů ministerstva, PMS a Ministerstva vnitra ČR se zástupci NNO zabývajícími se oblastí obětí trestných činů s názvem Aktuální poznatky z aplikace zákona o obětech trestných činů. V rámci setkání bylo nejdiskutovanějším tématem právě poučování obětí trestných činů ze strany Policie ČR nebo policejních orgánů. Přítomní upozorňovali především na skutečnost, že oběti jsou zahlcováni informacemi, kterým nerozumí, a jsou jim předkládány nesrozumitelné formuláře. Podle názorů zástupců NNO policisty nová agenda zákona o obětech trestných činů administrativně zahlcuje.²⁹²

Je nesporné, že doposud největším problémem zákona je nedodržování zásad uvedených v § 3 ZoOTČ v praxi, zejména pak zásady zvláštního přístupu k obětem trestných činů (§ 3 odst. 4 ZoOTČ) a nutnosti přihlížet k individuálním

²⁹⁰ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014, s. 61.

²⁹¹ Osobní poznámky z konference „Spravedlnost pro oběti II“, kterou pořádal Bílý kruh bezpečí dne 21. 10. 2013, Evropský dům, Praha.

²⁹² Zápis z pracovních setkání se zástupci NNO zabývajícími se oblastí obětí trestných činů ze dne 10. - 11. 4. 2014. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, interní materiál.

potřebám oběti, které vyplývají z osobnostních charakteristik oběti – věku, rozumové a mravní vyspělosti a zdravotního či psychického stavu (§ 13 ZoOTČ).

Autoři komentáře jsou si problému s dodržováním zásad uvedených v zákoně vědomi, proto navrhují, aby zákonodárce de lege ferenda nahradil po vzoru směrnice větu v ustanovení § 8 ZoOTČ sousloví „*při prvním kontaktu*“ formulací „*od prvního kontaktu s příslušným orgánem s příslušným orgánem bez zbytečného odkladu*“ (čl. 4 odst. 1 Směrnice) a do textu ustanovení doplnil dodatek, že „*rozsah a podrobnost informací uvedených v § 8 odst. 1 se mohou lišit v závislosti na konkrétních potřebách a osobní situaci oběti a na povaze trestného činu.*“²⁹³

Jistá nepřesnost se pak objevuje i v § 13 ZoOTČ, kde se poukazuje na formu a způsob podávání informací. Za prvé, ustanovení § 13 ZoOTČ znovu opakuje, že informace by měly být poskytnuty písemně a ústně, po vzoru Směrnice se však domnívám, že by bylo vhodné např. doplnit též „*na základě žádosti elektronicky, pokud to okolnosti umožňují*“. V době internetové a emailové komunikace, kterou využívá při kontaktu s oběťmi řada NNO, není důvod, aby český zákonodárce takový způsob předání informací nepřipouštěl. Za druhé, na což upozorňují i autoři komentáře, vedle hledisek věku, rozumové a volní vyspělosti, zdravotního stavu včetně psychického²⁹⁴, by mělo být pro správné a individuální poskytnutí informací vhodné zohlednit i další hlediska, o kterých mj. též hovoří Směrnice, kterými jsou znalost jazyka používaného pro poskytování informací nebo emoční schopnosti.²⁹⁵

Sumarizuji shora uvedené, navrhované znění ustanovení § 13 ZoOTČ by pak mohlo znít: „*Oběť je třeba informovat srozumitelným způsobem se zohledněním jejího věku, znalosti jazyka, rozumové a volní vyspělosti, emočních schopností, gramotnosti a zdravotního stavu, a to jak fyzického, tak duševního. Informace podle zákona by měly být poskytnuty v ústní nebo písemné podobě, na základě*

²⁹³ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014, s. 61.

²⁹⁴ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014, s. 95-96.

²⁹⁵ Čl. 21 Směrnice EP a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. [cit. 4. 6. 2014]. Dostupná z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>.

žádosti také elektronicky, pokud to okolnosti umožňují. Formu poskytovaných informací pak stanoví přímo konkrétní ustanovení tohoto zákona.“

Podle mého názoru v zásadě však není problém v právní úpravě de lege lata. Zákon o obětech trestných činů dává dnes obětem velké množství práv a je zapotřebí si uvědomit, že policejní složky nepoučují oběti pouze podle zákona o obětech trestných činů, ale i podle trestního řádu. Podle trestního řádu (§ 2 odst. 15 TrŘ, § 46 TrŘ) současně nařizuje příslušníkům policie poučit oběti o všech jejich právech. Tím je logicky dán veliký objem textu jakéhokoliv poučení za předpokladu, že nikde není v zákoně uvedena možnost o nějakém právu oběť nepoučit. Samozřejmě je třeba vzít v úvahu i fakt, že jakýkoliv právní text je obtížné srozumitelně vysvětlit v obecném smyslu, natož pak osobě, která se právě stala terčem trestného činu. Je proto nepochybné, že pojem „srozumitelnost“ je třeba vykládat se značnou rezervou.

Nejsem přesvědčena o tom, jak navrhovali²⁹⁶ někteří zástupci NNO a PMS, že podávání informací podle zákona „zesrozumitelní“ vypracování metodického materiálu pro policii, který by byl směřovaný vůči jednotlivým druhům trestných činů. Takový materiál rozsah poučení příliš neovlivní, protože většina práv obětí a poškozených je společná většině druhů kriminality. Takový krok tedy může rozsah poučení zredukovat, aby stávající kritizovanou situaci jakkoliv změnila.

Naopak jsem názoru, že tento úkol leží především na NNO, které jsou buď akreditovanými subjekty podle zákona č. 45/2013 Sb. nebo alespoň zapsanými v Registru, a úřednících PMS, kteří nejen podle zákona č. 257/2000 Sb., ale i zákona č. 45/2013 Sb. mají povinnost pracovat s oběťmi. Zákon o obětech trestných činů by pak měl v tomto ohledu více pojednat o podpoře a zvláštní péči o oběti, kterou zakotvuje i Směrnice.

Ustanovení § 2 ZoOTČ by mohlo obsahovat nový odstavec 7, inspirovaný čl. 36 směrnici, v navrhovaném znění: *„Obětem trestných činů by měla být poskytována odborná podpora a zvláštní péče, spočívající zejména v odborné pomoci, psychologickém a sociálním poradenství, poskytování právních informací*

²⁹⁶ Pracovní setkání Aktuální poznatky z aplikace zákona o obětech trestných činů v praxi, 10. - 11. 4. 2014, Praha, Ministerstvo spravedlnosti ČR.

a právní pomoci, stejně tak restorativních programů, a to od okamžiku, kdy se příslušné orgány dozvěděli o existenci oběti, a po celou dobu trestního řízení, jakož i po přiměřenou dobu po jeho skončení v souladu s potřebami oběti a právy stanovenými tímto zákonem. Taková podpora může být poskytnuta i srozumitelným ústním i písemným, popř. elektronickým, odkazem oběti na příslušné subjekty akreditované podle tohoto zákona anebo zapsané do Registru poskytovatelů pomoci trestných činů, a to podle pro oběť nejbližšího místa poskytování služeb.“²⁹⁷

Podle mého názoru je nejlepší a v souladu se zákonem mnohem realističtější a pro oběti prospěšnější řešení, aby policejní příslušníci poskytli oběti obsáhlý písemný materiál, byť v danou chvíli nesrozumitelný, avšak zároveň oběť ústně (a písemně) odkázali na nejbližší NNO či středisko PMS, kde bude oběti poskytnuta patřičná odborná pomoc. Představa, že by řadoví policisté sami dělali právní úvahu, která práva obětem přísluší a která nepotřebují znát, a podle toho by je poučovali, je iluzorní. Jednak by docházelo k veliké řadě chyb a oběti by byly velmi závislé na právním povědomí jednotlivých policistů a hrozilo by, že by tak na řadu práv ani nedosáhly či se o nich nedozvěděly.

Hovořím-li o zásadě zvláštního přístupu k obětem, měl by zákonodárce a opět na to upozorňují autoři komentáře zákona o obětech trestných činů, podrobněji vymezit pojem „zvlášť vyškolené osoby“, které by měly podle § 20 odst. 2 ZoOTČ vyslyšet zvlášť zranitelné oběti. Opět by se zde mohl zákonodárce inspirovat směrnicí, která když říká, že „oběť může vypovídat před odborníky vyškolenými k tomuto účelu nebo s jejich pomocí, zároveň úředníci, kteří budou pravděpodobně přicházet do kontaktu s oběťmi, například příslušníci policie a soudní zaměstnanci, byli jak obecně, tak speciálně proškolení na vhodné úrovni vzhledem k jejich kontaktu s oběťmi, aby se zlepšilo jejich povědomí o potřebách obětí a byli schopni jednat s oběťmi nestranně, s respektem a profesionálně.“²⁹⁸ „Odbornou přípravu je třeba podporovat rovněž v případě advokátů, státních

²⁹⁷Tamtéž, čl. 36.

²⁹⁸Tamtéž, čl. 25.

zástupců a soudců, ale také odborníků, kteří poskytují služby podpory pro oběti nebo služby restorativní justice. „²⁹⁹

Ustanovení § 47 odst. 2 písm. b) ZoOTČ stanoví rozsah bezplatné právní pomoci poskytované advokáty, kteří jsou zapsaní v Registru. Rozsah však není nijak blíže vymezen a tak je ponecháno na libovůli jednotlivých advokátů, jak rozsah vymezují. Jak vyplývá z Registru, zatímco někteří zachovávají poměrně vstřícný přístup a určují přímo rozmezí hodin, kdy poskytují pomoc bezplatně, jiní pouze konstatují, že bezplatnou pomoc poskytují „v rozsahu první porady/konzultace s klientem nepřesahující dobu jedné/dvou hodin/y“, jiní ještě upřesňují, že nejprve je nutné si domluvit termín schůzky. Jak navrhuji autoři komentáře, zákonodárce by měl vymežit, co myslí minimálním rozsahem poskytované pomoci, tj. např. „*bezplatná první hodina právní poradenství ve vztahu ke každé oběti, která požádá o právní pomoc.*“³⁰⁰ Podle mého názoru by bylo dále pro oběti mnohem komfortnější, kdyby byli advokáti v žádosti povinni uvést i kontakt, tj. email či telefon, zároveň s povinností tento údaj aktualizovat, neboť náležitosti žádosti podle § 47 odst. 2 ZoOTČ jsou povinně zveřejňované i v Registru.

Za zmínku stojí i de lege ferenda komentář k peněžité pomoci, který se týká lhůty pro podání žádosti o peněžitou pomoc. Přestože současná úprava lhůtu o 1 rok prodloužila a definovala jej přesněji a přehledněji, praxe se v mnoha ohledech nemění, neboť prodloužení o rok není nijak zásadní a ve většině případů, u kterých dosud nastávaly v praxi obtíže, se nic nezmění a opět se vyskytnou situace, kdy již nebude možné žádost podat. Navíc i přes definici objektivní lhůty nelze za určitých okolností počítat s během pětileté objektivní lhůty, protože ta automaticky ze zákona zanikne uplynutím té subjektivní. Zákon nezná žádné důvody, které by promeškání lhůty prominuly.

Příklad: V únoru 2012 zemřela klientova mladistvá dcera – zřejmě v důsledku nedbalostního jednání třetí osoby – na následky otravy oxidem uhelnatým. Ve věci byl stíhán majitel stavební firmy, která pravděpodobně chybně prováděla rekonstrukci v bytě, kde k úmrtí došlo. Ten však byl na sklonku roku 2013

²⁹⁹ Tamtéž, čl. 61.

³⁰⁰ JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014, s. 205.

obžaloby zproštěn a aktuálně je od ledna 2014 stíhán nově stavbyvedoucí, který měl na stavbu dohlížet. S odkazem na ustanovení § 30 odst. 2 ZoOTČ nelze lhůtu chápat tak, že právě pokud oběť nestihne z různých důvodů žádost do dvou let od doby, kdy se o vzniklé újmě dozvěděla podat, může tak učinit právě nejpozději do pěti let od spáchání trestného činu, ale v tomto případě ona vědomost o škodě nutně nastala již v roce 2012 a obsahovala nutně i složku aktivní, tj. schopnost učinit ve věci nějaký právní úkon, a proto nelze počítat s objektivní lhůtou. Subjektivní lhůta začala běžet již v únoru roku 2012, proto v současné době již nelze žádat o peněžitou pomoc.

Zákonný rámec pro uplatňování mediace v českém trestním právu považuji za dostačující a vhodný. Zákon o obětech trestných činů znamená pro budoucí restorativní justici významný potenciál, neboť přímo do § 39 odst. 1 ZoOTČ zakotvuje možnost pro NNO akreditovat si službu restorativní programy u ministerstva a zároveň tak získává možnost obdržet dotaci ze státního rozpočtu na takovou činnost. Bohužel podle mého názoru zákonodárce až příliš předpokládal dobré obecné povědomí o tom, co znamená restorativní program, a tak jej nijak blíže nevymezil. S ohledem na účel zákona o obětech trestných činů i na důležitost uplatňování a dodržování zásad uvedených v § 3 ZoOTČ bych doporučila zákonodárci, aby de lege ferenda výslovně do § 2 ZoOTČ stanovil, co je účelem restorativních programů:

„Restorativní program označuje jakýkoli program, který využívá restorativní procesy a usiluje o dosažení restorativních výsledků. Restorativním procesem se pro účely tohoto zákona myslí takový proces, v němž se oběť a pachatel a případně kterýkoli další jednotlivec nebo člen společenství, který byl trestným činem nějakým způsobem dotčen, společně aktivně účastní na řešení vzniklých v důsledku trestného činu, zpravidla za pomoci zprostředkovatele.“³⁰¹

Rozhodovací praxe ministerstva ukázala, že k 30. 4. 2014 bylo dosud uděleno 18 akreditací, z čehož 16 pro službu poskytování právních informací a pouze 1 pro službu restorativní programy. Důvodem nebyl výhradně nezájem ze strany NNO o takové programy, ale především po konzultaci zjištění, že si pod

³⁰¹ Průvodce programy restorativní justice. OSN. Úřad pro drogy a kriminalitu. Vídeň: Edice příruček pro trestní soudnictví. 2006, s. 9 [cit. 8. 6. 2014]. Dostupný z WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=6115&d=334562>.

restorativním programem představovali zcela něco jiného. Nejčastěji se jednalo o záměnu se sociálním a psychologickým poradenstvím podle zákona o sociálních službách.

Na druhou stranu si je nutné položit otázku, zda je vhodné a účelné, aby NNO bylo umožněno získávat, samozřejmě za splnění určitých podmínek, finanční prostředky na restorativní programy. Existují právní názory, jak jsem již představila, podle kterých není restorativní justice vhodným konceptem a je tedy otázkou, do jaké míry jej mohou NNO v praxi skutečně realizovat, a to i ve vztahu k současnému počtu akreditovaných subjektů (2), i s ohledem na fakt, že někteří žadatelé ani neznají význam pojmu „restorativní“.

Mezi odbornou literaturou, zabývající se problematikou restorativní justice, nalezneme i myšlenkové proudy, které zastávají vůči restorativní justici skepsi a upřednostňují justici retributivní.³⁰² Podle nich zastánci restorativní justice mylně předpokládají, že pachatelé jsou od přírody „dobří“. Je otázkou, do jaké míry se nedopustím žádné paušalizace, když prohlásím, že cílem většiny pachatelů je vyhnout se trestu. Značná část pachatelů patří mezi recidivisty, což mj. dokládá i amnestie prezidenta Václava Klause z ledna roku 2013, která měla za následek propuštění na svobodu 6.443 osob, z čehož bylo cca 39 % vazebně stíhaných. K 17. 3. 2014 bylo zpět ve vězení již 1.172 osob, což je celkem 18,2 %, přičemž většina se vrátila do výkonu trestu. Po 15 měsících po amnestii se do výkonu trestu odnětí svobody vrátili recidivisté s bohatou zkušeností s pobytem ve vězení a z nich 51,9 % amnestovaných odsouzených bylo ve vězení alespoň třikrát.³⁰³

Programy zacházení, jejichž absolvování je ve vězeňském zařízení pro některé typy odsouzených povinné, mohou pro některé znamenat předčasné ukončení trestu, neboť v případě dobrého chování a získání pozitivních bodů hodnocení je možné požádat o podmíněčné propuštění z výkonu trestu. Je otázkou, do jaké míry je pro odsouzené pozitivní motivace úspěšně absolvovat takový program zacházení se záměrem rychle ukončit trest. Stejně je pak otázkou, do jaké míry

³⁰² Podrobněji DALY, Kathleen. The Limits of Restorative Justice. In SULLIVAN, Denis; TIFFT, Larry. *Handbook of Restorative Justice*. Abingdon: Oxon, 2008, pp. 134–145. [cit. 7. 6. 2014]. Dostupný z WWW:

http://www.griffith.edu.au/__data/assets/pdf_file/0013/50314/rj_paper3_the_limits_of_rj.pdf.

³⁰³ Statistika IKSP.

bude pro pachatele pozitivní motivací udělat maximum pro zařazení do restorativního programu, aby se vyhnul trestu.

Restorativní justice je vhodná pouze tam, kde je trestná činnost vybočením z normálu, nikoliv běžným způsobem života. Může se jednat o nedbalostní delikty.³⁰⁴ Restorativní justice proto nedokáže ani napravit pachatele ani snížit či omezit recidivu.

Naopak jsem přesvědčena, že masivnější zavádění restorativních programů, které některé NNO³⁰⁵ akcentují v rámci tzv. postpenitenciární péče, může vést nejen ke zhoršení bezpečnosti obyvatel, ale především k nárůstu kriminality jako takové. Pachatelé mohou nabýt přesvědčení, že za trestný skutek postačuje omluva, což by mohlo vést i k povzbuzení páčání další trestné činnosti.³⁰⁶

Ze shora uvedeného by mohlo nesprávně vyplývat, že překážka realizace restorativní justice se nachází pouze na straně pachatele. Jsou to ale často i samotné oběti, které vyžadují, aby byl pachatel za své protiprávní činy potrestán.

Někteří autoři, např. Lode Walgrafe, spatřují další omezení ve využití restorativní justice v okruhu trestných činů. U některých činů je použití restorativní justice nemožné, neboť je nepředstavitelné, aby se oběť s pachatelem potkala a zahájila jakýsi restorativní dialog. Zpravidla se jedná o násilné trestné činy, např. vraždy, znásilnění. U některých trestných činů zase neexistuje oběť, neboť se jedná o obecný zájem (trestné činy daňové, trestné činy obecně nebezpečné, některé trestné činy hospodářské, nebo některé trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných (např. maření výkonu úředního rozhodnutí), anebo je obětí takové množství, že setkání s pachatelem je neuskutečnitelné.³⁰⁷

³⁰⁴ BENNET, Christopher. Satisfying the needs and interests of victims. In JOHNSTONE, Gerry; VAN NESS, Daniel. *Handbook of Restorative Justice*. Portland: Willan Publishing, 2007. pp. 247–267.

³⁰⁵

³⁰⁶ SOTOLÁŘ, Alexander. Odstoupení od trestního stíhání jako specifická forma alternativního řešení trestních věcí mladistvých. *Trestněprávní revue*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2004. č. 6.

³⁰⁷ Podrobněji WALGRAVE, Lode. *Restorative Justice for Juveniles. Just a Technique or A Fully-fledged Alternative? A restorative Justice Reader*. Portland: Willan Publishing, 2003, pp. 255–269.

6. Komparace české právní úpravy se slovenskou právní úpravou

Na úvod této kapitoly uvádím, že není jejím cílem provést komplexní analýzu právního postavení poškozeného ve slovenském právním prostředí, ale krátce poukázat na některé významné rozdíly v obou zemích.

Českému právnímu řádu chybí rekonstrukce trestního práva procesního. Nová úprava trestního řízení je nezbytná, neboť stávající právní úprava pochází z počátku 60. let 20. století. Přestože byla mnohokrát novelizována, její současná podoba neodpovídá potřebám trestního procesu počátku 21. století.³⁰⁸

Zatímco slovenské trestní právo procesní dosáhlo rekonstrukce³⁰⁹, stejně jako např. polské, již dříve, ČR je v tomto ohledu pozadu. To však neznamená, že by se jí vlády společně s širokou odbornou veřejností v minulosti nezabývaly. S trochou nadsázky by se dalo tvrdit, že resort spravedlnosti přistoupil k pracím na věcném záměru nového trestního řádu již v roce 1990, neboť tehdy byla ustanovena první rekonstrukční komise, do té doby docházelo pravidelně vždy pouze k novelizacím trestního řádu a rekonstrukce jako taková byla vždy nakonec odložena.³¹⁰ V březnu roku 2014 znovu obnovila svoji činnost pracovní Komise pro nový trestní řád, složená z odborníků na trestní právo procesní.³¹¹ Na Slovensku byla rekonstrukce trestního práva procesního završena zákonem č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok.

Přistoupím-li k rozdílům v právní úpravě poškozeného, první rozdíl spočívá v samotné definici pojmu poškozený. Zatímco český trestní řád upravuje v § 43 TrŘ poškozeného výslovně ve vztahu k trestnímu řízení a zmiňuje se o materiální, nemateriální újmě či vydání bezdůvodného obohacení výslovně v kontextu se spáchaným trestným činem, zákon č. 301/2005 Z. z. hovoří o poškozeném i jako o osobě, které byly poškozeny nebo ohroženy práva a svobody stanovené

³⁰⁸ JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v českém trestním řízení. In ZÁHORA, Jozef. KERT, Robert (ed.). *Obete kriminality – Victims of Crime: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: EuroKódex, 2010, s. 48.

³⁰⁹ Podrobněji ŠRAMEL, Bystrík. Vyšetřovatel a policajné orgány v trestnom konaní vo svetle rekonštrikovaneho slovenskeho Trestneho pozadku. *Kriminalistika*. 2012, č. 45, s. 59–65.

³¹⁰ VANDUCHOVÁ, Marie; GŘIVNA, Tomáš. *Rekonstrukce trestního práva procesního: (aktuální problémy)*. Praha: Eva Rozkotová - IFEC, 2008, s. 10.

³¹¹ <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460> [cit. 5. 6. 2014].

zákonem.³¹² Tímto zákonem mám na mysli ústavu slovenské republiky a další jiné právní předpisy slovenského práva.³¹³

Slovenská právní úprava rozlišuje, stejně jako česká právní úprava, dva typy poškozeného jako strany trestního řízení – s náhradou a bez náhrady škody. Podle § 48 odst. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. může v případě, že je poškozený zbaven nebo omezen na svéprávnosti, jej zastupovat zmocněnec. Tímto zmocněncem může být výslovně organizace, která pomáhá obětem trestné činnosti.³¹⁴ Česká právní úprava poškozeného pouze stanoví, že v případě, že si poškozený sám zmocněnce nezvolí, ustanoví jako zmocněnce za podmínek uvedených v zákoně předseda senátu a v přípravném řízení soudce advokáta zapsaného v Registru podle zákona o obětech trestných činů podle místa působnosti a v pořadí, jak v něm následují (§ 51a TrŘ).

Slovenská právní úprava upravuje odlišně případy tzv. společných zmocněnců, které je zapotřebí ustanovit v případech, kdy v řízení vystupuje značný počet poškozených. Ustanovení § 47 odst. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. uvádí, že se jedná zpravidla o počet poškozených převyšující sto. Česká právní úprava není tak konkrétní jako slovenská, smyslem společného zmocněnce je jednak snaha zabránit závažnému ohrožení účelu trestního řízení, narušení výkonu práv poškozených či rychlý průběh řízení, druhak ani nestanoví, kolik poškozených je považováno za mimořádně vysoký (§ 44 odst. 2 TrŘ).³¹⁵

Na druhé straně je však nutné přiznat, že česká judikatura si v některých případech umí poradit, proto existuje výkladové stanovisko Nejvyššího státního zástupce, které říká, že český zákonodárce zařazením ustanovení o společném zmocněnci reagoval na případy, kdy jedním trestným činem je poškozena řada osob (řádově i tisíce), byť ve své podstatě často jde jednotlivě o relativně nízké částky. V případech, kdy za této situace má orgán činný v trestním řízení

³¹² VENDEL, Ivo. *Základy trestného práva*. 1. vydanie. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2007, s. 91.

³¹³ HUSÁR, Eugen. *Trestné právo procesné*. 3. prepracovanie vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 77.

³¹⁴ ČENTĚŠ Jozef. *Trestné právo procesné – všeobecná a osobitná část*. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 170

³¹⁵ Trestný poriadok s rozsáhlým komentárom a judikatúrou: Úplné znenie zákona NR SR č. 301/2005 Z.z. v znení zákonov NR SR č. 650/2005 Z.z. a č. 331/2011 Z.z. 5. doplnene vydanie. Bratislava: Nová práca, 2012, s. 118.

respektovat všechna procesní práva poškozených, včetně vyrozumívání o úkonech a rozhodnutích, kde to zákon stanoví, vznikají nejen obrovské nároky na financování trestního řízení státem, ale samotný průběh trestního řízení a jeho výsledek je ohrožen množstvím úkonů, které je třeba provádět.³¹⁶

Další rozdíl, který připomenu, je nejpozdější okamžik možného uplatnění nároku na náhradu škody. Podle ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ si musí poškozený nárokovat náhradu škodu nejpozději v hlavním líčení. Naproti tomu ve slovenské právní úpravě musí poškozený předmětný nárok vůči obviněnému uplatnit nejpozději do skončení vyšetřování anebo zkráceného vyšetřování, což konkrétně upravuje § 46 odst. 3 zákona č. 301/2005 Z. z.³¹⁷

Ustanovení § 208 zákona č. 301/2005 Z. z. upravuje právo, které umožňuje poškozenému v přiměřené lhůtě si prostudovat celý spis a podat návrhy na doplnění vyšetřování anebo zkráceného vyšetřování,³¹⁸ což bylo do účinnosti nové české právní úpravy obětí trestných činů pouze výslovně právo upravené ve slovenské právní úpravě. Slovenský zákonodárce právo podle § 208 odst. 1 tohoto zákona přiznává každému poškozenému, bez ohledu na to, zda uplatnil nárok na náhradu škody, či nikoli.³¹⁹

Odlišnost mezi českou a slovenskou právní úpravou je i v možnosti podávat opravné prostředky. Slovenský poškozený může např., na rozdíl od českého poškozeného, již v přípravném řízení podat stížnost proti usnesení policejního orgánu či prokurátora o přerušení trestního stíhání (§ 228 odst. 6 zákona č. 301/2005 Z. z.). Podle ustanovení § 355 odst. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. však může podat odpor i proti trestnímu příkazu,³²⁰ což česká právní úprava dosud

³¹⁶ Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zástupce ze dne 13. 8. 2003, 12/2003. In *Výkladové stanovisko NSZ*.

³¹⁷ ČENTĚŠ, Jozef. *Trestné právo procesné – všeobecná a osobitná časť*. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 171.

³¹⁸ MINÁRIK, Štefan. *Trestný poriadok: stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 539.

³¹⁹ *Trestný poriadok s rozsáhlým komentárom a judikatúrou: Úplné znenie zákona NR SR č. 301/2005 Z.z. v znení zákonov NR SR č. 650/2005 Z.z. a č. 331/2011 Z.z.* 5. doplnene vydanie. Bratislava: Nová práca, 2012, s. 114–115, s. 350.

³²⁰ Podrobněji IVOR, Jaroslav et al. *Trestné právo procesné*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 751-754.

neumožňuje, a to i přesto, že na tento nedostatek dlouhodobě poukazuje odborná veřejnost.³²¹

³²¹ Jiří Jelínek, Jan Zůbek, Milan Vrba.

7. Závěr

Poškozený jako subjekt trestního řízení byl v minulosti oblíbeným tématem spíše akademické sféry a diskutovalo se o něm spíše v kuloárech NNO než u samotného zákonodárce. Na stránkách odborných publikací, článků a na plénech konferencí byla odborná veřejnost seznamována s výtkami, které se týkaly nedostatků procesní úpravy poškozeného. Snaha šířit obecné povědomí o nutnosti akcentovat v rámci trestního procesu poškozeného měla za cíl přimět zákonodárce, aby připomínky k stávajícímu postavení poškozeného přijal za své a promítl do legislativy alespoň prostřednictvím novely. Poškozený však dlouho nestál v popředí zájmu a zdálo se, že přijetí komplexní právní úpravy oběti trestného činu, která by se významně promítla i do trestně procesně právního předpisu, zůstane nevyslyšena. Tento přístup se však změnil a v posledních letech jsme začali být svědky zcela opačného trendu. Od roku 2001, kdy došlo novelou trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb. k rozšíření práv poškozeného v souvislosti s možností nechat se bezplatně nebo za sníženou odměnu zastupovat zmocněncem, přicházela v podstatě jedna novela za druhou, která posilovala pozici poškozeného v trestním řízení. Završením těchto dílčích novelizačních procesů byl zákon č. 45/2013 Sb., který významně rozšířil práva poškozeného a napravil řadu dlouhodobě kritizovaných nedostatků.

Nebylo mou ambicí v práci vyčerpávajícím způsobem popsat všechny práva poškozeného podle platné právní úpravy trestního řádu, neboť jich má skutečně nesčetné množství. Mým cílem bylo provést čtenáře prostřednictvím některých práv poškozeného postupně celým trestním řízením a pokusit se tak o komplexní představení základních práv poškozeného. Střídala jsem metodu taxativního výčtu práv se zevrubnějším popisem některých z nich, o kterých se nejčastěji zmiňuje i odborná literatura nebo judikatura. Snažila jsem se nezapomínat na výklad v kontextu s novou právní úpravou zákona o obětech trestných činů, který přinesl rozsáhlou novelizaci trestního řádu, a napravil nejen některé dlouho kritizované nedokonalosti v právní úpravě poškozeného (zavedení práva podat odvolání proti rozsudku, kterým soud schválil dohodu o vině a trestu nebo zavedení práva podat stížnost proti usnesení o přibrání znalce), ale zejména významně posílil postavení poškozeného ve smyslu jeho ochrany před sekundární

nebo opakovanou viktimizací (zavedení předběžných opatření, umožnění neuvádění osobních údajů do protokolu o výslechu, možnost omezení kladení otázek intimního charakteru při výslechu svědka nebo právo učinit prohlášení o dopadu trestného činu kdykoliv během trestního řízení). Na základě studia odborné literatury a judikatury jsem dospěla k závěru, že i přes značný pokrok, který učinil nový zákon č. 45/2013 Sb. do procesního postavení poškozeného, stále nacházím některé nedostatky. Na samý závěr rozboru platné právní úpravy poškozeného v kontextu i vývojových tendencí minulé právní úpravy se věnuji vybraným námětům de lege ferenda. Mezi tyto náměty pak považuji za důležité zmínit obecně vnímanou potřebu nastavit proces vylučování osob z kategorie poškozených, a to možná co nejdříve v průběhu trestného řízení a umožnit takovýmto osobám se proti rozhodnutí příslušného orgánu bránit. Není možné, aby v praxi nastávaly situace, kdy orgán činný v trestním řízení v podstatě bezdůvodně vyloučí osobu z účasti na trestním řízení a tato osoba se proti takovému rozhodnutí nemůže odvolat. Na tomto místě zmiňuji i problematiku ochrany poškozeného před druhotnou újmou, která podle mého názoru trpí mezerami a souvisí to i s právní úpravou souhlasu poškozeného se stíháním pachatele u vybraných trestných činů nebo rozhodování o předběžných opatřeních.

Zpracování kapitoly, která se věnuje analýze současné právní úpravy obětí trestného činu, nebylo snadné, především s ohledem na poměrně limitovaný okruh odborné literatury, která se tomuto tématu věnuje, neboť zákon o obětech trestných činů je účinný teprve od 1. 4. 2013. Primárním zdrojem pro mě byl komentář Jiřího Jelínka, Vladimíra Pelce a Kataríny Dankové, který podle mého názoru velmi zdařilým a vyčerpávajícím způsobem vykládá novou právní úpravu obětí trestných činů. Výchozím zdrojem pro mě byla i důvodová zpráva, která podává odpovědi na mnoho otázek. Smyslem práce v této části je představit čtenáři platnou právní úpravu, její cíle, zásady, ale především podrobnější rozbor katalogu práv obětí trestných činů, které jsou reprezentovány právem na poskytnutí odborné pomoci, právem na informace, právem na ochranu před hrozícím nebezpečím a právem na peněžitou pomoc. V závěru této části rigorózní práce jsem na základě poznatků, které jsem se dozvěděla od autorů komentáře

k zákonu, stejně jako u poškozeného, upozornila na některé z problémů stávající právní úpravy obětí trestné činnosti a představila návrhy de lege ferenda.

Zhodnotím-li uvedenou kapitolu, došla jsem ke dvěma závěrům. V prvé řadě si je důležité uvědomit, že míra oznamování trestných činů souvisí s mírou důvěry občanů k policii jako takové. Důvod častého neoznamování souvisí se způsobem policejní práce. Ve srovnání se zeměmi západní Evropy je spokojenost našich občanů s prací policie výrazně nižší a ve srovnání s ostatními zeměmi východní Evropy přibližně stejná. Tato skutečnost se může na jednu stranu zdát alarmující, na druhou stranu však, jak správně upozornila i Jana Válková v roce 1997 na 9. mezinárodním viktimologickém sympoziu v Amsterdamu, rezervovaný vztah mezi občany, potenciálními oběťmi a policisty souvisí v ČR do velké míry s procesem demokratizace po roce 1989. Tento fakt se podle mého soudu promítá i do aplikace zákona o obětech trestných činů v praxi. Práce na zákoně nekončí jeho vyhlášením a zveřejněním ve Sbírce zákonů, jak se často mylně domnívají legislativci na různých ministerstvech. Aby došlo k naplnění litery zákona jako takového, je zapotřebí v praxi důsledně dodržovat zásady, které zákony vyjadřují. Zákon o obětech trestných činů není výjimkou a nejen z toho důvodu se snažím v kapitole podrobněji popsat, jaké mají v rámci dodržení práva na informace povinnosti příslušné orgány vůči oběti. S trochou nadsázky bylo mým cílem v této části vytvořit jakýsi návodný a srozumitelný sumář nejdůležitějších práv obětí trestných činů.

Jak je zřejmé ze shora uvedeného, největší kritiku za nedodržování avizované litery zákona „sčytává“ policie. Je nesporné, že tato kritika je částečně oprávněná, neboť jak práce i upozorňuje, existují prokazatelné připomínky některých zástupců NNO, dosvědčující přístup nepřiliš respektující v zákoně uvedenou zásadu zvláštního přístupu k obětem, především pak zásadu podávání informací srozumitelným způsobem. Koneckonců nedodržování některých zásad v praxi jsou si vědomi i autoři komentáře k zákonu a v návaznosti na to navrhuji některé zpřesňující změny de lege ferenda. Proč však říkám částečně, se pokusím na několika následujících řádcích osvětlit. Není pochyb o tom, že se v posledních několika letech stává koloritem NNO prezentovat v zářivých barvách vlastní činnost a vždy a za každou cenu kritizovat stát a jeho organizační složky.

Odlehčím-li jinak v zásadě odborný text rigorózní práce, takovou „umanutost“ být v opozici proti státu jim vnutila sama společnost, zejména pak část politické reprezentace během „zlaté éry“ hájení zásad a principů „občanské společnosti“, a ony ji zřejmě ze sentimentu prosazují v jisté setrvačnosti dodnes. Je ale nezbytné, a já se s tím plně ztotožňuji, si pro pochopení účelu zákona uvědomit, že snaha zlepšit postavení obětí trestných činů vně i mimo trestní řízení, zajistit, aby s nimi bylo ze strany orgánů činných v trestním řízení zacházeno citlivě a aby byla respektována jejich důstojnost, nesmí být nikdy na úkor ochrany veřejného zájmu na spravedlivé potrestání pachatele, omezování nebo ztěžování účelu trestního řízení.³²²

Policie je pod svým heslem povinna „chránit“ společnost před protizákonným chováním, má povinnost odhalit pachatele. V duchu hesla „pomáhat“ se v posledních letech soustředí také na prevenci kriminality a jak současná ředitelka odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR Jitka Gjuričová ve svém článku s názvem Prevence se musí vyplatit – prevence kriminality ve městech, publikovaném již v roce 1998, sama ukazuje, preventivních aktivit policie nerealizuje rozhodně poskrovnu. Práce pro oběti v policii je ale stále zatím „v plenkách“³²³ a je naivní a zároveň nespravedlivé vůči policii si myslet, že zákonodárce přijetím zákona udělá z příslušníků tohoto ozbrojeného sboru strážce pořádku a „psychopradce“ v jednom. Důkazem snahy policie změnit svoji činnost ve smyslu větší pomoci vůči obětem trestných činů je i Koncepce poskytovaných psychologických služeb v Policii ČR z roku 2009, v rámci které vznikl systém psychologické pomoci obětem trestné činnosti a dalších mimořádných událostí.³²⁴ Aktivity jsou vidět i v jednotlivých regionech, např. v Ústeckém kraji od dubna 2011 vznikl na krajském ředitelství policie tzv. Tým krizové intervence. Krizoví interventní v případě potřeby vyjíždějí na místo činu a poskytují obětem či jejich příbuzným prvotní krizovou intervenci.³²⁵

³²² JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*, Praha: Leges, 2014, s. 23.

³²³ VANGELI, Benedikt. Policie a oběti trestné činnosti. In *Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí*. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2011, s. 29.

³²⁴ Tamtéž, s. 29-31.

³²⁵ <http://www.policie.cz/clanek/tym-pro-pomoc-obetem-trestnych-cinu.aspx> [cit. 13. 6. 2014].

Nesmí se navíc zapomínat, že na rozdíl od NNO je povinná policie poučovat i poškozené o jejich právech podle trestního řádu. Zákon jednoznačně vyjmenovává práva, o kterých musí příslušné orgány poučit a žádný metodický manuál, k jehož vytvoření tihnou někteří zástupci NNO a PMS, a který by měl lépe popsat poučovací proces, rozsah poučení neovlivní. Trestní řád ani zákon o obětech trestných činů v zásadě neuvádí žádnou možnost o jakémkoli právu poškozeného (oběť) nepoučit. Takový krok může vést maximálně ke ztenčení rozsahu poučení, což mj. může být i kontraproduktivní, nikoliv k vyřešení problému s podáváním někdy nesrozumitelných informací. Řada obětí není v danou chvíli ani v psychickém stavu, aby si četla rozsáhlé komplikované texty, i když by šlo o informace jim prospěšné. Řada obětí, např. drobné kriminality, o nějaké poučení ani nestojí. Není ani vyloučeno, že některé oběti jsou natolik funkčně negramotné, že stejně nedokážou bez pomoci jakémukoliv textu porozumět. Kromě jiného je nutné srozumitelnost vykládat rozumně ve vztahu ke specifické zásadě spolupráce se zájmovými sdruženími občanů,³²⁶ která je mj. explicitně vyjádřena i v § 3 odst. 5 ZoOTČ a myslí se jí spolupráce s poskytovateli pomoci obětem trestných činů zapsanými v Registru vedeném ministerstvem spravedlnosti. Další zásadou, o které se zmíním a již by bylo možné v těchto souvislostech použít, je zásada přiměřenosti neboli také zdrženlivosti, podle které by měly orgány činné v trestním řízení šetřit občanská práva zaručená Listinou základních lidských práv a svobod a měly by postupovat tak, aby šetřily i osobnosti poškozeného (oběti).³²⁷ Za naplnění zásady, že informace by měly být poskytnuty srozumitelně, by proto mohlo být považováno i pouhé odkázání oběti na příslušný subjekt v Registru, který může oběti pomoci získat odbornou pomoc psychologickou a sociální, ale i poskytnutí dalších práv podle zákona o obětech trestných činů. Z praxe je známo, že např. střediska PMS jsou umístěna v bezprostřední blízkosti policie nebo soudů a funguje mezi nimi úzká komunikace. Stejně to může fungovat i mezi příslušnými orgány činnými v trestním řízení a NNO.

Druhý závěr, ke kterému jsem v souvislosti s novou právní úpravou dospěla, se týká možnosti, aby NNO zaměřující se na pomoc obětem trestné

³²⁶JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2007, s. 110.

³²⁷JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2007, s. 127-128.

činnosti získaly akreditaci pro poskytování služby restorativní programy. Ambici, kterou měl zákonodárce, hodnotím v zásadě jako veskrze přehnanou a nedostatečnou po stránce de lege lata. Restorativní program zákon jinak blíže nevymezuje a v praxi tak dnes dochází ke směšování druhů tohoto programu s psychologickým a sociálním poradenstvím podle zákona o sociálních službách. Navíc jsem přesvědčena, a v rigorózní práci také kritiku restorativních programů jako takových zmiňuji, že restorativní programy lze v českém prostředí realizovat velmi omezeně, což mj. dokládá i počet subjektů (tj. 2), které akreditaci získaly. S ohledem na výše uvedené je otázkou, do jaké míry jsou finanční prostředky vynaložené ze státního rozpočtu na dotace pro vybrané NNO efektivní a smysluplné. Podle mého názoru je restorativní justice nedosažitelným ideálem, ke kterému se v podstatě nelze v současné postdemokratické společnosti ani přiblížit. Skutečnost, že oběti, kterým byla způsobena škoda trestním jednáním, budou vděční za projevení lítosti ze strany pachatele a dovedou jim odpustit, je zcela iluzorní. Stejně jako je iluzorní představa, že pachatelé zcela vážně (nikoliv pouze za účelem zkrácení trestu či např. nástupu do programu zacházení) přiznají svoji vinu, převzou odpovědnost za své činy a napraví se. Naopak hrozí riziko, že pakliže nebude kontrola akreditovaných subjektů podle § 45 ZoOTČ dostatečně realizována, tyto prostředky budou vynakládány nikoliv na restorativní programy podle jejich uznávané definice, ale na poradenství ve smyslu zákona o sociálních službách. Je též pravděpodobné, že prostředky budou vynakládány na placení poradců, mediátorů, rodinných konferencí, které nebudou končit smírem oběti s pachatelem. Jeví se mi jako vhodnější proto tyto prostředky vynakládat pouze na podporu služby poskytování právních informací.

Při přípravě nových právních předpisů po dlouhá léta poškozený skutečně nestál v popředí zájmu zákonodárce. Zákon o obětech trestných činů, přes všechny drobné mezery, které obsahuje, je významným milníkem v historii trestního práva. Obsah poslední kapitoly jsem zacílila na krátký exkurz do právní úpravy poškozeného na Slovensku. Hlavním smyslem této kapitoly bylo poukázat nejen na některé odlišné úpravy procesního postavení poškozeného a v pozitivním slova smyslu inspirovat českého zákonodárce. Vedlejším cílem bylo upozornit na nutnost provést v ČR komplexní rekonstrukci trestního práva procesního.

9. Seznam zkratk

IKSP	Institut pro kriminologii a sociální prevenci
NNO	neziskové nevládní organizace
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
TrŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
ZoOTČ	zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

10. Seznam použité literatury a pramenů

Odborná literatura:

CÍSAŘOVÁ, Dagmar; ČÍŽKOVÁ, Jana. *Poškozený v československém trestním řízení*. Praha: Univerzita Karlova, Acta Universitatis Carolinae. Iuridica Monographia, 1982, č. 37, 85 s.

ČENTĚŠ, Jozef. *Trestné právo procesné – všeobecná a osobitná časť*. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2012, 864 s.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra et al. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada Publishing, 2007, 191 s.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, 431 s.

FENYK, Jaroslav; SVÁK, Ján. *Europeizace trestného práva*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, 233 s.

GILLERNOVÁ, Ilona; BOUKALOVÁ, Hedvika et al. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006, 280 s.

GRÍVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, 121 s.

HENDRYCH, Dušan et al. *Právníký slovník*. 2. rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, 1320 s.

HOLAS, Jakub; VEČERKA, Kazimír. *Stát a občan v prevenci kriminality*. Praha: Institut pro kriminologii a prevenci, 2013, 137 s.

HRACHOVEC, Petr; SOVÁK, Zdeněk; ŠÁMAL, Pavel; PŮRY, František. *Trestní řízení před soudem prvního stupně*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1996, 575 s.

HUSÁR, Eugen. *Trestné právo procesné*. 3. prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2003, 298 s.

IVOR, Jaroslav et al. *Trestné právo procesné*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006, 993 s.

JELÍNEK Jiří et al. *Trestní zákoník a trestní řád a poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, 1216 s.

JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 256 s.

JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2007, 749 s.

JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní zákoník a trestní řád a poznámkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání podle stavu k 1. 10. 2013. Praha: Leges, 2013, 1215 s.

JELÍNEK, Jiří et al. *Zákon o obětech trestných činů – komentář s judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, 263 s.

JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, 190 s.

JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014, 319 s.

KOLEKTIV AUTOROV. *Trestný poriadok s rozsáhlým komentárom a judikatúrou: Úplné znenie zákona NR SR č. 301/2005 Z. z. v znení zákonov NR SR č. 650/2005 Z.z. a č. 331/2011 Z.z.* 5. doplnene vydanie. Bratislava: Nová práca, 2012, 739 s.

KUCHTA, Jana; VÁLKOVÁ, Helena et al. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2005, 544 s.

LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti, 1994, 246 s.

MAGUIRE, Mike; MORGAN, Rodney; REINER, Robert. *The Oxford Handbook of Criminology*. New York: Oxford University Press, 1994, 1029 s.

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přepracované vydání. Praha: Leges, 2010, 640 s.

MAREŠOVÁ, Alena et al. *Resortní statistiky – základní zdroj informací o kriminalitě v ČR*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 148 s.

MARTINKOVÁ, Milada. *Zkušenosti obyvatel České republiky s některými delikty – výsledky viktimologického výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007, 87 s.

MINÁRIK, Štefan. *Trestný poriadok: stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2006, 1302 s.

MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s.

MUSIL, Jan. *Kriminalistika: vybrané problémy teorie a metodologie*. 1. vydání. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2001, 309 s.

NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef et al. *Základy kriminologie*. Praha: Karolinum, 1993, 137 s.

PORADA, Viktor et al. *Kriminalistika*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, 746 s.

RŮŽEK, Antonín. *Trestní řád: komentář. 2. díl. 2. přepracované a doplněné vydání*. Praha: Panorama, 1981, 807 s.

RŮŽIČKA, Miroslav; PŮRY, František; ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, 730 s.

SCHEINOST, Miroslav et al. *Kriminalita očima kriminologů. 1. vydání*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, 238 s.

SOTOLÁŘ, Alexander et al. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí. Díl první*. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, 607 s.

STORCH, František. *Řízení trestní rakouské*. Praha: Otto, 1887, 396 s.

ŠÁMAL, Pavel et al. *Přípravné řízení trestní. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 1997, 991 s.

ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2008, 1501 s.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád I.: komentář: svaz. I. 7. doplněné a přepracované vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, 1898 s.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář. 5. doplněné a přepracované vydání*. Praha: C. H. Beck, 2005, 1432 s.

ŠTERN, Pavel et al. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, 212 s.

VÁLKOVÁ, Jana. *Výzkum obětí trestného činu v České republice. 1. vydání*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997, 149 s.

VANDUCHOVÁ, Marie; GŘIVNA, Tomáš. *Rekodifikace trestního práva procesního: (aktuální problémy)*. Praha: Eva Rozkotová - IFEC, 2008, 206 s.

VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002, 457 s.

VENDEL, Ivo. *Základy trestného práva*. 1. vydanie. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2007, 162 s.

Odborné články a příspěvky do sborníku:

BASÍK, Michal. K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevytlévali i dítě. *Státní zastupitelství*. 2013, ročník 11, č. 5, s. 32-36.

BASÍK, Michal. Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu. *Wolters Kluwer*. 2013.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Nové pohledy na pomoc obětem závažných zločinů. *Právo a rodina*. 2011, ročník 11.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Viktimologické expertízy – Otevřené otázky psychologického posuzování obětí. In JELÍNEK, Jiří; GŘIVNA, Tomáš et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 60–65.

GJURIČOVÁ, Jitka. Prevence se musí vyplatit – prevence kriminality ve městech. *Kriminalistika*. 1998, ročník 31, č. 2, s. 92-103.

GŘIVNA, Tomáš. Návrh zákona o obětech trestných činů. *Právní rozhledy*. 2012, č. 5, s. II.

GŘIVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In JELÍNEK, Jiří; GŘIVNA, Tomáš et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 22-30.

GŘIVNA, Tomáš; VÁLKOVÁ, Helena. Trestně politické souvislosti zákona o obětech trestných činů. In *Zpravodaj BKB*, 2013, č. 4, s. 4-6.

HRNČIŘÍK, Tomáš. Oprávnění poškozeného napadat meritorní rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. In *IPRAVNÍK.CZ* [cit. 4. 5. 2014]. Dostupné na WWW: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_4966/opraveni-poskozeneho-napadat-meritorni-rozhodnuti-organu-cinnych-v-trestnim-rizeni.aspx.

HRUŠKA, Zdeněk; VOLEVECKÝ, Petr. Několik poznámek k aktuálním změnám trestního řádu. *Trestní právo*. 2012, roč. 17, s. 4-13.

JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související. *Bulletin advokacie*. 2012, č. 10, s. 19-25.

JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v českém trestním řízení. In ZÁHORA, Jozef. KERT. Robert (ed.). *Obete kriminality – Victims of Crime: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: EuroKódex, 2010, s. 47-55.

JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v trestním řízení – návrhy de lege ferenda. *Kriminalistika*. 1997, ročník 30, č. 1, s. 26-37.

JELÍNEK, Jiří. Může poškozený podat stížnost proti usnesení o přibrání znalce? *Bulletin advokacie*. 1997, č. 1, s. 44-49.

JELÍNEK, Jiří. Nad jedním rozhodnutím o náhradě škody v trestním řízení. *Právní rozhledy*. 1994, č. 2, s. 57. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

JELÍNEK, Jiří. Nad jednou aktuální otázkou adhezního řízení. *Právo a zákonnost*. 1991, ročník 39, č. 4, s. 222-227.

JELÍNEK, Jiří. Nad poslední (osmdesátou třetí) novelou trestního řádu a osmou novelou trestního zákoníku. *Kriminalistika*. 2012, ročník 45, č. 4, s. 241-257.

JELÍNEK, Jiří. Peněžitá pomoc obětem trestné činnosti. *Bulletin advokacie*. 1998, č. 3, s. 22.

JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003, ročník 36, č. 2, s. 112-117.

JELÍNEK, Jiří. Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 1993. *Kriminalistika*. 1994, ročník 27, č. 1, s. 46-51.

JELÍNEK, Jiří. Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu. *Kriminalistika*. 2002, č. 1, s. 29-36.

JELÍNEK, Jiří. Poškozený po novele trestního řádu 2001. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 11-12, s. 61-68.

JELÍNEK, Jiří. Předběžná opatření v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2013, roč. 2013, č. 5, s. 27-30.

JELÍNEK, Jiří. Současná trestní politika – co je nejdůležitější? In JELÍNEK, Jiří; GŘIVNA, Tomáš et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, s. 11-21.

KALLAB, Jaroslav. Osnova jazyková a poměr její k trestnímu řádu. *Právník*. 1909, ročník 48, s. 593-605.

KARABEC, Zdeněk. Vědecké sdělení - účel trestání. *Kriminalistika*. 2000, ročník 33, č. 2.

KOUBOVÁ, Eva. Přehled mezinárodních aktivit na poli viktimologie. *Československá kriminalistika*. 1991, č. 2, s. 133-137.

KRATOCHVÍL, Jan. Právní možnosti oběti trestného činu. *Via Iuris*. 2004, č. 1, s. 3. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

KRISTKOVÁ, Veronika. Zlepší nový trestní řád výrazně postavení poškozeného? *Via Iuris*. 2008. [cit. 2. 3. 2014]. Dostupný z WWW: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=251#09p>.

KUČERA, Petr; RIZMAN, Stanislav; TERYNGEL Jiří. K rekodifikaci trestního řádu. *Trestní právo*. 1996, č. 1, s. 4-9.

LÁTAL, Jaroslav. Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení. *Právní rozhledy*. 1994, ročník 2, č. 10, s. 345-349.

MAREŠOVÁ, Alena. Trendy kriminality v ČR v roce 2011. In MAREŠOVÁ, Alena; BIEDERMANOVÁ, Eva et al. *Analýza trendů kriminality v roce 2011*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2012.

MARTINKOVÁ, Milada. Evidované oběti trestné činnosti v ČR pohledem celostátních policejních statistických údajů za rok 2012. In MAREŠOVÁ, Alena; BIEDERMANOVÁ, Eva et al. *Analýza trendů kriminality v roce 2012*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013, s. 63-81.

MARTINKOVÁ, Milada. Pohled na evidované oběti trestné činnosti v ČR v roce 2011 úhlem policejních statistik. In MAREŠOVÁ, Alena; BIEDERMANOVÁ, Eva et al. *Analýza trendů kriminality v roce 2011*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2012, s. 6-25.

MATOUŠEK, Oldřich. Transcendence a desistence. In JELÍNEK Jiří; GRIVNA, Tomáš et al. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 192–195.

McKENNA, David. Situace ve prospěch obětí se zásadně mění. In *Zpravodaj BKB*. 2013, č. 4, s. 3.

PALOVSKÝ, Tomáš. Odklony v trestním řízení a reforma trestního procesu. In *Dny veřejného práva. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2007. s. 8.

PETŘÍČEK, Libor. K postavení poškozeného v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2002, č. 6-7, s. 62-73.

POLMOVÁ, Olga. Problematika institutu společného zmocněnce. *Trestněprávní revue*. 2011, ročník 10, č. 4, s. 111-113.

ROCKS, Paul. Approaches to Victims and Victimisation. In McLAUGHLIN, Eugene; NEWBURN, Tim (ed.) *The Sage Handbook of Criminological Theory*. London: Sage Publications, 2010, pp. 464–489.

ROZUM, Jan. Činnosti probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk et al. *Restorativní justice – sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2003, s. 41–54. [cit. 5. 6. 2014]. Dostupný z WWW: <http://www.ok.cz/iksp/docs/296.pdf>.

SVATOŠ, Roman. Odpovídá právní úprava obětí trestných činů v České republice mezinárodními dokumentům? *Trestněprávní revue*. 2012, ročník 4, s. 85-88.

ŠABATA, Karel. Pohled na uplatnění odklonů v trestním řízení. *Státní zastupitelství*. 2005, č. 4, s. 5-7.

ŠČERBA, Filip. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 2, s. 33-36.

ŠRAMEL, Bystrík. Vyšetřovatel a policajné orgány v trestnom konaní vo svetle rekonifikovaného slovenského Trestného pozadku. *Kriminalistika*. 2012, č. 45, s. 59–65.

TOMÁŠEK, Michal. Jsou rámcová rozhodnutí klíčovým nástrojem europeizace trestního práva? *Trestněprávní revue*. 2006, ročník 5, č. 3, s. 84-87.

VÁLKOVÁ, Helena. Pomoc obětem trestných činů, náhrada škody a její vymahatelnost ve světle nové legislativy. *Právník*. 2013, č. 1, s. 29-36.

VÁLKOVÁ, Helena; GRIVNA, Tomáš. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. *Trestněprávní revue*. 2013, č. 4 [cit. 1. 3. 2014]. Dostupný z WWW: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/art_8660/novy-zakon-o-obetech-trestnych-cinu-a-jeho-vyznam-pro-aplikacni-praxi.aspx.

VÁLKOVÁ, Jana. Péče o oběti: úkoly společenství a sdružení. *Kriminalistika*. 1998, ročník 31, č. 1, s 76-79.

VAN DIJK, Jan J. M. Empowering Victims of Organized Crime: on The Concurrence of The Palermo Convention with un Declaration on Basic Principles of Justice for Victims [online]. *International Review of Victimology*. 2002, vol. 9, pp. 15-30 [cit. 12. 4. 2014]. Dostupný z: <https://pure.uvt.nl/portal/files/987774/EMPOWERI.PDF>.

VANGELI, Benedikt. Policie a oběti trestné činnosti. In *Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí*. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2011, s. 29-31.

VISINGER, Radek. Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*. 2011, ročník 10, č. 3, s. 74-79.

ZŮBEK, Jan; VRBA, Milan. Poškozený a právo odporu. *Trestněprávní revue*. 2012, č. 9, s. 195-202.

Ostatní zdroje:

Asociace mediátorů České republiky [online]. Dostupné na WWW:
<http://www.amcr.cz/>.

Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions: Communication on EU Policies and Volunteering: Recognising and Promoting Cross-border Voluntary Activities in the EU [online].

Dostupné z WWW:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402773256418&uri=CELEX:52011DC0568>.

Council Directive 2004/80/EC of 29 April 2004 relating to compensation to crime [online].

Dostupné z WWW:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402773981486&uri=CELEX:32004L0080>.

Council Framework Decision 2008/919/JHA of 28 November 2008 amending Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism [online].

Dostupné z WWW:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402774100104&uri=CELEX:32008F0919>.

Česká advokátní komora [online]. Dostupné na WWW:

<http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=1903>

Directive 2011/36/EU of The European Parliament and of The Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA [online].

Dostupné z WWW:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402774221959&uri=CELEX:32011L0036>.

Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA [online]. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402774413244&uri=CELEX:32011L0093>.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů (sněmovní tisk č. 617) [online].
Dostupná z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=617&ct1=0>.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku (sněmovní tisk č. 362) [online].
Dostupná z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 209/1997 Sb., poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (zákon č. 204/2006 Sb.) [online].
Dostupná z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&t=1159>.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 459/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (sněmovní tisk č. 335). Dostupné z: *ASPI* [právní informační systém].

European Day for Victims of Crime: Commission takes action to make improved victims' rights a reality [online]. Dostupná na WWW: <http://www.eureporter.co/magazine/2014/02/21/european-day-for-victims-of-crime-commission-takes-action-to-make-improved-victims-rights-a-reality/>.

Explanatory Memorandum: Direction of The European Parliament and of The Council Establishing Minimum Standards on The Rights, Support and Protection

of Victims of Crime [online]. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402772475811&uri=CELEX:52011PC0275>.

Handbook on Justice for Victims, UN Office for Drug Control and Crime Prevention. NY: Center for International Crime Prevention, 1999. [online]. Dostupné z WWW: <http://www.uncjin.org/Standards/9857854.pdf>.

http://victimsupporteurope.eu/activeapp/wpcontent/files_mf/1385974688NewVersionVSEHandbookforImplementation.pdf.

Internetové stránky Policie ČR: <http://www.policie.cz/clanek/tym-pro-pomoc-obetem-trestnych-cinu.aspx> [online].

Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015. Praha: Vězeňská služby ČR, 2005.

KRISTKOVÁ, Veronika; LANGHANSOVÁ, Hana et al. Procesní práva poškozeného a role státního zástupce – právní analýza a návrhy systémových změn. Brno: Liga lidských práv, 2008. [online]. Dostupné na WWW: http://www.ferovajustice.cz/data/Prava_poskozeneho.PDF.

Ministerstvo spravedlnosti ČR [online]. Dostupné na WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>.

Ministerstvo vnitra ČR [online]. Dostupné z WWW: <http://www.mvcr.cz/clanek/dokumenty-nasili-neziskove-organizace-poskytující-pomoc-obetem-domaciho-nasili.aspx>.

OBOŇOVÁ, Katarína; VÍTKOVÁ, Martina. Uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody ve světle novely a úprava zajištění nároku na náhradu škody v trestním řízení [online].

Dostupné z WWW:

<http://www.epravo.cz/top/clanky/uplatneni-naroku-poskozeneho-na-nahradu-skody-ve-svetle-novely-a-uprava-zajisteninaroku-na-nahradu-skody-v-trestnim-rizeni-90153.html>.

Opinion of Advocate General Sharpston delivered on 15 May 2012. Criminal proceedings against Maurizio Giovanardi and Others. Reference for a preliminary ruling: Tribunale di Firenze - Italy [online]. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1402774637131&uri=CELEX:62011CC0079>.

Portál evropské e-justice [online]. Dostupné z WWW: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-CZ-maximizeMS-cs.do?clang=cs&idSubpage=4&member=1.

Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR: historie sněmovního tisku č. 617 [online]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&t=617>.

ProFem, o. p. s. [online]. Dostupné z WWW: <http://www.profem.cz/pravni-poradenstvi.aspx>.

Průvodce programy restorativní justice. OSN: Úřad pro drogy a kriminalitu. Vídeň: Edice příruček pro trestní soudnictví, 2006 [online]. Dostupné na WWW: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=6115&d=334562>.

Směrnice EP a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. Dostupná z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>

SUTHERLAND, Edwin H. et al. *Principles of Criminology*. Lanham: A Division of Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 1992. [online]. Dostupné z WWW: http://books.google.cz/books?id=wqRQqXKuU7sC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

Věcný záměr trestního řádu, schválený Legislativní radou vlády ČR dne 31. 7. 2008. [online]. Dostupný na WWW:
<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>.

Victim Support Europe: Handbook for Implementation of Legislation and Best Practice for Victims of Crime in Europe. Brussels, 2013.

Právní předpisy:

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestní řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR

Zákon č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád

Zákon č. 6/2002 Sb., soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích)

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Judikatura a stanoviska

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 7. 2010 sp.zn. Pl. ÚS 14/10, publikované pod č. 133/2010. In *Sbírka nálezů a usnesení ÚS ČR. 2010*, s. 67. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 1. 2001 sp. zn. IV. ÚS 472/2000, publikovaný pod č. 15/2001. In *Sbírka nálezů a stanovisek ÚS ČR. 2001*, s. 107. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4. 5 2005 sp.zn. Pl. ÚS 16/04, publikováno pod č. 265/2005, In *Sbírka nálezů a usnesení ÚS ČR. 2005*, s. 321. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 11. 2004 sp. zn. III. ÚS 587/04, publikované pod č. 53/2004. In *Sbírka nálezů a usnesení ÚS ČR. 2004*, s. 621. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 21. 2. 2008 sp.zn. III. ÚS 2769/07-1. In *Původní nebo upravené texty pro ASPI*. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 7. 1967 sp.zn. 3 Tz 19/67, publikované pod č. 2/1968, In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR. 1968*, s. 10. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 4. 1991 sp.zn. 6 To 57/91, publikované pod č. 33/1992. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS. 1992*, s. 192. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 9. 2005 sp.zn. 8 Tdo 1019/2005, publikované pod č. 22/2006. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR. 2006*, s. 299. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 10. 1996 sp.zn. 2 Tzn 179/96, publikováno pod č. 28/1997. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1996, s. 160. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 2. 1967 sp.zn. Pls 3/67, publikované pod č. R III/1967. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1967, s. 269. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 11. 1966 sp.zn. 4 Tz 75/66, publikovaný pod č. 11/1967. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1967, s. 88. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 3. 1982 sp.zn. 7 Tz 9/82. In *Původní nebo upravené texty pro ASPI*. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 1979 sp.zn. Cpj 35/78, publikované pod č. 22/1979. In *Sbírka rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1979, s. 489. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 6. 1962 sp.zn. 2 Tz 1/62, publikováno pod č. 35/1962. In *Sbírka rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1962, s. 28. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 24. 3. 1981 sp. zn. 5 Tz 6/81, publikované pod č. 60/1981. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1981, s. 461. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 8. 2010 sp.zn. 7 Tdo 498/2010. In *Původní nebo upravené texty pro ASPI*. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 6. 2012 sp.zn. 3 Tdo 672/2012. In *Původní nebo upravené texty pro ASPI*. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 6. 2013 sp. zn. 8 Tdo 46/2013, publikované pod č. 14/2014. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 2014, s. 383. Dostupné z: ASPI [právní informační systém]

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 12. 2002 sp. zn. 4 Tz 76/2002, publikované pod č. 49/2003. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 2003, s. 598. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2008 sp.zn. 1 Skno 10/2008. In *Původní nebo upravené texty pro ASPI*. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18. 6. 1981 sp.zn. St 1/1980, publikované pod č. 1/1982. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1982, s. 3. Dostupné z: ASPI [právní informační systém]

Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 11. 1970, sp.zn. Cpj 87/70, uveřejněné pod č. 55/1971. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1971, s. 341. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 4. 3. 1994 sp.zn. 3 To 105/93, publikované pod č. 43/1994. In *Sbírka rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1994, s. 314. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Krajského soudu Plzeň ze dne 6. 10. 1999 sp.zn. 8 To 335/99, publikované pod č. 6/2001, In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 2001, s. 74. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Krajského soudu Plzeň ze dne 3. 2. 1997 sp.zn. 6 To 51/97. In *Soudní rozhledy*. 1997, s. 161. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 23. 6. 1980 sp.zn. 18 Co 193/80, publikované pod č. 37/1983. In *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS ČR*. 1980, s. 519. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zástupce ze dne 13. 8. 2003, 12/2003. In *Výkladová stanoviska NSZ*. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zástupce ze dne 8. 10. 1996. In *Výkladová stanoviska NSZ*. Dostupné z: ASPI [právní informační systém].

11. Resumé

Cílem mé rigorózní práce je představit analýzu účinné právní úpravy poškozeného a oběti trestného činu, její zhodnocení, vyhledání nedostatků a načrtnutí záměrů de lege ferenda.

Rigorózní práce je rozčleněna do čtyř kompaktních celků. V prvním z nich pozornost soustředím na procesní postavení poškozeného jako strany trestního řízení, stručný vývoj jeho historické právní úpravy, definici a některá práva (právo být informován, právo na ochranu a právo být účastníkem trestního řízení). Procesní postavení rozebírám ve světle nové právní úpravy zákona o obětech trestných činů. Tím došlo k poměrně značné novelizaci i trestního řádu. Prostor zde věnuji také právům poškozených, kteří mají nárok na náhradu škody. Zevrubněji popisuji také možné způsoby, jak se v rámci trestního řízení mohou poškození domáhat náhrady škody. Poslední kapitola v závěru nezapomíná ani na načrtnutí některých nedostatků platné právní úpravy a naznačení návrhů de lege ferenda.

Druhý celek rigorózní práce pojednává o rozdílu mezi poškozeným a obětí. Tato kapitola rekapituluje nejdůležitější milníky v historii právní úpravy oběti trestného činu a zvláště se zaměřuje i na mezinárodní úpravu obětí. Naznačuji zde také nuance pojmu oběť a představuji legální definici třech subpojmu oběti, z pohledu dnes již zrušeného zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, z pohledu zákona o obětech trestných činů i z pohledu viktimologického. S ohledem na snahu, aby čtenář pochopil rozdíly mezi sub pojmy, v závěru této kapitoly představuji tuto vědní disciplínu – viktimologii.

Třetí celek se zaměřuje na rozbor nové právní úpravy zákona o obětech trestných činů. Ústředním tématem práce v této kapitole je snaha čtenáře podrobněji seznámit s novou definicí oběti, kterou přináší zákon o obětech trestných činů a katalogem práv obětí podle této nové právní úpravy. Následuje podrobnější rozbor pojmu oběti trestného činu. Ten se významně přiblížil poškozenému ve smyslu trestního řádu, a práv obětí trestných činů, které mají podstatný význam pro trestní řízení (právo na informace, právo na ochranu před druhotnou újmou, právo na peněžitou pomoc). Obsahem třetího celku je i nová

právní úprava v oblasti, která se týká vztahu mezi obětí trestného činu, státem a dalšími subjekty. Samostatnou kapitolu třetího celku blíže pojednává o restorativních programech a shrnuje základní cíle a principy restorativní justice. V závěrečné části pak poukazují na některé nedostatky platné právní úpravy a představují návrhy de lege ferenda.

Poslední čtvrtou kapitolu věnují srovnání procesního postavení poškozeného se slovenskou právní úpravou, ze které mohou čeští zákonodárci čerpat inspiraci pro budoucí úpravu.

12. Summary

The main aim of my thesis is to present an analysis of the effective legislation of the victim and the victim of the crime, its evaluation, finding weaknesses and outline plans de lege ferenda aspects.

The doctoral thesis is divided into four compact sections. In the first section my focus is on the procedural status of the victims as parties to the criminal proceedings, next is presented the brief historical development of its rules, definitions and certain rights (the right to be informed, the right to protection and the right to be a party to criminal proceedings). The analysis of the procedural status is discussed in relation with the new legislation on crime victims. This amendment brought quite large changes of the Criminal Procedure Code as well. The focus here is also on the rights of the victims who are entitled to compensation. Then I comprehensively describe the possible ways how the victims of the criminal proceedings may claim the indemnity. In the last chapter of this section I did not forget to outline some of the shortcomings of the current legislation and some proposals of the de lege ferenda aspects.

The second section of the thesis deals with the difference between the damaged party and the victim. It summarizes the most important milestones in the history of the legislation on the victims of crime and particularly focuses on the international law concerning the victims. I also point out the different nuances of the concept of the victims and present the legal definition of the three categories of the victims from the perspective of the now abolished the law on the provision of financial assistance to crime victims, this from the perspective of the law on the crime victims and from the victimological perspective as well. With regard to the efforts of the reader to understand the differences between three presented categories, in the last chapter of this section I present this field of study – the victimology.

The third section focuses on the analysis of the new legislation on the victims of the crime. The central theme of the work in this chapter is to familiarize the readers with the new definition of the victim that is brought by the law on the

victims of the crime and the catalog of the rights of the victims under this new legislation. A more detailed analysis of the concept of the victims of the crime is provided next. This concept is significantly closer to the definition of the victim under the Criminal Procedure Code and the rights of victims of crimes, which have significant implications for the criminal proceedings (right to the information, the right to the protection from the secondary injury, the right to the financial assistance). The content of this section is also the new legislation in the area that concerns the relationship between the victim of the crime, the state and other entities. A separate chapter discusses the restorative programs and summarizes the basic objectives and principles of restorative justice. In the final part of this section I point out some shortcomings in the current legislation and introduce the proposals *de lege ferenda* aspects.

The final section is devoted to the procedural status of the victims compared to the Slovak legislation from which can the Czech lawmakers draw the inspiration for the future editing.

13. Klíčová slova v českém a anglickém jazyce

Poškozený	The injured party
Trestní řízení	Criminal proceedings
Náhrada škody	Compensation for damages
Procesní práva	Procedural rights